הלכות גירושין פרק י"ג - תמלול

סיכום השיעור

סך-הכל פונעם שיעור אין רמב"ם: הלכות גירושין פרק י"ג

הקדמה און אלגעמיינער איבערבליק אויף פרק י"ג

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

הלכות גירושין פרק י"ג (המשך פון דער צווייטער העלפט פון פרק י"ב, וואו דער רמב"ם באהאנדלט די דינים פון התרת עגונה דורך מיתת הבעל).

2. פשט-ערקלערונג

דער פרק באשעפטיגט זיך נישט מיט גיטין, נאר מיט עגינות און דעם צווייטן אופן וויאזוי א פרוי ווערט אן "אויס אשת איש" – דורך דעם טויט פונעם מאן ("מת בעלי").

3. חידושים און ערקלערונגען

*** די חקירה וועגן "דבר שבערוה" ביי מיתת הבעל – חלות קעגן בירור מציאות (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* געווענליך דארף מען צווויי עדים ביי א "דבר שבערוה", אבער ביי מיתת הבעל האט מען מקיל געווען צו גלייבן די פרוי אליין אדער אן עד אחד (ר' יואל אשר).

* אויפ'ן סמך פון די רייד פונעם רמב"ם אליין אין סוף פונעם פרק (הלכה כ"ט), ליגט דא א טיפע לומד'ישע נקודה: עס קען זיין אז מיתת הבעל דארף מעיקר הדין בכלל נישט קיין צווויי עדים פון "דבר שבערוה". פארוואס? ווייל "עדות לקיומא" ביי דבר שבערוה דארף מען נאר וועז מען ווייל מאכן א נייעם "חלות" (ווי קידושין אדער גירושין). אבער "מיתה" איז נישט קיין חלות, עס איז בלויז א פאקט, א "בירור מציאות" אז דער מאן לעבט נישט מער. ממילא, לומד'יש וואלט מען אפשר גארנישט געדארפט קיין שום פארמאלע עדות, נאר סתם אויסגעפינען די מציאות, און דאס וואס מען דארף יא עפעס אן עדות איז אליין א חומרא (ר' יצחק).

* א ראיה צו דעם יסוד איז דער פאקט אז צו וויסן אז א פרוי איז אן אשת איש דארף מען אויך נישט קיין צווויי עדים, נאר א חזקה איז גענוג, ווייל עס איז א בירור פון א פאקט (ר' יואל אשר).

*** די פיר גרויסע קולות אין עדות מיתת הבעל (ר' יצחק):**

כדי ארויסצונעמען א פרוי פון עגינות האבן חכמים (אין פרק י"ב) מתיר געווען פיר הויפט קולות:

1. **די אשה אליין איז נאמנת:** הגם א פרוי איז פסול לעדות, און אויף זיך אליין איז א מענטש נאך מער פסול ווי א "נוגע בדבר" – ווייל עס איז פשוט נישט שייך קיין גדר פון "עדות" אויף זיך אליין.
2. **עד מפי עד:** מען גלייבט איינעם וואס האט געהערט פון א צווייטן, וואס איז געווענליך בכלל נישט קיין עדות.
3. **עדים פסולים:** ווי נשים, עבדים און שפחות (וואס ביי זיי איז עס נאך עפעס אין א גדר פון עדות).
4. **גוי מסיח לפי תומו:** וואס דאס ארבעט בכלל נישט מדין עדות, נאר אלס א "גילוי מילתא".

*** די סטרוקטור פון פרק י"ג – חשש שקר קעגן חשש טעות (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

דער פרק צעטיילט זיך אין צווויי הויפט טיילן, פלוס דעם סוף פונעם פרק:

* **ערשטע העלפט:** די הגבלות און כללים אויף די אויבנדערמאנטע קולות (וועז גלייבט מען יא און וועז נישט). אסאך פון די הגבלות זענען נישט ווייל מען איז חושש אז דער עד זאגט ליגנט במזיד, נאר ווייל אין א מצב פון כאאס (ווי מלחמה וכדו') מאכן מענטשן א טעות און מיינען אז יענער איז געשטארבן (ר' יואל אשר). א טייל פון די הלכות דא זענען טאקע צוליב חשש טעות – וואס דאס איז א חקירה אין דער גמרא – אבער נישט אלע (ר' יצחק).

* **צווייטע העלפט:** דער בירור המציאות וועז א מענטש שטארבט נישט "בסדר המיתה" אויף זיין בעט, נאר דורך א מיתה משונה אדער אן אומגליק. דא זענען דא צווויי שאלות: (א) צי ער איז טאקע געשטארבן אדער ער האט זיך גערעטעוועט; (ב) זיהוי המת – וויאזוי מען דערקענט דורך סימנים אויפ'ן גוף (אדער דורך מסיח לפי תומו וואס דערמאנט א נאמען) אז דער טויטער איז טאקע "פלוני בן פלוני".

* **סוף פרק:** דער רמב"ם איז מסביר די סברא און דעם יסוד פארוואס די אלע קולות ארבעטן.

הלכה א': קטטה בינה לבינו ועד אחד בשעת קטטה

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

האשה שאמרה לבעלה גירשתני בפני פלוני ופלוני, ובאו פלוני ופלוני והכחישוה, ואחר כך הלכה היא ובעלה ושלום בעולם ואמרה מת בעלי אינה נאמנת, שזו הוחזקה שקרנית ורוצה להישמט מתחת בעלה. בא עד אחד והעיד לה שמת בעלה, לא תינשא, שמא היא שכרה אותו. ואם נישאת לא תצא, שהרי יש לה עד.

2. פשט-ערקלערונג

געווענליך וועז א פרוי זאגט פאר איר מאן "גירשתני", איז זי נאמנת צוליב דער חזקה "אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה". דא אבער האט זי אנגעגעבן נעמען פון עדים ("בפני פלוני ופלוני"),

און יענע עדים אליין זענען געקומען און איר מכחיש געווען. דערנאך איז זי אוועקגעפארן מיט איר מאן, און אפילו עס איז געווען "שלום בעולם" (וואס געווענליך איז דאס א קולא אז מען גלייבט איר מער, ווייל מען איז נישט חושש אז זי איז בלויז אומדן אז ער איז געשטארבן אין א מלחמה), איז זי נישט נאמנת צו זאגן "מת בעלי". פארוואס? ווייל דורך איר ערשטן ליגנט איז זי געווארן "מוחזקה שקרנית", און מיר זעען אז זי זוכט פשוט א וועג צו אנטלויפן פון איר מאן (דאס איז דער גדר פון "קטטה בינו לבינה").

ביי דער זעלבער פרוי, אויב עס קומט אן עד אחד און זאגט עדות אז איר מאן איז געשטארבן, טאר זי לכתחילה נישט חתונה האבן, ווייל מיר האבן מורא אז זי האט אונטערגעדינגען דעם עד צו זאגן פאלשע עדות. אבער אויב זי האט שוין יא חתונה געהאט (בדיעבד), דארף זי נישט ארויסגיין פונעם צווייטן מאן, ווייל זי האט דאך אן עד אחד.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** הערה אויפ'ן רמב"ם וועגן דעם טעם פון "דייקא ומינסבא" (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

דער באוואוסטער טעם פון דער גמרא פארוואס א פרוי איז געווענליך נאמנת איז ווייל א פרוי דייקט גוט ("דייקא ומינסבא") און וועט זיך נישט אליין קאליע מאכן. עס איז אבער א וויכטיגע נקודה אז דער רמב"ם אין סוף פונעם פרק, וועו ער גיט א טעם פאר די קולות, ברענגט אינגאנצן נישט דעם טעם פון דער גמרא אז זי פארשט נאך (און דער **ראב"ד** פרעגט טאקע אויפ'ן רמב"ם פארוואס ער לאזט דאס אויס). דער רמב"ם האט נאר אין פאריגן פרק דערמאנט קורץ דעם לשון "שאינה מקלקלת עצמה".

*** די גמרא'ס גדר אין "קטטה" און די פסיכאלאגיע דעריין (ר' יצחק):**

אין פאריגן פרק האט מען געלערנט צוויי תנאים פאר איר נאמנות: (א) שלום בינה לבינו (נישטא קיין קטטה), (ב) שלום בעולם. הלכה א' דא איז מברר וואס הייסט "קטטה בינה לבינו" וואס נעמט אוועק איר נאמנות. סתם א קריגעריי (ווי צב"ש זי האט נישט געבערענגט דאס זאלץ) הייסט נישט קיין קטטה.

* רב יהודה בשם שמואל זאגט אין דער גמרא אז קטטה מיינט "אומרת לבעלה גרשני" (זי בעט א גט).

* פרעגט די גמרא: "כולהו נמי אמרי הכי!" – אלע פרויען זאגן דאס פון צייט צו צייט פאר'ן מאן בשעת א קריגעריי! דא זעט מען די אינטערעסאנטע פסיכאלאגיע פון דער גמרא: דאס אז א פרוי בעט א גט אין א כעס איז א נארמאלע זאך און מאכט נישט קיין ריעותא אין איר נאמנות שפעטער; קטטה האט מדריגות על פי הלכה.

* דעריבער שלעפט די גמרא אראפ אז קטטה מיינט אז זי זאגט "גירשתני" (דו האסט מיר שוין געגעבן א גט) כדי ארויסצופרעסן א גט. און וויבאלד בדרך כלל איז א פרוי יא נאמנת צו זאגן "גירשתני", מוז מען זאגן אז עס איז קלאר מברר געווארן דורך עדים אז זי זאגט ליגנט.

*** צי "גירשתני" מיט הכחשה איז דווקא, אדער יעדער אופן וואו זי איז נישט נאמנת – דער חילוק צווישן "אינה נאמנת" און "הוחזקה שקרנית" (ר' יואל אשר אקעגן ר' יצחק):**

* *ר' יואל אשר'ס סברא:* אפשר איז דער ציור פונעם רמב"ם (אז די עדים האבן איר מכחיש געווען) לאו דווקא, נאר סיי וועלכער אופן וואס מיר האבן געלערנט אינעם פריערדיגן פרק וואו מ'גלייבט איר נישט וועו זי זאגט "גירשתני" (למשל וועו אן עד אחד שטיצט איר, וואס דעמאלט איז זי מעיזה, אדער אנדערע סיבות) – ווייל סוף כל סוף זעט מען אז זי פרובירט ארויסצופרעסן א גט.

* *ר' יצחק'ס חילוק:* עס איז דא א יסודות'דיגער חילוק צווישן **"אינה נאמנת"** און **"הוחזקה שקרנית"**. אין די פריערדיגע דינים וואו מ'גלייבט איר נישט, מיינט עס נישט אז מ'ווייסט אז זי איז א ליגנערין; מ'פסק'נט נאר לחומרא ווייל איר ווארט איז נישט גענוג שטארק אין בית דין (פונקט ווי אן עד אחד וואס איז נישט נאמן אין געווייסע ענינים ווערט נישט קיין "שקרן", ער זאגט וואס ער מיינט אבער ס'איז נישט גענוג). דא אבער, כדי צו הייסן "קטטה", דארף זי ווערן *הוחזקה שקרנית* דורך א קלארער הכחשה.

*** די חקירה אין דעם מהות פון פסול קטטה – חשש שקר מחמת קטטה אדער הוחזקה שקרנית (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* *די קשיא (ר' יואל אשר):* לויט דער גמרא'ס אוקימתא קומט אויס אז דער דין האט גארנישט צו טוהן מיט "קטטה"! עס איז פשוט א דין פון "הוחזקה שקרנית" (אז א מענטש וואס ווערט געכאפט ביי א ליגנט אין אן ענין, פארלירט זיין נאמנות אין דעם ענין). אויב אזוי: (א) פארוואס רופט די משנה דאס אן "קטטה בינו לבינה" אקעגן "שלום בעולם"? (ב) וואס וועט זיין אויב ס'איז דא אן אמת'ע ביטערע קטטה – למשל זי האט אים געשלאגן און צעבראכן דריי ביינער, זיי רייסן זיך און ווילן זיך הרג'ענען – אבער זי איז קיינמאל נישט געכאפט געווארן ביי א ליגנט אין בית דין? לויט'ן פשוט'ן פשט אין "קטטה", וואלט מען געדארפט זאגן אז וויבאלד זי ווייל אנטלויפן פון אים, איז זי יעצט א גרויסער נוגע בדבר און מיר האבן א *חשד* אז זי גייט יעצט זאגן א ליגנט צום ערשטן מאל ("חשש שקרנית", נישט "הוחזקה שקרנית").

* *דער תירוץ (ר' יצחק):* אפילו לויט'ן פשוט'ן פשט איז דער פסול פון קטטה אויך נאר צוליב **שקרנות** (מ'האט מורא זי זאגט יעצט ליגנט). דער גאנצער חילוק צווישן דער הוה אמינא און דער גמרא'ס מסקנא איז נאר **אויף וויפיל איז מען חושד א מענטש אויף ליגנט**:

* לויט דער הוה אמינא, איז מען מחמיר צו זאגן אז יעדע פרוי וואס האט א קריגעריי מיט איר מאן (אפילו צעבראכן ביינער) איז שוין חשוד צו זאגן אזא גרויסן ליגנט אז ער איז געשטארבן.

* די גמרא אבער האט א מער פאזיטיוון בליק אויף מענטשן ("האט נישט געטראכט אזוי שלעכט פון מענטשן"). די גמרא האלט אז דאס אליין וואס א פארפאלק קריגט זיך (אפילו זי האט אים צעבראכן די ביינער) איז נאכנישט קיין באווייז אז זי איז מסוגל אויסצוטראכטן א ליגנט אין בית דין אז ער איז טויט. דעריבער איז די גמרא "מיקל" און מאכט א סברא'דיגע אוקימתא אז "קטטה" פסל'ט נאר ווען מ'האט איר שוין טאקע געכאפט זאגן אן ענליכן ליגנט (ווי "גירשתני") כדי פטור צו ווערן פון איר מאן. ממילא איז עס נישט סתם אן אלגעמיינער דין פון "הוחזקה שקרנית" אין סיי וואס, נאר א קטטה וואס האט זיך שוין אויסגעדריקט אין א פאלשער טענה קעגן איר מאן.

*** דער חילוק צווישן עד אחד במקום קטטה און דער פריערדיגער סוגיא פון עד אחד המסייע לה (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* מען וואלט אנהייב געווואלט פארבינדן דעם דין פון עד אחד במקום קטטה מיט וואס מ'האט געלערנט פריער, אז אן עד אחד ווערט געגלייבט נאר ווייל די פרוי אליין פארשט אויך נאך ("אשה דייקא ומינסבא"), און דא טרויען מיר איר נישט – ענליך צום לשון "שהרי היא ובעלה יודעין בודאי" (ר' יואל אשר).

* אבער באמת גייט יענער לשון ארויף אויף "נישאת לעצמה" אין די פריערדיגע הלכות. דאס וואס מ'האט געלערנט פריער – אז ווען אן עד אחד שטיצט איר איז זי יא "מעיזה" – איז אין אן אנדער נושא (לגבי גירושין). דא אבער, ביי מיתת הבעל, איז אן עד אחד נאמן מצד עצמו, און דער פרוי'ס אייגענע נאמנות איז דא אינגאנצן נישט רעלעוואנט (ר' יצחק).

*** דער גדר פון "לא תינשא ואם נישאת לא תצא" און דער חידוש פונעם רמב"ם אין "שמא שכרה אותו" (ר' יואל אשר און ר' יצחק עפ"י מגיד משנה ולחם משנה):**

* בדרך כלל גלייבט מען אן עד אחד ווייל ס'איז א "דבר העשוי לאגלויי". דא אבער, וויבאלד זי איז א בעלת קטטה וואס האט שוין פרובירט זיך אריסצודרייען פונעם מאן מיט ליגנט, האבן חכמים חושד געווען אז זי האט געדינגען דעם עד. אבער מען פסל'ט נישט דעם עד אחד אויף דעם זעלבן אופן ווי מען פסל'ט איר אליין: ביי איר אליין איז דער פסול קלאר און אויב זי האט חתונה געהאט איז די הלכה "תצא"; אבער ביים עד אחד ווייזט דער פסק "ואם נישאת לא תצא שהרי יש לה עד" אז דער חשש פון "שמא שכרה אותו" איז נאר א חומרא לכתחילה, און מעיקר הדין האט דער עד אחד נישט פארלוירן זיין נאמנות (ר' יואל אשר).

* דער **מגיד משנה** ערקלערט אז אין דער גמרא איז דא א ספק (א בעיא דלא איפשטא) צי אן עד אחד העלפט במקום קטטה אדער נישט. דעם רמב"ם דרך פון פסק'ענען אזא ספק לחומרא איז: לכתחילה לא תינשא, אבער בדיעבד אויב זי האט חתונה געהאט קען מען איר נישט מוציא זיין צוליב א ספק. און דער מגיד משנה ווייזט אן אויף א וואונדערליכע זאך: דער גאנצער טעם פון **"שמא היא שכרה אותו"** שטייט בכלל נישט אין דער גמרא! דער רמב"ם האט דאס אליין מחדש געווען פון זיין אייגענער סברא, און דער מגיד משנה וויסט נישט פון וואו דער רמב"ם האט עס געטומען (ר' יצחק).

* דער **לחם משנה** שטעלט א שטארקע קשיא אויפ'ן רמב"ם וואס ערקלערט פארוואס דער רמב"ם האט געמוזט מחדש זיין דעם טעם: אין דער גמרא איז דער ספק (צי עד אחד איז נאמן במקום קטטה) געווענדן אין די צוויי באקאנטע טעמים פארוואס אן עד אחד איז בכלל נאמן ביי עדות אשה:

1. משום **"אשה דייקא ומינסבא"** (די פרוי פארשט גוט נאך איידער זי האט חתונה, צוליב דעם חומר שהחמירו עליה בסופה). לויט דעם טעם, ווען ס'איז דא א קטטה, פארשט זי *נישט* נאך (ווייל זי וויל שוין פטור ווערן פון אים), ממילא העלפט נישט דער עד אחד.

2. משום **"מילתא דעבידא לאגלויי"** (א זאך וואס וועט סוף כל סוף אויפגעדעקט ווערן, זאגט דער עד נישט קיין ליגנט). לויט דעם טעם, וואס מאכט אויס אז די פרוי האט א קטטה? דער עד אחד אליין זאגט דאך נישט קיין ליגנט!

* זאגט דער לחם משנה: דער רמב"ם אליין (בסוף פרק י"ג) ברענגט *נאר* דעם טעם פון "דבר העשוי לאגלויי", און לאזט אינגאנצן אויס "דייקא ומינסבא" און "חומר שהחמרת עליה בסופה"! אויב אזוי, האט זיך דער רמב"ם געשטעלט פאר א פראבלעם: דער עד אליין איז דאך נישט קיין חלק פון דער קטטה צווישן מאן און ווייב, טא וואס איז בכלל דער ספק פון דער גמרא ביי עד אחד במקום קטטה? דערפאר האט דער רמב"ם געמוזט אויסשטעלן אז דער ספק איז וויל מען איז חושש אז דער עד איז געווארן א טייל פון איר קטטה דורך דעם וואס זי האט אים געדינגען ("שכרה אותו"). אן דעם חשש וואלט זיך דער ספק פון דער גמרא גארנישט אנגעהויבן לויט'ן רמב"ם'ס שיטה (ר' יצחק).

הלכות ב'–ג' (י"ז–י"ח): היתה מלחמה בעולם / לא הוחזקה מלחמה בעולם

1. דעם רמב"ם'ס וועג

וכן אם היתה מלחמה בעולם, ובאה ואמרה מת בעלי במלחמה, אינה נאמנת, ואף על פי שהיה שלום בינה לבינו. שמא תסמוך דעתה על דברים שרובן למיתה ותאמר מת, כגון שנהרגו הראשונים והאחרונים שהיה באמצען, שהרי היא אומרת מאחר שנהרגו אלו ואלו נהרג בכללן, לפיכך אינה נאמנת. אפילו אמרה מת במלחמה וקברתיו, אינה נאמנת. אבל אם אמרה מת על מיטתו, נאמנת. לא הוחזקה מלחמה בעולם, ובאה ואמרה מלחמה היתה במקום פלוני ומת במלחמה, לא תינשא לכתחילה, ואם נישאת לא תצא.

2. פשט-ערקלערונג

אויב עס איז געווען א מלחמה אויף דער וועלט, און א פרוי קומט און זאגט "מיין מאן איז געשטארבן אין דער מלחמה", גלייבט מען איר נישט — אפילו עס איז געווען שלום צווישן זיי און זי איז קיינמאל נישט הוחזקה אלס שקרנית. די סיבה איז נישט ווייל מען

איז חושש אז זי וויל זאגן ליגנט מיט שלעכטע כוונות, נאר ווייל אין א מלחמה איז זי זיך טועה ("בדדמי"): זי פארלאזט זיך אויף מצבים וואס "רובן למיתה" (רוב מענטשן שטארבן דערפון), ווי למשל אז די מענטשן פאר אים און נאך אים זענען גע'הרג'עט געווארן און ער איז געווען אינמיטן, און זי נעמט אן אז ער איז אויך גע'הרג'עט געווארן צווישן זיי. דעריבער גלייבט מען איר נישט, אפילו אויב זי זאגט קלאר "ער איז געשטארבן אין דער מלחמה און איך האב אים באגראבן". אבער אויב זי זאגט אז אינמיטן דער צייט פון דער מלחמה איז ער געשטארבן אויף זיין בעט כדרך כל אדם ("מת על מיטתו"), איז זי יא נאמנת, ווייל דער חסרון אין נאמנות איז נאר אויף מלחמה-מצבים.

אויב עס איז נישט געווען באוואוסט אויף דער וועלט אז עס איז דא א מלחמה, און די פרוי אליין קומט און דערציילט אז עס איז געווען א מלחמה אויף א געוויסן פלאץ און איר מאן איז דארט געשטארבן אין דער מלחמה — איז דער דין אז לכתחילה טאר זי נישט חתונה האבן, אבער בדיעבד אויב זי האט חתונה געהאט דארף זי נישט ארויסגיין.

3. חידושים און ערקלערונגען

* **די צוויי הלכות אין "דברים שרובן למיתה" (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* דער דין איז געבויט אויף א יסוד וואס מען וועט זען שפעטער אין רמב"ם: א מצב פון "רובן למיתה" איז אליין נישט גענוג אויף מתיר צו זיין אן אשת איש (א חזקת אשת איש גייט נישט אוועק צוליב אזא רוב). ווען דער רוב אליין וואלט געהאלפן, וואלטן מיר דאך אויך געדארפט טראכטן אזוי ווי איר אז ער איז טאקע טויט (ר' יצחק).

* נישט נאר וואס דער רוב אליין איז נישט מתיר, נאר פארקערט: דער "רוב למיתה" הרג'עט אויך איר נאמנות אלס עד אחד. געווענליך גלייבט מען א פרוי ווייל זי גייט נישט זאגן קיין ליגנט און זיך קאליע מאכן; אבער ווען עס איז דא א רוב למיתה איז פאר איר צו גרינג צו זאגן "מת בעלי" ווייל עס דאכט זיך איר באמת אזוי — זי איז א טועה, נישט קיין שקרנית (ר' יואל אשר).

* **די שוועריגקייט מיט'ן דין פון "מת במלחמה וקברתיו" און דער מחלוקת רמב"ם ורשב"א (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* **די קשיא מצד סברא:** דער רמב"ם אליין נעמט דאך אן אז די סיבה פארוואס מען גלייבט איר נישט איז ווייל זי איז א טועה (זי האט געזען א זאך וואס איז קרוב למיתה און געמיינט אז ער איז טויט), נישט ווייל זי איז א שקרנית. אויב אזוי, פארוואס קען מען איר נישט פשוט אויספרעגן אין בית דין וואס פונקטליך זי האט געזען? און בפרט ווען זי זאגט בפירוש "וקברתיו" (איך האב אים באגראבן) — וואס דאס איז א קלארע עדות אן קיין שום אומדנא — פארוואס זאל זי נישט זיין נאמן לויט דעם רמב"ם'ס אייגענער סברא?

* **דער רשב"א און די סתירה פון עד אחד:** דער **רשב"א** פרעגט טאקע די זעלבע זאך און פסק'נט אז ביי "וקברתיו" איז זי יא נאמנת! נאך מער: שפעטער אין רמב"ם (הלכה י"ט) שטייט בפירוש אז ביי אן עד אחד אין א מלחמה, אויב ער זאגט "קברתיו", איז ער יא נאמן. וואס איז א פרוי ערגער פון אן עד אחד אז ביי "וקברתיו" גלייבט מען איר נישט? (ר' יצחק).

* **מהלך א' צו פארענטפערן דעם רמב"ם — דער כאאס און מהומה פון מלחמה (א טעות אין ראיה גופא):** אפילו אין דעם פאל פון "נהרגו ראשונים ואחרונים" קומט זי נישט אין בית דין דערציילן איר השערה, נאר איר הגדת עדות איז: "איך האב אים געזען שטארבן". די הלכה אבער זאגט אז אין א שעת מלחמה איז דא א מצב פון מהומה, כאאס און שיגעון — מענטשן זעען האלבע זאכן אין א קורצער צייט און מאכן שנעלע באשלוסן. ממילא איז איר ראיה אין א מלחמה בכלל נישט קראנט. דעריבער העלפט נישט קיין אויספרעגן, און אפילו ווען זי זאגט "וקברתיו" איז מען חושש אז צוליב דער מהומה און דעם מצב פון רובן למיתה האט זי באגראבן אן אנדערן מענטש און איז זיך טועה אן זאגן ליגנט (ר' יואל אשר).

* *אפווענדונג אויף דעם מהלך:* הגם דאס איז א גוטער פשט פאר זיך, שטייט עס אבער נישט אין די ווערטער פונעם רמב"ם. דער רמב"ם רעדט נישט פון אן אלגעמיינעם כאאס וואו מען קען זיך דאכטן אז מען באגראבט א צווייטן מענטש; דער רמב"ם שרייבט זייער א פונקטליכע זאך: "תסמוך דעתה על דברים שרובן למיתה", דאס הייסט א קלארע סיטואציע וואו רוב שטארבן (אבער מען קען אנטלויפן) און זי מאכט א חשבון אז ער איז אויך געשטארבן. נאך מער, "מלחמה בעולם" מיינט נישט אז די גאנצע וועלט איז צערודערט, נאר א שלאכט (battle) וואס האט אמאל געדויערט אפאר שעה, און דערנאך איז מען געקומען זוכן און באגראבן די מתים, ממילא איז שווער צו זאגן אז ביי "קברתיו" איז עס א טעות (ר' יצחק).

* **מהלך ב' צו פארענטפערן דעם רמב"ם (בשם דעם מזרחי) — א "הוראת היתר ליגנט" צוליב בדדמי:** דער **מזרחי** זאגט אז אין א שווערער צייט ווי מלחמה גייט א פרוי נישט באגראבן (מה שאין כן אין א שנת רעבון), און ווען זי זאגט ביי מלחמה "קברתיו", איז מען חושש אז זי זאגט טאקע א ליגנט! עס זענען דא צוויי וועגן צו פארשטיין "בדדמי": איין וועג איז אז זי איז אינגאנצן ערליך און זאגט נישט מער ווי וואס זי מיינט אז זי האט געזען. אבער דער צווייטער וועג (לויט'ן מזרחי) איז אז דער "בדדמי" — דאס וואס זי איז ביי זיך איבערצייגט אז ער איז געשטארבן צוליב דעם רוב למיתה — ברענגט איר צו מאכן א "הוראת היתר" צו זאגן א ליגנט און אויסנארן דעם בית דין ("קברתיו") כדי מען זאל איר גלייבן, ווייל (אזוי ווי **תוספות** זאגט אויף אן אנדער פלאץ) "אינה יודעת חומר האיסור".

* *תירוץ אויף דעם חילוק צווישן אשה און עד אחד:* לויט דעם מהלך פונעם מזרחי קען מען גוט פארשטיין דעם חילוק צווישן א פרוי און אן עד אחד: א פרוי, וואס האט אייגענע נגיעות, וועט צוליב איר "בדדמי" גיין אזוי ווייט צו מאכן א הוראת-היתר ליגנט און זאגן "קברתיו"; אן עד אחד אבער האט ווייניגער נגיעות,

ממילא וועט ער נישט זאגן קיין ליגנט פון "קברתיו" נאר אויב ער האט אים באמת באגראבן. (כאטש דער פשט איז נאך אלץ אביסל שווער, ווייל עס נעמט אוועק דעם שארפן חילוק צווישן "בדמי" און פשוט זאגן ליגנט – ר' יצחק).

*** די שקלא וטריא אין דער גמרא ביי "לא הוחזקה מלחמה" – דער כח פון "מיגו" (ר' יואל אשר):**

פארוואס זאל זי בכלל האבן נאמנות ווען זי אליין זאגט דאך אז ער איז געשטארבן אין א מלחמה (וואו מיר ווייסן אז א פרוי איז נישט נאמן)? דער מהלך אין דער גמרא איז אז זי האט א "מיגו": וויבאלד די מלחמה איז נישט מוחזק בעולם, האט זי דאך געקענט זאגן סתם "מת בעלי" אן דערמאנען דאס ווארט מלחמה, און דעמאלטס וואלט זי געוואוען נאמן. די גמרא בלייבט אבער איבער אין א ספק ("לא איפשטא") צי מען זאגט דעם מיגו אדער נישט.

*** דער רמב"ם'ס דרך ביי ספיקות הגמרא און די לאגיק פון "אם נישאת לא תצא" ביי א ספק דאורייתא (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* דער **מגיד משנה** איז מסביר אז דאס איז נאך איינע פון די ספיקות אין דער גמרא. עס איז אינטערעסאנט אז דער רמב"ם שרייבט נישט דאס ווארט "ספק", נאר פסק'נט גלייך דעם דין: "לא תינשא לכתחילה, ואם נישאת לא תצא" — וואס דאס איז דער דין פון א ספק אין די הלכות (נישט אז מען נעמט אן לחומרא אויף ביידע זייטן, נאר לכתחילה לא תינשא און בדיעבד לא תצא).

* דא שטעלט זיך א שווערigקייט אין דעם רמב"ם'ס מהלך: בדרך כלל גייט דער רמב"ם מיט די באקאנטע כללים פון ספק דאורייתא לחומרא (וואס לויט דעם וואלט זי געדארפט ארויסגיין אפילו בדיעבד). אבער דא האט דער רמב"ם אנגענומען אן אנדערע הכרעה אז יעדע זאך וואס בלייבט א ספק אין דער גמרא איז לכתחילה לא תינשא און בדיעבד לא תצא. כאטש מען זעט אסאך אזעלכע פעלער אין דער גמרא וואו מען טיילט צווישן לכתחילה און בדיעבד, איז שווער צו פארשטיין די למדנ'ישע סברא דערין: וואס האט זיך געטוישט אין דעם ספק נאר ווייל זי האט שוין חתונה געהאט מיט אן אנדערן מענטש? (ר' יצחק).

הלכה ה': מפולת, שילוח נחשים, עישנו עלינו בית ושנת רעבון

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

וכן האשה שאמרה מת בעלי תחת המפולת, וכן אם היה שילוח נחשים ועקרבים ואמרה נשכו נחש או עקרב ומת... אינה נאמנת, שמא תסמוך דעתה על רוב אנשים שמתו כך. אמרה עישנו עלינו בית או מערה הוא מת ואני ניצלתי אינה נאמנת, שכשם שנעשה לה נס כך נעשה לו. היתה שנת רעבון ואמרה מת בעלי אינה נאמנת, מת וקברתיו נאמנת.

2. פשט-ערקלערונג

אויב א פרוי זאגט אז איר מאן איז געשטארבן אונטער אן איינגעפאלענער הויז (מפולת), אדער עס איז געווען אן אנפאל פון שלאנגען און עקרבים און זי זאגט אז א שלאנג אדער אן עקרב האט אים געביסן און ער איז געשטארבן, גלייבט מען איר נישט. די סיבה איז ווייל מיר האבן מורא אז זי פארלאזט זיך אויף דעם וואס רוב מענטשן אין אזא מצב שטארבן, און זי מיינט נאר אז ער איז געשטארבן. אויב זי זאגט "מען האט אנגערייכערט אויף אונז א הויז אדער א מערה, ער איז געשטארבן און איך האב זיך געראטעוועט", גלייבט מען איר אויך נישט, ווייל פונקט ווי פאר איר איז געשען א נס, איז אפשר פאר אים אויך געשען א נס. אויב עס איז געווען א הונגער-יאר און זי זאגט "מיין מאן איז געשטארבן", איז זי נישט נאמנת; אבער אויב זי זאגט "ער איז געשטארבן און איך האב אים באגראבן (מת וקברתיו)", איז זי יא נאמנת.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** די חקירה אין "מת תחת המפולת" – צי זי זאגט ליגנט אדער איר עדות איז נישט געווג (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

די פרוי זאגט דאך קלאר "מת בעלי" (ער איז געשטארבן), זי זאגט נישט בלויז "איך האב געזען דאס הויז פאלן". וואס איז דא די חקירה פארוואס מען גלייבט איר נישט? (ר' יואל אשר). עס זענען דא צוויי וועגן וויאזוי צו לערנען (ר' יצחק):

1. מיר גלייבן איר נישט ווייל מיר חושד'ן איר אז זי זאגט א ליגנט – זי האט נאר געזען דאס הויז פאלן, און וויבאלד רוב מענטשן שטארבן דערפון (אבער נישט אז עס איז א מוכרח אז יעדער שטארבט), זאגט זי פון זיך אליין "מת" כאטש זי האט אים נישט געזען שטארבן.

2. *ר' יצחק'ס אייגענער מהלך:* זי זאגט טאקע דעם אמת אויף וואס זי האט געזען (דאס פאלן פונעם הויז, און ווען מען פרעגט איר אין בית דין צי זי האט געזען דעם טויט אליין, זאגט זי אז נישט), און "אינה נאמנת" מיינט נישט אז מיר גלייבן איר נישט, נאר אז איר עדות אויף אזא מצב (וואס איז בלויז א רוב למיתה) איז הלכה'דיג נישט געווג ("נישט קיין כשר'ע עדות"). א ראיה דערצו איז פון דעם וואס ווען זי לייגט צו "קברתיו" (ביי רעבון) העלפט עס יא – וואס ווייזט אז די שאלה איז צי די אינפארמאציע וואס זי גיט איבער איז געווג צו באשטעטיגן דעם טויט, און בלויז זאגן וואס זי האט געזען ביי א מפולת איז נישט געווג.

*** [אפווייכונג: דאס לשון "שילוח" נחשים ועקרבים] (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

דאס ווארט "שילוח" קומט פונעם פסוק "הנני משלח בכם את הערוב" (אדער פון דער פרשה "וישלח", וואס איז דער זעלבער שורש). עס איז ענליך צו א דין אין הלכות תענית, וואו מען מאכט א חילוק צווישן א חיה רעה וואס איז "משולחת" (וואס דעמאלטס פאסט מען א תענית) און "אינה משולחת". עס ווייזט אויף אן אלגעמיינע מכה אדער אנפאל אין דער גאנצער געגנט, ענליך צו דער כללות'דיגער סיטואציע פון א מפולת אויף אלע מענטשן אין הויז.

* **דער באדייט פון "עישנו עלינו בית" און דער יסודות'דיגער חידוש אין "כשם שנעשה לה נס" (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* **די מציאות פון "עישנו":** וועו מענטשן שפארן זיך איין אין א הויז אדער א מערה, ווארפט מען אריין רויך אז זיי זאלן אדער דערשטיקט/פארברענט ווערן אינעווייניג, אדער מוזן ארויסלויפן כאפן לופט און ווערן געכאפט ביי דער טיר.

* **פארוואס א נייער טעם?** פארוואס דארף דער רמב"ם דא אנקומען צו א נייעם טעם פון "כשם שנעשה לה נס כך נעשה לו", און פארוואס איז עס נישט פשוט ווי א חלק פון מלחמה וואו מען גלייבט איר סיי ווי נישט? (ר' יואל אשר).

* **תירוץ און חידוש (ר' יצחק):** ערשטנס, אין טעקסט שטייט גארנישט וועגן קיין מלחמה. צווייטנס, ליגט דא א יסודות'דיגער חידוש: "עישנו עלינו" איז אין עצם אנדערש ווי מלחמה, מפולת אדער נחשים. אין א נארמאלן פאל פון "עישנו", איז עס נישט בלויז א "רוב" למיתה, נאר **יעדער איינער** וואס איז אינעווייניג שטארבט (100% מיתה). ממילא, וועו איינער פון דרויסן וואלט געקומען זאגן "עישנו עליהם בית", וואלט עס געווען א גוטע עדות אז דער מאן איז געשטארבן. אבער דא, וויבאלד די פרוי אליין איז געווען אינעווייניג און זי שטייט פאר אונז לעבעדיג ("אני ניצלתי"), צעברעכט איר אייגענע רעטונג די חזקת מיתה! איר ארויסקומען איז א ראיה אז אין דעם ספעציפישן פאל איז דער רויך נישט געווען קיין זיכערער טויט, און עס פאלט צוריק אראפ צו א מצב פון בלויז א "רוב" (וואו רוב איז נישט געווג). דאס איז דער טייטש פון "כשם שנעשה לה נס כך נעשה לו" – איר ניצול ווערן באווייזט אז מען קען יא ארויסגיין לעבעדיג פון דעם הויז.

* **וויאזוי צו פארשטיין "הוא מת" ביי עישנו עלינו בית (ר' יואל אשר קעגן ר' יצחק):**

* *ר' יואל אשר:* ביי "עישנו עלינו בית", וואו עס איז נישטא די סברא פון "תסמוך דעתה ארוב" נאר בלויז "כשם שנעשה לה נס", אויב זי זאגט קלאר אז זי האט אים געזען ליגן טויט אויף דער ערד, פארוואס זאל מען איר נישט גלייבן? וועט מען זאגן אז זי איז א ליגנערין? מוז זיין אז "הוא מת" מיינט דא אז זי איז אנטלאפן און זי ווייסט נישט פאר זיכער, נאר זי שאצט אפ אז ער איז געשטארבן. אויב אבער זי האט אים ממש געזען טויט, איז דאס בכלל "מת וקברתיו" (ווייל "קברתיו" מיינט נישט דווקא באגראבן, נאר אז זי ווייסט פאר זיכער אז ער איז טויט).

* *ר' יצחק:* "הוא מת" מיינט אז זי זאגט אז ער איז געשטארבן, און פונדעסטוועגן העלפט נאר אויב זי זאגט "קברתיו". און אפילו "מת וקברתיו" שטייט אינעם רמב"ם בפירוש נאר ביי "שנת רעבון" (און דער **מגיד משנה** זאגט אז רעבון איז א באזונדערע זאך, הגם אויב מען לערנט די הלכות צוזאמען קען זיין אז "מת וקברתיו" גייט אויך אויף די אנדערע פעלער ווי מפולת און נחשים).

* **דער חילוק צווישן רעבון און מלחמה ביי "מת וקברתיו" (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

ביי א הונגער-יאר (שנת רעבון), אויב זי זאגט "מת וקברתיו" איז זי יא נאמנת, בשעת ביי מלחמה העלפט נישט "מת וקברתיו" (דארט דארף זי דווקא זאגן "מת על מיטתו"). דאס איז רבא'ס מימרא אין דער גמרא אז "רעבון גריע ממלחמה". כאטש אנדערע ראשונים לערנען די גמרא אנדערש (און די מפרשים מאטערן זיך אריינצולערנען פארשידענע פשטים דערין), האט דער רמב"ם געפסק'נט דעם חילוק פשוט ווייל אזוי שטייט אין דער גמרא, אן ארויסצוברענגען א קלארע סברא וואס דער אמת'דיגער חילוק איז צווישן רעבון און מלחמה.

הלכה ו': נפלו עלינו גויים או לסטים, והיה דבר בעולם

1. דעם רמב"ם'ס וועריאנט

אמרה נפלו עלינו גויים או לסטים הוא נהרג ואני ניצלתי נאמנת, שאין דרכן להרוג נשים כדי שנאמר כשם שניצלה היא כך ניצל הוא. היה דבר בעולם ובאה ואמרה מת בעלי נאמנת, שדבר פשוט בפי כל אדם שבשנת הדבר זה חיה וזה מת, ואפשר שימותו בדבר נערים חזקים ויינצלו הזקנים החולים, לפיכך אין חוששין לה שמא סמכה דעתה על רוב המתים.

2. פשט-ערקלערונג

אויב די פרוי זאגט "עס זענען אונז באפאלן גויים אדער רויבער (לסטים), ער איז גע'הרג'עט געווארן און איך האב זיך גערעטעוועט", גלייבט מען איר יא. די סיבה איז ווייל זייער שטייגער איז נישט צו הרג'ענען פרויען, און ממילא קען מען דא נישט זאגן דעם טעם אז פונקט ווי זי האט זיך גערעטעוועט האט ער זיך אויך גערעטעוועט.

אויב עס איז געווען א מגיפה (דבר) אין דער וועלט און זי קומט זאגן אז איר מאן איז געשטארבן, גלייבט מען איר. די סיבה איז ווייל יעדער מענטש ווייסט אז אין א מגיפה שטארבט איינער און א צווייטער בלייבט לעבן (אמאל שטארבן שטארקע יונגעלייט און אלטע קראנקע ווערן גערעטעוועט). דעריבער איז מען נישט חושש אז זי האט זיך פארלאזט אויפ'ן רוב מתים.

3. חידושים און ערקלערונגען

* **חיזוק פאר'ן מהלך אין "עישנו עלינו" – רויך קעגן מענטשן (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* דער חילוק איז שארף: "רויך איז נישט קיין דיסקרימינעיטער, רויך איז נישט קיין רעיסיסט" – רויך הרג'עט יעדן איינעם גלייך. ממילא אויב זי איז ארויס לעבעדיג פון רויך, ווייזט עס אז דאס איז נישט גענוגן קיין זיכערע מיתה, און דער מאן האט אויך געקענט איבערלעבן. אבער גויים און לסטים האבן א טבע און א מנהג נישט צו הרג'ענען פרויען, ווייל זיי האבן מער רחמנות אויף א פרוי (ר' יואל אשר).

* פון דער הלכה זעט מען קלאר א ראיה צום פריערדיגן מהלך: "כשם שנעשה לה נס" איז א באזונדערע טענה פאר זיך. וועו גויים באפאלן איז עס א זיכערע מיתה פאר מענער; דאס וואס די פרוי

איז ניצול געווארן צעברעכט נישט די וודאות פונעם מאנ'ס טויט, ווייל פאר איר איז עס נישט געווען קיין "נס" נאר א נאטירליכע זאך ("אין דרכן להרוג נשים"), בשעת פאר אים אלס מאן בלייבט עס א זיכערע מיתה (ר' יצחק).

*** [אפווייכונג: דער חילוק צווישן "גויים" און "לסטים"] (ר' יצחק):**

וואס מיינט דאס לשון "גויים או לסטים" – מיינט "לסטים" אידישע רויבער (וואס מען האפט אז נישט)? מען קען זאגן אז "גויים" מיינט ארגאניזירטע כוחות ווי די רוימער, און "לסטים" מיינט סתם באנדעס פון גנבים און רויבער.

*** פארוואס "נפלו עלינו גויים" האט נישט דעם דין פון מלחמה (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

פארוואס ווערט "נפלו עלינו גויים" נישט געראכנט ווי "מלחמה" (וואו זי איז אינה נאמנת)?

* *מהלך א' (ר' יואל אשר):* מלחמה מיינט א כאאס וואו עס שיסט זיך און עס פליען באמבעס פון אלע זייטן אויף א גרויסן ציבור, משא"כ דא רעדט מען אז א גרופע מערדער האבן קאנצענטרירט באפאלן ספעציפיש זיי צוויי.

* *מהלך ב' (ר' יצחק):* ענליך צו "עישנו עלינו את הבית", מלחמה איז ווען צוויי זייטן שלאגן זיך און מען קען זיך ארויסדרייען אינדערצווישן. אבער "נפלו עלינו" מיינט אז דער קאמף איז שוין געווען פארטיג – די גויים האבן זיי שוין אינגאנצן ארומגערינגלט און געכאפט אין א פאסטקע, וואו קיינער קען נישט אנטלויפן און אלע ווערן גע'הרג'עט. די אייניציגע שאלה איז נאר צי איר לעבעדיג שטיין פאר אונז ("בפנינו") באווייזט אז מען שטארבט נישט אין דעם מצב – און אויף דעם ענטפערט דער רמב"ם אז ניין, ווייל זיי לאזן לעבן פרויען אבער הרג'ענען אלע מענער.

*** ביי "דבר בעולם" – פארוואס זאגט מען נישט "כשם שנעשה לה נס"? (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

פארוואס זאגט מען נישט ביי דבר אז פונקט ווי זי איז ניצול געווארן איז ער אויך ניצול געווארן? דער תירוץ איז אז זי איז בכלל נישט "ניצול געווארן" (זי איז נישט געווען קראנק), נאר די אייניציגע שאלה דא איז פארוואס מען איז נישט חושש פאר "סמכה דעתה ארוב" ווי ביי מלחמה.

*** די פסיכאלאגיע פון מענטשן ביי דבר קעגן מלחמה (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

פארוואס איז דער רמב"ם אזוי מאריך מיט'ן טעם ביי דבר? ווייל ביי א מלחמה זענען אלע אין דעם זעלבן מצב, עס איז אן "אנדרלמוסיא" וואו פיילן פליען אויף אלעמען צוגלייך, ממילא בויט זי אויף אין איר קאפ אז איר מאן איז אויך געשטארבן. אבער ביי א מגיפה קוקט מען אויף יעדן מענטש "לגופו של איש" (אינדיווידועל). די גמרא ברענגט א פאלקס-שפריכווארט: "אמרי אינשי, שב שני הוה מותנא ואיניש בלא שני לא אזיל" (זיבן יאר קען זיין א מגיפה, און א מענטש גייט נישט אוועק פאר זיין צייט). הגם אויף אידיש זאגט מען "יעדער פייל האט זיין אדרעס", זעט מען אבער פון דער גמרא אז מענטשן גלייבן דווקא פארקערט: ביי פיילן (מלחמה) גלייבן מענטשן נישט אז עס האט אן אדרעס, נאר עס טרעפט יעדן, מה שאין כן א דבר ווערט אנגענומען ביי מענטשן אלס א זאך וואס קלויבט אויס ספעציפישע מענטשן (ר' יצחק).

* דא זעט מען נאכאמאל קלאר אז דער גאנצער חשש אין די הלכות איז נישט אז די פרוי זאגט ליגנט, נאר אז זי מאכט א טעות. און וויבאלד לויט דער אנגענומענער פאלקס-אמונה ביי א דבר קען מען נישט מאכן אזא טעות פון זיך פארלאזן אויפ'ן רוב, גלייבט מען איר (ר' יואל אשר).

הלכה ז' (ושייך לפרק י"ב הלכה ט"ו): עד מפי עד – הערן פון א בן דעת אדער פון תינוקות

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

כבר אמרנו שעד מפי עד כשר לעדות אשה. במה דברים אמורים, ששמע מפי בן דעת שמת פלוני, כגון עבד או שפחה. אבל אם שמע מפי שוטה או קטן אינו מעיד ואין סומכין על דבריהם. שמע מן התינוקות שהן אומרין עכשו באנו מהספד פלוני, וכך וכך ספדנים היו שם, ופלוני החכם ופלוני עלה אחר מיטתו, וכך וכך עשו במיטתו, הרי זה מעיד מפיהם על פי הדברים האלו וכיוצא בהם ומשיאין את אשתו.

2. פשט-ערקלערונג

עד מפי עד איז כשר פאר עדות אשה נאר ווען ער האט געהערט פון א "בן דעת" (אפילו א פסול לעדות ווי אן עבד אדער א שפחה). אבער פון א שוטה אדער א קטן טאר מען נישט מעיד זיין (ווייל זיי פארשטייען נישט וואס זיי האבן געזען). אבער, אויב איינער האט געהערט קליינע קינדער (תינוקות) שמועסן צווישן זיך: "מיר קומען יעצט פון פלוני'ס הספד, אזויפיל מספידים זענען דארט געווען, פלוני דער חכם האט באגלייט די מטה, און אזוי האט מען געטון מיט זיין מטה" – מעג ער גיין מעיד זיין אין בית דין אויפ'ן סמך פון זייערע ווערטער און מען איז מתיר די פרוי.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** נישט די תינוקות זענען מעיד, נאר דער גדול (ר' יצחק):**

א דיוק אין דער הלכה: עס איז נישט אז די תינוקות אליין קומען אין בית דין, נאר א גדול האט געהערט פון זיי ("שמע מן התינוקות") און ער קומט מעיד זיין.

*** פארוואס שטייט נישט דאס לשון "מסיח לפי תומו" ביי תינוקות? – דער גדר פון א "קול" און מציאות (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

מען וואלט צוערשט געוואלט פארגלייכן די תינוקות צו א גוי המסיח לפי תומו, אבער דער רמב"ם ניצט נישט דא דאס וואלט "מסיח לפי תומו".

* *ר' יואל אשר'ס הסבר:* דער עיקר דא איז אז די קינדער רעדן פון עפעס וואס איז געשען **"עכשו"** (יעצט, נישט צוויי וואכן

צוריק), און זיי האבן נישט קיין שום אגענדע צו פסק'ענען א הלכה, נאר זיי שמועסן איבער א פרישע געשעעניש מיט פרטים. די דריי דוגמאות אין רמב"ם זענען נישט בדווקא אז מען דארף אלע פרטים, נאר צו ווייזן אז עס איז קענטיג פון זייערע ווערטער אז זיי האבן עס יעצט מיטגעהאלטן.

* *ר' יצחק'ס הסבר:* דאס האט בכלל נישט קיין שם "עדות" און דער "גברא" פון די קינדער איז גארנישט נוגע. עס איז אז

וי ווי א **"קול"** (ווי מען האט געלערנט ביי קידושין) און א **סימן אויף דער מציאות**. אזוי ווי דער רמב"ם וועט אויספירן ביים סוף פונעם פרק אז אלע קולות ביי עדות אשה זענען ווייל מיר זוכן נאר צו וויסן די אמת'ע מציאות. קינדער קענען אויסטראכטן א קליינע מעשה, אבער זיי טראכטן נישט אויס א גאנצע לויה מיט פרטים פון ווער עס האט געערעדט. נאך מער: די קינדער פארשטייען אפילו נישט די משמעות אז א לויה מיינט אז דער מענטש איז "מת", זיי דערציילן פשוט א "מעשה שהיה" וואס זיי האבן געזען אין גאס, און דער גדול כאפט אויף פון דעם די מציאות און זאגט עדות דערויף.

הלכה י': ישראל שאמר "הרגתי את פלוני" (פלגינן דיבורא)

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

ישראל שאמר הרגתי את פלוני, הרי זו תינשא על פיו, שאין אדם משים עצמו רשע, והרי העיד שמת.

2. פשט-ערקלערונג

אן איד וואס קומט און זאגט "איך האב גע'הרג'עט פלוני'ן", מעג יענעמ'ס פרוי חתונה האבן אויף זיין ווארט. הגם א רוצח איז א רשע און פסול לעדות, איז אבער דא א כלל אז "אין אדם משים עצמו רשע" (א מענטש קען זיך נישט אליין מאכן פאר א רשע דורך זיין אייגענער הודאה). ממילא צעטיילן מיר זיינע ווערטער: דעם חלק פון "הרגתי" גלייבט מען נישט און ער בלייבט כשר, אבער דעם חלק אז יענער איז געשטארבן ("והרי העיד שמת") גלייבט מען יא.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** דער פראדאקס פון פסול עבירה און דער כלל פון "פלגינן דיבורא" (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* מען וואלט צוערשט געוואלט זאגן אז אפילו אויב ער וואלט יא געווען א רשע (א רוצח), וואלט מען אים אפשר אויך געגלייבט ביי עדות אשה, וויל אין פריערדיגן פרק האט מען געלערנט א חילוק צווישן פסולים, און נאר א פסול וואס האט א פראבלעם מיט "נאמנות" (ווי א גזלן אדער שקרן) איז נישט נאמן, מה שאין כן א רוצח (ר' יואל אשר).

* אבער באמת איז א רשע (וואס האט א פסול עבירה מן התורה ווי א רוצח) קיינמאל נישט נאמן אפילו ביי עדות אשה! ממילא וואלט דא אויסגעקומען א פראדאקס: אויב גלייבסטו אים (אז ער האט גע'הרג'עט), איז ער א רוצח און מען קען אים נישט גלייבן! דעריבער מוז דער רמב"ם אנקומען צו דער סברא פון "אין אדם משים עצמו רשע" און צום גמרא'דיגן כלל פון **"פלגינן דיבורא"** – מען גלייבט נאר א האלב פון וואס ער זאגט: אז ער האט געזען יענעם טויט, אבער נישט אז ער האט עס אליין געטוהן (ר' יצחק).

*** א למדנ'ישע קשיא אויף פלגינן דיבורא אין דער מציאות (ר' יצחק):**

עס איז דא א שווערigקייט מיט דעם גאנצן געדאנק אין דער מציאות: אויב מיר זאגן אז ער האט יענעם *נישט* גע'הרג'עט, קומט דאך אויס אז ער זאגט ליגנט ווען ער זאגט "הרגתי"! אויב איז ער א שקרן, פארוואס איז ער נישט פסול לעדות צוליב דעם ליגנט גופא? און בכלל, פארוואס זאל א מענטש אויף זיך אליין אויסטראכטן אז ער איז א רוצח? מען מוז זאגן אז דאס איז א ריין "למדנ'ישע" זאך; על פי הלכה, וויבאלד "אין אדם משים עצמו רשע", בלייבט ער א כשר'ער עד אחד וואס זאגט אז יענער איז טויט, אפילו עס איז שווער צו פארשטיין די לאגיק דערפון אין דער מציאות.

הלכות י"א–י"ב: גוי המסיח לפי תומו – ביישפילן און פראצעס

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

כבר אמרנו שהגוי שהשיח לפי תומו משיאין על פיו. כיצד, היה הגוי מסיח ואומר אוי לפלוני שמת כמה היה נאה וכמה עשה טובה עמי, או שהיה מסיח לפי תומו ואומר כשהייתי בא בדרך נפל פלוני שהיה מהלך עמנו ומת ותמהנו לדבר זה, וכיוצא בדברים האלו שהן מראין שאין כוונתו להעיד הרי זה נאמן. וישראל ששמע מגוי המסיח לפי תומו מעיד ששמע ממנו ותינשא על פיו.

2. פשט-ערקלערונג

א גוי וואס דערציילט עפעס מיט תמימות, אן קיין באוואוסטזיין אדער כוונה אז ער זאגט יעצט עדות (למשל, ער קרעכצט און באווייניט ווי גוט יענער איז געווען, אדער ער דערציילט ווי שטארק זיי האבן זיך געוואונדערט ווען יענער איז פלוצלינג געפאלן אויפ'ן וועג און געשטארבן), איז נאמן מתיר צו זיין די פרוי. און אן איד וואס האט געהערט פון א גוי וואס איז מסיח לפי תומו, קען גיין צו בית דין און מעיד זיין וואס ער האט געהערט פונעם גוי, און די פרוי מעג חתונה האבן על פיו.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** דער דיוק אין "ותמהנו" (ר' יואל אשר):**

פארוואס דארף דער גוי צולייגן אין דעם רמב"ם'ס ביישפיל "ותמהנו לדבר זה"? ווייל אן דעם ווארט, אויב ער זאגט נאר "נפל פלוני ומת", זעט עס אויס ווי אן אינפארמאטיוו הגדת עדות. דאס וואס ער לייגט צו "ותמהנו" ווייזט אז זיין גאנצע כוונה מיט דער מעשה איז נאר צו דערציילן ווי מאדנע און שאקירנדיג דאס איז

געווען פאר אים, אדער ווי שטארק עס טוט אים וויי ("אוי לפלוני"). וועז א גוי וויל מעיד זיין קען ער זאגן ליגנט, אבער סתם קרעכצן אויף ליגנט טוט מען נישט.

*** דער יסודות'דיגער חילוק צווישן א גוי און קליינע קינדער (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

מען וואלט געוואלט פארגלייכן דעם דין פון א גוי צו דעם דין פון קליינע קינדער וואס זאגן אז זיי קומען יעצט פון פלוני'ס לויה, ווייל ביי ביידע הערט זיך דער זאץ ווי אמת (ר' יואל אשר). אבער באמת איז דא א יסודות'דיגער חילוק צווישן זיי (ר' יצחק):

1. ביי קינדער איז נישטא קיין תנאי פון "אין כוונתו להעיד". קינדער האבן אן אנדערן סארט פסול עדות; זייערע רייד וועגן א לויה ארבעטן מער ווי א **"קול"** – עס שפיגלט אפ א נארמאלע סיטואציע וואס גייט פאר אין שטאט (ווי א נייעס אין א צייטונג).

2. ביי א גוי אבער איז דא א *פאזיטיוער פראבלעם* וועז ער וויל זאגן עדות (ער איז חשוד אויף לשקר). אפילו אויב דער גוי וויל נישט מתיר זיין די פרוי, נאר ער וויל סתם איבערגעבן א פאקט אז "פלוני מת", איז עס שוין א ספק און א פראבלעם, ווייל אפשר מיינט ער צו זאגן עדות. דעריבער מוז דער רמב"ם ביי א גוי פארלאנגען א צולייג (ווי א הספד "אוי לפלוני", אדער א וואונדער "ותמהנו") וואס באווייזט פאזיטיוו אז ער האלט אינמיטן עפעס גאר אנדערש, און מיר פארשטייען נאר ממילא דערפון אז יענער איז טויט.

*** די אריגינעלע איינטיילונג פון די הלכות – הלכה י"א און י"ב זענען איין הלכה (ר' יצחק):**

דא ליגט א שטארקער חידוש אין דעם מבנה פונעם רמב"ם: "גוי המסיח לפי תומו" מיינט *קיינמאל נישט* אז דער גוי אליין קומט אין בית דין און איז מסיח לפי תומו פאר די דיינים – ווייל דאס איז א פראדאקס און אוממעגליך (אויב קומט ער אין בית דין, איז ער דאך מכוון להעיד!). עס מיינט *תמיד* אז אן איד האט עס געהערט פונעם גוי אין גאס און קומט עס דערציילן פאר בית דין.

אויף דעם יסוד איז קלאר אז דאס וואס מען האט אפגעטיילט הלכה י"ב אלס א באזונדערע הלכה איז א טעות אין די דרוקן (און אין דער אריגינעלער איינטיילונג פונעם רמב"ם איז עס טאקע איין הלכה). דער זאץ "וישראל ששמע..." איז נישט קיין נייער דין, נאר עס איז די פארזעצונג און דער סוף פון דעם "כיצד" אין הלכה י"א – דער רמב"ם ערקלערט פונקטליך וויאזוי דער פראצעס פון גוי המסיח לפי תומו קומט אריין אין בית דין.

הלכות י"ג–י"ד: אמתלא בשיחת הגוי, והתחיל להשיח לפי תומו ושאלו אותו אח"כ

1. דעם רמב"ם'ס וויערטער

במה דברים אמורים, שלא היתה שם אמתלא בשיחת הגוי שמא לא נתכוון אלא לדבר אחר. כגון שאמר לאחר עשה לי כך וכך שלא אהרוג אותך כדרך שהרגתי לפלוני, אין זה מסיח לפי תומו שכוונתו להטיל אימה על זה. וכן אם שמע מערכאות של גוים שאמרו הרגנו פלוני אין נאמנין, שהן מחזקין ידי עצמן בכזב כדי להטיל אימה, וכן כל כיוצא בדברים אלו. גוי שהתחיל להשיח לפי תומו תחילה, אף על פי ששאלו אותו אחר כן ובדקוהו עד שיפרש את כל המאורע, הרי זה נאמן ומשיאין על פיו.

2. פשט-ערקלערונג

מען גלייבט א גוי מסיח לפי תומו נאר וועז עס איז נישטא קיין אנדערע סיבה ("אמתלא") פארוואס ער זאגט עס. אבער אויב ער סטראשעט איינעם "טו מיר דאס, ווייל אויב נישט וועל איך טוהן צו דיר ווי איך האב גע'הרג'עט פלוני'ן", אדער אויב מען הערט פון גוי'אישע שופטים און פראקוראראן (ערכאות) אז זיי האבן גע'הרג'עט פלוני'ן (וועז יענער איז נעלם געווארן), גלייבט מען זיי נישט, ווייל זייער כוונה איז צו ווארפן א שרעק (להטיל אימה) און באשטערקן זייער מאכט דורך ליגנט.

אויב אבער דער גוי האט אנגעהויבן זיין שמועס לפי תומו, איז אפילו אויב מען האט אים נאכדעם אויסגעפרעגט און געפארשט ביז ער האט אויסגעקלארט די גאנצע מעשה מיט אלע פרטים, בלייבט ער נאמן. מען גייט נאכ'ן אנפאנג; וויבאלד ער האט אנגעהויבן אן א כוונה אונז אפצונארן, שאדט נישט וואס שפעטער ביים אויספרעגן כאפט ער שוין אז מען ניצט זיינע וועדטער.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** דער גדר פון "לפי תומו" – קיין שום דריטע סיבה (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

מען וואלט געקענט מיינען אז וועז דער גוי זאגט "כדרך שהרגתי לפלוני" איז עס מסיח לפי תומו, ווייל ער האט דאך נישט קיין שום כוונה צו זאגן עדות פאר דער פרוי (ר' יואל אשר). אבער דער יסוד איז אז "מסיח לפי תומו" מיינט נישט בלויז די *שלילה* אז ער האט נישט קיין כוונה להעיד, נאר עס פארלאנגט א *תמימות* – אז די אינציגסטע סיבה פארוואס ער זאגט עס איז פשוט **ווייל עס איז אזוי געווען!** וויבאלד דא האט ער א "דריטע סיבה" (להטיל אימה), פאלט אוועק די תמימות, און מען האט נישט דעם בירור אז עס איז טאקע אזוי געווען (ר' יצחק).

*** [אפווייכונג: א באקאנטער גוי וואס רעדט אלעמאל מיט אן אמתלא] (ר' יצחק):**

ביי א "געוויסן גוי ידוע" וואס רוב זאכן וואס ער זאגט זענען נאר להטיל אימה אדער זיך צו בארימען ווי גרויס ער איז (למשל, ער זאגט "איך האב יענעם צען מאל גע'הרג'עט"), איז ער אפילו וועז ער רעדט סתם קיינמאל נישט נאמן אלס מסיח לפי תומו, ווייל ער איז אייביג מסיח לאימה ולאמתלא; גארנישט וואס ער זאגט קומט פון תמימות פשוט ווייל עס איז אזוי געווען.

*** צי מעג מען אנפאנגען מיט א שאלה צו א גוי – די מעשה אין דער גמרא ("איה חברנו") און דער ריטב"א (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* "ובדקוהו" מיינט נישט אז מען ברענגט דעם גוי אין בית דין אים אויסצופרעגן, נאר עס רעדט זיך פון מענטשן אין גאס, ווי עס זעט אויס פון דער מעשה אין דער גמרא (יבמות קכ"א ע"ב).

* פון דעם רמב"ם'ס לשון "שהתחיל להשיח לפי תומו תחילה" זעט מען א **חומרא**: מען טאר נישט אליין אנהייבן פרעגן א גוי "וואו איז פלוני? וואס איז געשען מיט אים?". די רגע וואס אן איד פרעגט אים א שאלה, ווערט עס ווי "חקירות", און דער גוי כאפט באלד אז מען זוכט דא עדות וועגן יענעמ'ס ווייב, ממילא איז זיין ענטפער שוין נישט לפי תומו. מען מוז ווארטן אז דער גוי זאל *אליין* אנהייבן דעם שמועס ("שהתחיל... תחילה"), און ערשט נאכדעם וואס ער האט שוין געזאגט אז יענער איז טויט, מעג דער איד אים פרעגן "וויאזוי איז עס געשען?" (ר' יצחק).

* **די קשיא פון דער גמרא ("איה חברנו"):** אין דער גמרא שטייט א מעשה וואו אידן זענען געגאנגען אין וועג און האבן געפרעגט א גוי'אישע פרוי "איה חברנו?" (וואו איז אונזער חבר?), און מען האט יא געגלייבט איר ענטפער. לכאורה האבן דאך די אידן אנגעהויבן מיט א שאלה!

* *מהלך א' (ר' יצחק):* אין יענער מעשה האט די גוי'אישע פרוי *קודם געווינט* איידער זיי האבן איר געפרעגט. דאס ווייזען אליין איז געווען איר "התחיל להשיח לפי תומו" (פונקט ווי זאגן "אוי לפלוני שמת"), און די שאלה "איה חברנו" איז נאר געווען א פארזעצונג צו פארשטיין פארוואס זי ווייזט.

* *מהלך ב' (ר' יואל אשר בשם הריטב"א):* מען קען לערנען פון יענער מעשה א **קולא** (ווי דער **ריטב"א** לערנט דארט), אז "מסיח לפי תומו" איז נישט א פארמאלער דין צי מען האט אים געפרעגט קודם צי נישט, נאר מען קוקט אויפ'ן אלגעמיינעם מצב. אויב זעט מען אז דער גוי ווייזט און טיילט מיט זיינע געפילן, באווייזט דער מצב ארום אז ער זאגט אמת און איז נישט אויסן צו זאגן עדות, אפילו אויב מען האט אים קודם געפרעגט. (כאטש פשוט'ער פשט אין רמב"ם בלייבט לחומרא אז מען טאר אים נישט פרעגן קודם — ר' יצחק).

* **די פראקטישע שוועריגקייט אין שאלות ותשובות (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

אין דער פראקטיק איז זייער א האקעלע זאך צו באשטימען די פונקטליכע גרעניץ וועו דער גוי כאפט אז מען וויל פון אים ארויסציען אינפארמאציע פאר עדות און וועו נישט. אין די תשובה-ספרים איז דאס איינע פון די הויפט נושאים ביי עגונות (למשל, מען פלעגט אראפשרייבן פונקטליך די ווערטער וואס א סאלדאט האט געזאגט, און די פוסקים זענען זיך מתווכח אויף יעדן ווארט צי עס הייסט לפי תומו).

הלכות ט"ו—י"ח: "שמעתי" קעגן "אני ראיתיו", און דינים פון "רובן למיתה" אנטקעגן זיכערן טויט

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

כבר הודענו שהעד שאמר שמעתי שמת פלוני אפילו עד מפי עד ואפילו שמע מאשה ששמעה מעבד הרי זה כשר לעדות אשה ומשיאין על פיו. אבל אם אמר העד או האשה או העבד מת פלוני ואני ראיתיו שמת שואלין אותו היאך ראית ובמה ידעת שמת. אם העיד בדבר ברור נאמן, ואם העיד בדברים שרובן למיתה אין משיאין את אשתו, שאין מעידין על האדם שמת אלא בשראוהו שמת ודאי ואין בו ספק.

כיצד? ראוהו שנפל לים אפילו טבע בים הגדול אין מעידין עליו שמת שמא יצא במקום אחר. ואם נפל למים מקובצים כגון בור או מערה שעומד ורואה כל סביביו ושהה כדי שתצא נפשו ולא עלה מעיד עליו שמת ומשיאין את אשתו. וכן אם השליכוהו בים והשליכו מצודה אחריו והעלו ממנו אבר שאי אפשר שינטל מן החי ויחיה הרי זה מעיד עליו שמת ומשיאין את אשתו.

ראוהו שנפל לגוב אריות ונמרים וכיוצא בהן אין מעידין עליו שמא לא יאכלוהו. נפל לחפירת נחשים ועקרבים, או לתוך כבשן האש, או לתוך יורה רותחת מלאה יין או שמן, או ששחטו שני סימניו או רוב שני סימניו אפילו עמד וברח מעידין עליו שמת שודאי סופו למות. וכן כל כיוצא בזה מדברים שאי אפשר שיחיה אלא ימות מיד בזמן קרוב הרי אלו מעידין עליו.

צלוב והעוף אוכל בו, אף על פי שדקרוהו או ירו בו חיצים, אינו מעיד עליו שמת. ואם ראו העוף אוכל במקום שהנפש יוצאה בנטילתו, כגון מוחו או לבו או בני מעיו, הרי זה מעידין עליו שמת.

2. פשט-ערקלערונג

וועו אן עד (אדער אשה/עבד) זאגט פשוט "מת פלוני" אדער "כ'האב געהערט אז ער איז געשטארבן" (אפילו עד מפי עד מפי אשה מפי עבד), נעמט מען עס אן גלייך אן קיין חקירות פון וואו ער ווייסט עס. אבער אויב ער זאגט "איך אליין האב געזען וויי ער איז געשטארבן" ("ואני ראיתיו שמת"), דעמאלט הויבט מען אים אן אויסצופרעגן וויאזוי פונקטליך ער האט עס געזען. אויב ער האט געזען א זיכערן טויט ("דבר ברור") איז ער נאמן, אבער אויב ער דערציילט א מצב וואס איז נאר "רובן למיתה", מאכט מען נישט חתונה די פרוי, ווייל מען דארף וויסן *ודאי* אז ער איז טויט.

ביישפילן:

1. **מים:** אויב מען האט אים געזען אריינפאלן און זיך טרענקען אין א גרויסן ים (מים שאין להם סוף), קען מען נישט מעיד זיין אז ער איז טויט, ווייל אפשר איז ער ארויסגעשווימען אין אן אנדער פלאץ. אויב ער איז אריינגעפאלן אין "מים מקובצים" (מים שיש להם סוף — א בור אדער מערה פול מיט וואסער וואו מען קען שטיין און זען אלע זייטן ארום), און דער עד האט געווארט דארט "כדי שתצא נפשו" און יענער איז נישט ארויפגעקומען, איז ער מעיד אז ער איז טויט. אזוי אויך אויב מען האט אריינגעווארפן א נעץ ("מצודה") אין ים און ארויסגעצויגן אן אבר פון זיין גוף וואס א לעבעדיגער מענטש קען נישט איבערלעבן אן דעם.

2. **חיות, פייער און שחיטה:** אריינגעפאלן אין א גרוב פון לייבן און טיגערס ("נמרים") – איז מען נישט מעיד, ווייל אפשר האבן זיי אים נישט אויפגעגעסן. אבער אריינגעפאלן אין א גרוב פון שלאנגען און עקרבים, אין א פייער-אויוון (כבשן האש), אין א קאכעדיגן קעסל פול מיט ווין אדער אויל, אדער מען האט איבערגעשניטן זיינע צוויי סימנים (אדער רוב פון זיי) אפילו ער איז אויפגעשטאנען און אנטלאפן – איז מען מעיד אז ער איז טויט, ווייל ער גייט זיכער שטארבן באלד ("מיד בזמן קרוב").

3. **צלוב:** אויב מען זעט א מענטש אויפגעהאנגען (צוגענאגלט די הענט און פיס) און א פויגל עסט פון אים, אפילו מען האט אים געשטאכן אדער געשאסן מיט פיילן, איז מען נישט מעיד אז ער איז טויט (ער קען איבערלעבן, און קען נישט פארטרייבן דעם פויגל ווייל זיינע הענט זענען צוגענאגלט). אבער אויב דער פויגל עסט פון אן אבר שהנפש יוצאה בנטילתו (מוח, הארץ, אדער געדערים/בני מעיו), איז מען יא מעיד אז ער איז טויט.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** סתירה מיט די פריערדיגע הלכות ("הרגתיו", "מערה, "קברתיו") – חילוק צווישן דער פרוי אליין און אן אלגעמיינעם עד (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* *די קשיא (ר' יואל אשר):* אויב די הלכה איז אז ווען איינער זאגט "אני ראיתיו" פרעגט מען אים אויס די פרטים ("היאך ראית"), פארוואס האבן מיר אין די פריערדיגע הלכות געהאט כללים ווי איינער וואס זאגט "הרגתי את פלוני", אדער צוויי וואס זענען געווען אין א מערה ("כשם שנעשה לה נס")? לכאורה, איינמאל מען פרעגט אים אויס די פרטים (ווי "כ'האב אים געזען ליגן אויף דער ערד פון דער מערה"), וועט מען דאך קלאר וויסן צי ער איז טויט, און די פריערדיגע הלכות וואלטן נישט געווען נוגע!

* *תירוצים (ר' יצחק און ר' יואל אשר):*

1. לגבי "הרגתי את פלוני": דארט העלפט נישט דאס אויספרעגן, ווייל ער זאגט דאך טאקע קלאר "כ'האב אים גע'הרג'עט מיט מיין מעסער"; דער חידוש פון יענער הלכה איז נאר דער דין פון "פלגינן דיבורא".

2. לגבי די אנדערע הלכות (מערה, און דער פריערדיגער דין פון "מת וקברתיו" ביי מלחמה וואו זי איז נישט נאמנת): עס איז דא א יסודות'דיגער חילוק: יענע פריערדיגע הלכות האבן געריידט ספעציפיש וועגן דער *אשה אליין* וואס קומט זאגן אז איר מאן איז טויט, וואו עס איז דא אן עקסטערע חומרא און חשש אז זי איז זיך טועה. דא אבער רעדט דער רמב"ם פון אן אלגעמיינעם *עד* (אדער אן אנדער אשה ועבד), וואו דער דין איז אז מען פרעגט זיי אויס די פרטים צו זען צי עס איז א דבר ברור אדער נאר רובן למיתה (ר' יצחק).

*** [אפווייכונג: טייטש פון "ים הגדול"] (ר' יצחק):**

אין לשון חכמים מיינט "ים הגדול" באמת דעם מיטלענדישן ים (Mediterranean), אבער אין אלגעמיין באדייט עס אן אקעאן (Ocean), אין קעגנזאץ צו א קליינעם ים ווי דער ים כנרת וואס מיר רופן א טייך/לעיק (Lake).

*** מים שאין להם סוף – אפילו ביי צוויי עדים ("ראוהו") (ר' יואל אשר):**

א דיוק פונעם לשון רבים "ראוהו": דער דין פון מים שאין להם סוף האט נישט צו טוהן מיט דער קולא פון עד אחד; אפילו אויב צוויי כשר'ע עדים האבן אים געזען אריינפאלן אין ים, קענען זיי נישט מעיד זיין, ווייל דער פאקט אליין איז נאר א "רובן למיתה" און נישט קיין ודאי מיתה.

*** די טבע פון לייבן און דער נס פון דניאל קענען יוסף הצדיק (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

אין **ירושלמי** שטייט דער טעם ביי גוב אריות ווייל מען איז חושש אפשר איז אים געשען א נס אזוי ווי ביי דניאל אין גוב אריות (ר' יואל אשר). אבער על פי טבע עסט א לייב נישט יעדן מענטש וואס ער זעט – אויב ער איז נישט הונגעריג, איז ער נישט מקפיד צו עסן. לויט דעם קומט אויס א חידוש, אז דער נס פון דניאל אין גוב אריות איז על פי טבע געווען א קלענערער נס ווי אריינפאלן אין א בור מיט נחשים ועקרבים, ווי די גמרא זאגט טאקע לגבי יוסף הצדיק און יהודה, אז א בור מיט נחשים ועקרבים בייסט זיכער (ר' יצחק).

*** פארוואס דווקא א קעסל פון "יין או שמן"? (ר' יצחק בשם הרשב"א):**

פארוואס זאגט דער רמב"ם דווקא א קאכעדיגן טאפ מיט ווין אדער אויל – וואס איז מיט קאכעדיג וואסער? דער **רשב"א** האט טאקע געהאט דעם ספק צי קאכעדיג וואסער האט דעם זעלבן דין, און ער פסק'נט אז יא, עס איז די זעלבע זאך, און "יין או שמן" איז נישט דווקא (נאר אזוי איז געווען דער מציאות פון גרויסע קעסלעך).

*** אויף וואס גייט ארויף "אפילו עמד וברח"? (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* מען וואלט אנהייב געוואלט זאגן אז "אפילו עמד וברח" גייט ארויף אויף אלע פריערדיגע פאלן (למשל, ער איז אריינגעפאלן אין נחשים ועקרבים, זיי האבן אים שוין געביסן, און ער איז אנטלאפן – ר' יצחק).

* אבער באמת גייט עס ארויף *נאר* אויפ'ן לעצטן פאל ("שחטו שני סימניו"), ווייל אויב ער איז אנטלאפן פון א גרוב מיט נחשים, פון וואו ווייסט מען אז זיי האבן אים בכלל געביסן? נאר ביי שחיטת שני סימנים, וואו די מכה איז שוין געשען פאר אונזערע אויגן, זאגט מען אז אפילו ער לויפט יעצט ארום, גייט ער זיכער באלד שטארבן (ר' יואל אשר). אין דער גמרא זעט מען טאקע אז דאס זענען צוויי באזונדערע מימרות, וואס באווייזט אז "עמד וברח" גייט נאר אויף שחיטת הסימנים (ר' יצחק).

*** קולא אין דער הלכה – מען דארף אים נישט זען ממש טויט, און דער גדר פון "מיד בזמן קרוב" אלס חלק פון ודאות (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* כאטש דער רמב"ם האט פריער געזאגט "אלא בשראוהו שמת ודאי", זעען מיר פון די אלע הלכות אז מען דארף נישט ממש זען דעם טויטן קערפער. אזוי לאנג ווי מען האט געזען א מצב וואס מיינט א זיכערער טויט (און נישט בלויז א רוב), איז עס געגוג (ר' יצחק).

* דער צולייג פונעם רמב"ם "מיד בזמן קרוב" איז זייער וויכטיג: אויב עס איז א זאך וואס וועט אים הרג'ענען ערשט נאך א לאנגער צייט, קען מען נישט מעיד זיין, ווייל דערווייל לעבט ער נאך אדער אפשר וועט ער טרעפן א רפואה (ר' יואל אשר).

* נאך טיפער: "זמן קרוב" איז נישט נאר א צייט-הגבלה, נאר עס איז אן עצם חלק פון דער *ודאות* אז ער גייט שטארבן. אין מציאות איז נישט שייך צו האבן א "ודאי מיתה" אויף א "זמן רחוק" (אחוץ מיט רוח הקודש). למשל, אויב דאקטוירים זאגן אויף א מחלה אז יעדער איינער שטארבט דערפון אין זעקס חדשים, זעט מען פארט מענטשן וואס לעבן דערמיט זעקס יאר. ממילא, אלעס וואס נעמט א לאנגע צייט איז בדרך הטבע ארויס פון כלל "ודאי" און ווערט בלויז א "רוב" (ר' יצחק).

*** [אפווייכונג: ווערטל אויף "צלוב" קעגן די נוצרים] (ר' יצחק):**

פון דער הלכה אין מסכת יבמות זעט מען אז א "צלוב" קען איבערלעבן פאר אפאר טעג. ממילא איז בכלל נישט קיין חידוש אדער וואונדער וואס די נוצרים דערציילן אז מען האט געטראפן "דעם חכם" (אותו האיש) לעבעדיג נאך אפאר טעג ("Checkmate").

הלכות י"ט–כ' (כ"א–כ"ב): עד אחד בדברים שרובן למיתה, ומים שאין להם סוף ("ואבד זכרו")

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

עד אחד שאמר ראיתיו שמת במלחמה או במפולת או שטבע בים הגדול ומת, וכיוצא באלו מדברים שרובן למיתה: אם אמר קברתיו, נאמן ותינשא על פיו. ואם לא אמר קברתיו, לא תינשא, ואם נישאת לא תצא.

וכן האשה שהעיד לה עד אחד שטבע בעלה במים שאין להן סוף ולא עלה, ואבד זכרו ונשתקע שמו, הרי זו לא תינשא על עדות זו כמו שביארנו, ואם נישאת לא תצא. ואפילו היה הגוי הוא שהשיח לפי תומו ואמר טבע פלוני בים, הרי זו לא תצא. וחכם שהורה להשיא אותה לכתחילה מנדין אותו.

2. פשט-ערקלערונג

אויב אן עד אחד קומט און זאגט אז ער האט געזען א מענטש שטארבן אין א מלחמה, אונטער א מפולת, אדער דערטרונקען געוואלן אין ים הגדול (מצבים וואס רוב מענטשן שטארבן דערפון): אויב דער עד זאגט "קברתיו", גלייבט מען אים און די פרוי מעג לכתחילה חתונה האבן. אויב ער האט נישט געזאגט "קברתיו", טאר זי נישט חתונה האבן לכתחילה, אבער אויב זי האט יא חתונה געהאט בדיעבד, דארף זי נישט ארויסגיין (לא תצא).

דאס זעלבע איז אויב אן עד אחד זאגט עדות פאר א פרוי אז איר מאן איז דערטרונקען געוואלן אין "מים שאין להן סוף" און איז נישט ארויסגעקומען, און זינט דעמאלט איז "אבד זכרו ונשתקע שמו" (מען האט מער גארנישט געהערט פון אים): לכתחילה טאר זי נישט חתונה האבן, אבער אויב זי האט יא חתונה געהאט, איז "לא תצא". און דאס איז אפילו אויב די ידיעה קומט נאר פון א גוי מסיח לפי תומו. אבער א חכם וואס פסק'נט אז מען מעג איר לכתחילה חתונה מאכן, לייגט מען אין חרם (מנדין אותו).

3. חידושים און ערקלערונגען

*** וואס מיינט "ראיתיו שמת" און וואס מיינט "קברתיו"? (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

ביי "טבע בים הגדול", אויב דער עד זאגט "וטבע... ומת", פארוואס דארף ער זאגן דווקא "קברתיו"? דער ביאור איז: ווען דער עד זאגט "ראיתיו שמת במלחמה" אדער "טבע... ומת", מיינט עס נישט אז ער האט געזען דעם טויטן קערפער; עס מיינט אז ער האט געזען א מצב וואו רוב מענטשן שטארבן (למשל, א באמבע איז געפאלן אויפ'ן וואגן וואו יענער איז געפארן), און ער נעמט אן אז ער איז געשטארבן. "קברתיו" איז לאו דווקא אז ער האט אים ממש באגראבן אין דער ערד, נאר עס איז א לשון וואס מיינט: איך האב געזען דעם טויטן גוף פאר זיכער און איך ווייס קלאר אז ער איז טויט.

*** פארוואס איז אן עד אחד מער נאמן ווי די פרוי אליין ביי מלחמה? (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

ביי דער פרוי אליין האבן מיר געלערנט אז אפילו זי זאגט "מת במלחמה וקברתיו" גלייבט מען איר נישט לכתחילה, בשעת דא ביי אן עד אחד זעען מיר צוויי קולות: (א) אויב ער זאגט "קברתיו" איז ער אינגאנצן נאמן לכתחילה; (ב) אפילו אן "קברתיו", איז בדיעבד "לא תצא". פארוואס?

* *תירוץ א' מצד טעות (ר' יואל אשר):* א פרוי, ווען עס קומט צו איר אייגענעם מאן אין א מלחמה אדער מפולת, איז אסאך מער צעטומלט און אין א מצוקה, ממילא איז זי מער עלול צו מאכן א טעות ווי א דרויסנדיגער עד אחד וואס איז מער רואיג.

* *תירוץ ב' על פי גמרא יבמות (ר' יצחק):* די גמרא הענגט אן דעם ספק ביי עד אחד במלחמה אין די צוויי טעמים פון עד אחד: אויב דער יסוד איז "מילתא דעבידא לאגלויי", דארף מען דעם עד אחד גלייבן אפילו ביי מלחמה. אויב דער יסוד איז אבער תלוי אין דער פרוי ("דייקא ומינסבא"), איז דא א חסרון ווען די פרוי אליין זאגט עדות ביי א מלחמה: ווייל אמאל האט זי פיינט איר מאן ("זימנין דסניא ליה") און וויל שוין חתונה האבן, ממילא פארשט זי נישט נאך און פארלאזט זיך אויפ'ן רוב אז אין מלחמה שטארבט מען. אבער אן עד אחד האט נישט די נגיעה פון דער פרוי, ממילא איז זיין עדות שטארקער. (כאטש עס בלייבט נאך אביסל שווער: אויב דער גאנצער היתר פון עד אחד איז נאר ווייל די פרוי איז

דייקא ומינסבא, פארוואס זאל מען זיך פארלאזן אויפ'ן עד ווען מען קען זיך נישט פארלאזן אויף איר דיוק?).

* **פארוואס קומט ער נישט אהיים נאך עטליכע יאר? און די צוויי מהלכים אין "ואבד זכרו ונשתקע שמו" (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* *די סברא-קשיא:* מילא אויב עס איז א שאלה פון אפאר טעג נאכדעם וואס ער איז אריינגעפאלן אין ים, קען מען זאגן "שמא יצא במקום אחר". אבער אויב עס גייען אדורך דריי יאר און דער מאן האט זיך קיינמאל נישט באוויזן, פארוואס קומט ער נישט אהיים? (ר' יואל אשר). אין יענע צייטן איז געווען זייער שייך אז א מענטש זאל נישט אהיימקומען אפילו ער לעבט – למשל, ער האט פארלוירן דעם וועג אהיים, אדער ער איז אראפ פון זינען פון דער טראומע (ר' יצחק).

* *די פונקציע פון "ואבד זכרו ונשתקע שמו" אין הלכה כ' אקעגן הלכה י"ט:*

* **צד א' – א תנאי פאר'ן היתר פון בדיעבד ("אם נישאת לא תצא") (ר' יואל אשר און ר' יצחק):** נארמאלערהייט ביי מים שאין להם סוף (ווען דער עד זאגט נישט "ומת", נאר בלויז "טבע... ולא עלה"), וואלט אפילו בדיעבד געווען "תצא" אויב זי האט תיכף חתונה געהאט, ווייל ער קען נאך צוריקקומען! נאר ווייל עס איז שוין דורכגעגאנגען א לאנגע צייט און מען האט גארנישט געהערט פון אים ("אבד זכרו"), גיט דאס צו א שטיקל נאמנות און חיזוק צו דער עדות אז בדיעבד זאל זיין "לא תצא" (ווי רב אשי זאגט אין דער גמרא). לויט דעם איז דער חילוק צווישן הלכה ט"ו און הלכה כ': אין הלכה ט"ו ("אין מעידין עליו") איז עס אן הוראה פאר די עדים אז זיי טארן נישט גיין אין בית דין זאגן עדות; דא אין הלכה כ' האט דער עד שוין יא מעיד געווען און עס איז "אבד זכרו", איז בדיעבד "לא תצא".

* **צד ב' – א רבותא פאר'ן איסור לכתחילה ("לא תינשא") (ר' יואל אשר):** פארקערט! "אבד זכרו ונשתקע שמו" איז נישט קיין תנאי פאר'ן "לא תצא", נאר א רבותא פאר'ן "לא תינשא": זאלסט נישט מיינען אז ווייל עס איז שוין דורכגעגאנגען א לאנגע צייט ("אבד זכרו") איז עס א ראיה אז ער איז זיכער טויט און מען זאל איר ערלויבן לכתחילה חתונה צו האבן; קומט דער רמב"ם זאגן אז אפילו מיט "אבד זכרו", איז נאך אלץ "לא תינשא" לכתחילה! און דער דין פון "ואם נישאת לא תצא" איז אן אלגעמיינער כלל וואס גייט ארויף אויף דער פריערדיגער הלכה (י"ט) אויך, אפילו אן "אבד זכרו".

* **דער חידוש ביי א גוי מסיח לפי תומו אין מים שאין להם סוף (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

וואס לייגט דער רמב"ם צו מיט'ן גוי – א גוי מסיח לפי תומו איז דאך זיכער נישט שטארקער ווי אן אידישער עד? דער חידוש ליגט אינעם "אם נישאת לא תצא": מען וואלט געקענט מיינען אז די קולא פון בדיעבד "לא תצא" ביי מים שאין להם סוף איז נאר ווען מיר ווייסן דורך א כשר'ן אידישן עד אז ער איז דערטרונקען געווארן; קומט דער רמב"ם אויסלערנען אז אפילו ווען די גאנצע ידיעה קומט נאר פון א גוי מסיח לפי תומו, גילט אויך די קולא אז בדיעבד לא תצא (ווייל אזוי שטייט בפירוש אין דער גמרא, און דער רמב"ם פסק'נט עס אן זוכן קיין טעמים).

* **דער נידוי פאר'ן חכם און דער דיוק אין "העיד לה עד אחד... ונישאת על פיו" (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* די פרוי אליין באקומט נישט קיין נידוי פאר'ן חתונה האבן לכתחילה, נאר בלויז דער רב וואס האט עס מתיר געווען באקומט א נידוי (ר' יצחק).

* **וויאזוי האט זי חתונה געהאט אויב דער חכם טאר איר נישט מתיר זיין?**

* *ר' יואל אשר'ס דיוק:* עס שטייט "העיד **לה** עד אחד" – דער עד האט עס געזאגט פאר *איר* פריוואט, נישט אין בית דין. זי האט געהערט פונעם עד, איז בכלל נישט געגאנגען צו בית דין, און האט אליין חתונה געהאט אויף איר אייגענער האנט ("ונישאת על פיו").

* *ר' יצחק'ס מהלך:* מען קען אויך לערנען אז דער עד איז געקומען אין בית דין, דער חכם האט געזאגט "ניין" (אז זי טאר נישט חתונה האבן), און זי האט נישט געפאלגט דעם בית דין און האט פארט חתונה געהאט – אויף דעם זאגט דער רמב"ם אז בדיעבד "לא תצא" (אבער דער ערשטער פשט אז זי איז בכלל נישט געווען אין בית דין שטימט אויך זייער גוט מיט'ן לשון).

* **[אפווייכונג: די מעשה אין דער גמרא מיט רב שילא, רב און שמואל – מוסר השכל אין דיני נידוי] (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

אין דער גמרא שטייט די מקור-מעשה: א מענטש איז דערטרונקען געווארן אין א טייך וואס האט געהייסן "אגמא דסמקי", און רב שילא האט מתיר געווען זיין ווייב. רב האט געוואלט מנדה זיין רב שילא ווייל ער גייט קעגן דער משנה. שמואל האט אבער געזאגט אז מען זאל אים קודם פרעגן וואס זיין טעם איז געווען. ווען מען האט אים געפרעגט, האט רב שילא מודה געווען אז ער האט געמאכט א טעות אינעם מציאות: ער האט געמיינט אז וויבאלד דאס וואסער דארט שטייט אויף איין פלאץ ("קוו וקיימי"), הייסט עס מים שיש להם סוף (אבער באמת, וויבאלד ס'איז דא כוואליעס קען מען נישט זען פונקטליך אויב ער איז ארויסגעקומען).

* **חילוק צווישן טעות און מזיד:** דערפאר האבן זיי אים נישט מנדה געווען. א נידוי גיט מען נאר פאר א חכם וואס גייט במזיד קעגן דער משנה (צוליב כבוד חכמים), נישט פאר א רב וואס האט געמאכט אן ערליכן טעות אין א פראקטישער חקירה צי א פלאץ הייסט מים שיש להם סוף.

* **צוויי הנהגות פון רב און שמואל:** שמואל האט געזאגט אויף רב דעם פסוק "לא יאונה לצדיק כל און" (דער אויבערשטער האט אפגעהיטן רב פון מנדה זיין א צדיק אומזיסט), און רב האט געזאגט אויף שמואל "תשועה ברוב יועץ". דערפון לערנט מען צוויי וויכטיגע הנהגות: (א) איידער מען איז מנדה א מענטש מוז מען קודם רעדן מיט אים און אים אויסהערן; (ב) אויב א רב וויל מנדה

זיין א צווייטן איד, זאל ער עס נישט טוהן אליין נאר זיך דורכרעדן מיט נאך א רב ("תשועה ברוב יועץ" – ר' יצחק).

הלכות כ"א–כ"ב (כ"ג–כ"ד): זיהוי המת – פדחתו חטמו ופרצוף פניו, ותוך שלשה ימים

1. דעם רמב"ם'ס וועדטער

מצאוהו הרוג או מת, אם פדחתו וחטמו ופרצוף פניו קיימין והכירוהו בהם שהוא פלוני מעידין עליו. ואם ניטל אחד מאלו, אף על פי שיש להם סימנין בגופו ובכליו ואפילו שומא אין מעידין שמא אחר הוא.

במה דברים אמורים שראוהו בתוך שלשה ימים אחר הריגתו או מיתתו, אבל אחר שלשה ימים אין מעידין עליו מפני שפרצוף פניו משתנה. טבע בים והשליכו הים ליבשה אפילו אחר כמה ימים אם הכירו פניו וחטמו מעידין עליו שאינו משתנה במים אלא אחר זמן מרובה. ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן הים שעות ונתפח אין מעידין עליו שהרי נשתנה.

2. פשט-ערקלערונג

אויב מען טרעפט איינעם גע'הרג'עט אדער געשטארבן: אויב זיין שטערן (פדחתו), זיין נאז (חטמו) און זיין פרצוף פנים זענען גאנץ און מען דערקענט אים דורך זיי, מעג מען זאגן עדות מתיר צו זיין זיין ווייב. אבער אויב איינס פון די דריי חלקים פעלט, אפילו עס זענען דא סימנים אויף זיין גוף אדער קליידער, און אפילו א "שומא" (א ווארצל אדער געבורטס-צייכן), קען מען נישט מעיד זיין, ווייל אפשר איז עס אן אנדערער מענטש.

דאס איז נאר אויב מען האט אים געזען אינערהאלב דריי טעג פון זיין טויט; נאך דריי טעג טוישט זיך דער פרצוף פנים. אבער אויב ער איז דערטרונקען געווארן אין ים און דאס וואסער האט אים ארויסגעווארפן אויף דער יבשה, מעג מען מעיד זיין אפילו נאך עטליכע טעג, ווייל אין וואסער טוישט זיך דער גוף נישט פאר א לאנגע צייט. אבער אויב נאכדעם וואס דער ים האט אים ארויסגעווארפן איז ער געלעגן אויף דער יבשה אפילו נאר עטליכע שעה און ער איז געשוואלן געווארן (נתפח), קען מען נישט מעיד זיין ווייל ער האט זיך שוין געטוישט.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** שיטת הראשונים וועז דער גאנצער גוף איז דא, און שאלת סימנים מובהקים (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* עס איז דא א נידון אין די ראשונים צי דער דין אז מען קען אים נישט דערקענען אויב עס פעלט נאר די נאז (חטמו) גילט אויך וועז דער גאנצער גוף איז דא פאר אונז, אדער אפשר רעדט דער ערשטער טייל נאר וועז מען האט געטראפן בלויז דעם קאפ אליין (ר' יואל אשר).

* לכאורה איז דא א שטארקע קשיא אויף דעם פונעם רמב"ם'ס לשון: עס שטייט דאך בפירוש "אף על פי שיש להם סימנין בגופו", זעט מען דאך קלאר אז דער גוף איז יא דא! (ר' יצחק). מען קען ענטפערן אז "סימנים בגופו" מיינט נאר אן אינצעלנער סימן אויפ'ן גוף, אבער נישט אז מען דערקענט דעם גאנצן גוף בטביעות עין (ר' יואל אשר).

* עס בלייבט א פראגע נאכצוקוקן אין די פוסקים: וואס איז דער דין אויב עס זענען דא סימנים מובהקים, אדער צב"ש מען טרעפט אין זיין טאש א בערזל מיט זיין נאמען דערויף (ר' יצחק).

* חז"ל לערנען ארויס דעם דין אז מען קען נאר דערקענען א מענטש דורכ'ן פנים פונעם פסוק "הכרת פניהם ענתה בם" (ר' יואל אשר; און ר' יצחק באמערקט אז מען דארף נישט קיין ראיה פון א פסוק אויף אזא מציאות).

*** וויאזוי ווייסן די עדים וועז ער איז געשטארבן, און וואס הייסט "פרצוף פניו משתנה" וועז זיי זאגן אז זיי דערקענען אים יא? (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* אויב מענטשן טרעפן א מת, פון וואו ווייסן זיי צי עס איז שוין אריבער דריי טעג פון זיין שטארבן? דער תירוץ איז אז מען קען עס פיזיש זען אויפ'ן קערפער ווי לאנג ער ליגט שוין דארט.

* **די שארפע פראגע:** מיר רעדן דאך דא אין א פאל וואו די עדים קוקן אויפ'ן מת נאך דריי טעג און זאגן אז זיי זענען אים יא מכיר! אויב זיין פנים האט זיך געטוישט אז מען קען אים נישט דערקענען, וויאזוי זאגן זיי אז זיי דערקענען אים?

* **דער הסבר:** דער חשש איז אז צוליב דעם טויש און אויפגעבלאזנקייט נאך דריי טעג, האט זיך דאס פנים פון שמעון געטוישט אין אזא פארעם אז ער זעט יעצט אויס פונקט ווי ראובן, און דערפאר מאכן די עדים א טעות. הגם מען קען זיך וואונדערן אויפ'ן מציאות צי אזא זאך קען טאקע פאסירן אז איין מענטש זאל ווערן ענליך צו א צווייטן (ר' יואל אשר), קען מען אבער נישט פרעגן קיין קשיא פון מציאות אויף חז"ל ווייל מיר האבן נישט קיין ערפארונג מיט אונטערזוכן מתים נאך דריי טעג; אויב חז"ל זאגן אז ס'איז דא אזא חשש, איז עס אזוי (ר' יצחק).

*** עטליכע שעה אויף דער יבשה נאכ'ן ים (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

א געווענליכער מת אויף דער יבשה נעמט דריי טעג ביז ער טוישט זיך. אבער א מת וואס איז שוין געלעגן עטליכע טעג אין וואסער, האלט זיך טאקע גאנץ כל זמן ער איז אין וואסער, אבער אזוי סקארע ווי ער קומט ארויס אויף דער טריקענעניש, צוליב דעם וואס ער איז שוין געווען אין וואסער פאר עטליכע טעג, נעמט עס בלויז "עטליכע שעה" (שעות) אז ער זאל זיך אויפבלאזן (נתפח) און זיך טוישן.

הלכה כ"ג (כ"ה / י"ב): בדיקה ביינאכט, א גוסס וואס שרייט זיין נאמען (חשש שדים), און א שליח מיט'ן נאמען "יצחק בן מיכאל"

1. דעם רמב"ם'ס וועדטער

כשמסתכלין בצורתו כדי להכירו להעיד עליו בודקין אותו ורואין אותו ואפילו בלילה לאור הנר או לאור הלבנה. ראו אחד עומד מרחוק ואומר שהוא פלוני בן פלוני ממקום פלוני והנחש נשכו והרי הוא מת והלכו ומצאוהו שנשתנה ולא הכירוהו הרי אלו משיאין את אשתו. בא אחד ואמר אמרו לי בית דין או אמרו לי אנשים כשתלך למקום פלוני אמור להם שמת יצחק בן מיכאל ובא השליח ואמר לנו, הואיל ואנו יודעין פלוני הידוע בשם זה הרי אשתו מותרת ואין אומרין שמא יצחק בן מיכאל אחר הוא שמת.

2. פשט-ערקלערונג

1. וועו מען קוקט אויפ'ן מת אים צו דערקענען, איז געווג אויב מען האט אים געזען ביינאכט ביים ליכט פון א לעכט אדער ביים ליכט פון דער לבנה.

2. אויב מען האט געהערט א מענטש פון דער ווייטנס שרייען אז ער איז פלוני בן פלוני פון יענעם פלאץ און א שלאנג האט אים געביסן און ער שטארבט, און וועו מען איז צוגעגאנגען האט מען אים געטראפן טויט אבער זיין פנים האט זיך שוין געהאט געטוישט (צוליב דעם גיפט) און מען האט אים נישט געקענט דערקענען – מעג מען פ

ארט חתונה מאכן זיין ווייב.

3. אויב א שליח קומט און זאגט אז א בית דין אדער מענטשן האבן אים געבעטן איבערצוגעבן אין דער שטאט אז "יצחק בן מיכאל איז געשטארבן" (אפילו דער שליח אליין קען אים בכלל נישט), וויבאלד מיר אין דער שטאט קענען דעם מענטש מיט דעם נאמען (וואס פעלט), איז זיין ווייב מותר, און מיר זאגן נישט אז אפשר איז עס אן אנדערער "יצחק בן מיכאל" וואס איז געשטארבן.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** נישט דערקענען דאס פנים, נאר פארלאזן זיך אויפ'ן מענטש'ס אייגענע וועדטער (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

ביים פאל פונעם מענטש וואס א שלאנג האט אים געביסן, וואלט מען אנפאנגס געווואלט לערנען אז איין מענטש שרייט אויף זיין חבר וואס שטייט נעבן אים ("ער איז פלוני..." – ר' יואל אשר). אבער באמת שרייט דער מענטש עס אויף זיך אליין! (און דאס וואס דער רמב"ם ניצט דאס לשון "שהוא פלוני... והרי הוא מת" אין דריטן פערזאן, איז אדער ווי א ציטאט, אדער אז דער מענטש רעדט אויף זיך בדרך כבוד אין דריטן פערזאן). דא ליגט א נייער וועג פון אידענטיפיצירן א מת – נישט דורך טביעות עין פונעם פנים (ווייל ער האט זיך שוין געטוישט וועו זיי זענען אנגעקומען, און פון דער ווייטנס האבן זיי אים נאר געהערט און נישט געזען), נאר מען גלייבט דעם מענטש אליין וואס אידענטיפיצירט זיך פאר'ן שטארבן, ווייל ער דערקענט זיך דאך יא! (ר' יצחק).

*** דעם רמב"ם'ס שיטה וועגן שדים – התאמה צווישן משנה תורה און מורה נבוכים (ר' יצחק):**

*** די קשיא פונעם מגיד משנה:** אין דער גמרא (סיי דא און סיי אין פרק ב' לגבי איינעם וואס שרייט "כתבו גט לאשתי") איז דא א חשש אז דער קול וואס מען הערט פון דער ווייטנס איז א "שד" און נישט קיין מענטש. די גמרא פאדערט דעריבער אז מען זאל זען א "בבועה דבבועה" (א שאטן פון א שאטן) צו זיין זיכער אז עס איז א מענטש. דער **מגיד משנה** וואונדערט זיך ("לא נתבאר לי למה") פארוואס דער רמב"ם לאזט אינגאנצן אויס די אלע חקירות.

*** דער תירוץ ("לי נתבאר"):** עס איז קלאר אז ווייל דער רמב"ם האט נישט געגלייבט אין דער מציאות פון שדים, האט ער אויסגעלאזט אלע הלכות וואס זענען געבויעט אויף חששות פון שדים. דאס איז א שטארקער באווייז קעגן די וואס זאגן אז דער רמב"ם אין *משנה תורה* גייט נישט לויט זיינע פילאסאפישע שיטות; דא זעט מען קלאר אז ער האט פשוט איבערגעשפרונגען א גאנצן חשש פון דער גמרא ווייל ער האט געהאלטן אז שדים זענען בלויז דמיונות.

*** דער חילוק צווישן הלכות גירושין און הלכות שבת (מסמר הצלוב):** אין הלכות שבת ברענגט יא דער רמב"ם דעם היתר צו טראגן א "מסמר הצלוב" וכדומה (וואס איז א סגולה). פארוואס? ווייל ווי דער רמב"ם איז מסביר אין *מורה נבוכים*, אויב א מענטש האט א דמיון און גלייבט אז א זאך הוילט אים, ווערט עס גערעכנט ווי ער טראגט עס ארויס "לרפואה" און עס איז נישט קיין מלאכת הוצאה (הגם דער רמב"ם האלט נישט אז עס גייט אים באמת אויסהיילן). אבער דא, אין הלכות גירושין, רעדט מען פון אן עכטן חשש אין מציאות (צי איז דאס א מענטש אדער א שד). דאס וואס מענטשן דמיונ'ען אז עס זענען דא שדים, מאכט נישט אז בית דין זאל באמת דארפן חושש זיין אז א שד שרייט.

*** [אפווייכונג: דער אויסטערלישער נאמען "יצחק בן מיכאל" אינעם רמב"ם] און וועו מען איז חושש פאר צוויי מיט'ן זעלבן נאמען (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

*** דער מקור און דיוק אינעם נאמען:** דער רמב"ם ניצט שטענדיג סטאנדארט נעמען וויי "ראובן ושמעון" אדער "פלוני בן פלוני". פון וואו קומט דא פלוצלינג דער ספעציפישער נאמען "יצחק בן מיכאל"? אין דער גמרא שטייט די מעשה אויף "יצחק ריש גלותא" וואס איז געשטארבן (דער מגיד משנה ברענגט עס נישט, אבער הרב ראבינאוויטש אין **יד פשוטה** ברענגט עס יא). דער *יד פשוטה* דייקט אז דער רמב"ם האט געטוישט "ריש גלותא" (וואס איז נאר דא איינער) צו א נארמאלן, געווענליכן נאמען וויי "יצחק בן מיכאל" (הגם מען קען פרעגן צי "יצחק בן מיכאל" איז נאך אלץ א שם מובהק מער ווי "ראובן בן שמעון" – ר' יצחק; און אויף א וועלטל: דער רמב"ם האט געלערנט מסכת יבמות, און **יצחק בן מיכאל** איז ראשי תיבות **יב"ם** – ר' יואל אשר).

*** פארוואס איז מען נישט חושש פאר צוויי "יצחק בן מיכאל"?** אפילו ביי א געווענליכן נאמען וויי "ראובן בן שמעון", וויבאלד דא אין דער שטאט ווייסן מיר אז עס פעלט נאר איין מענטש מיט דעם נאמען און מען זוכט זיין גורל, און יעצט שיקט מען א שליח ספעציעל אין דער שטאט אריין מיט א מעלדונג אויף דעם נאמען, שטימט די גאנצע מעשה צוזאמען און מען איז מתיר די פרוי. די מורא פאר צוויי מענטשן מיט'ן זעלבן נאמען איז נאר וועו

עס פעלן למשל דריי "ראובן בן שמעון'ס" און די ווייבער ווילן וויסן ווער עס איז געשטארבן.

הלכות כ"ד–כ"ה (י"ג–ט"ו / סוף כ"ה): בירור המציאות ("סירקומסטענשעל עווידענס") דורך א גוי אדער אן איד אן וויסן דעם נאמען

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

יצא ישראלי וגוי מעמנו למקום אחר, ובא הגוי והשיח לפי תומו ואמר: איש שיצא עמי מכאן מת – משיאין את אשתו, ואף על פי שאין הגוי יודע אותו האיש, והוא שיאמר קברתיו.

וכן אם יצאו עשרה בני אדם כאחד ממקום למקום, והן אסורין בקולר או נושאין גמלים וכיוצא בדברים אלו, והשיח הגוי לפי תומו ואמר: עשרה בני אדם שהלכו ממקום פלוני למקום פלוני והם נושאים כך וכך מתו כולם וקברנום – משיאין את נשותיהן.

ישראל שאמר: מת איש יהודי עמנו במקום פלוני, וצורתו כך וכך וסימניו כך וכך – אין אומרין באומדן הדעת הוא פלוני, עד שיעיד העד שהוא פלוני ויכיר שמו ושם עירו. אבל אם אמר: אחד יצא עמנו מעיר פלונית ומת – מחפשין באותה העיר, אם לא יצא משם אלא הוא, תינשא אשתו.

2. פשט-ערקלערונג

1. אויב אן איד און א גוי זענען ארויסגעגאנגען פון אונז צוזאמען, און דער גוי קומט צוריק און דערציילט לפי תומו "דער מענטש וואס איז ארויסגעגאנגען מיט מיר פון דא איז געשטארבן", איז מען מתיר זיין ווייב – אפילו דער גוי קען נישט דעם איד און ווייסט נישט זיין נאמען – בתנאי אז ער זאגט "איך האב אים באגראבן (קברתיו)".

2. דאס זעלבע איז אויב צען מענטשן זענען ארויסגעגאנגען צוזאמען פון איין פלאץ צום צווייטן, געבונדן אין א "קולר" (אן אייזערנער האלדז-באנד פון ארעסטאנטן וואס מען פירט צום הרג'ענען) אדער אלס א קאראוואן מיט קעמלען, און א גוי דערציילט לפי תומו אז די צען מענטשן וואס זענען געגאנגען פון דארט אהין מיט די זאכן זענען אלע געשטארבן און מען האט זיי באגראבן – מאכט מען חתונה זייערע ווייבער.

3. אויב אן איד זאגט "עס איז געשטארבן אן איד ביי אונז אין יענעם פלאץ, און ער האט אזוי און אזוי אויסגעזען מיט אזעלכע סימנים", ניצט מען נישט קיין אומדן הדעת צו זאגן אז דאס איז פלוני, ביז דער עד ווייסט קלאר זיין נאמען און זיין שטאט. אבער אויב ער זאגט "איינער איז ארויסגעגאנגען מיט אונז פון יענער שטאט און איז געשטארבן", זוכט מען נאך אין יענער שטאט; אויב עס איז ארויסגעגאנגען פון דארט נאר ער אליין, מעג זיין ווייב חתונה האבן.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** "אין הגוי יודע אותו האיש" – בירור המציאות אן א נאמען (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

דער גוי ווייסט נישט דעם איד'ס נאמען און גיט אפילו נישט קיין סימנים אויפ'ן גוף; און ביי די צען מענטשן איז דער גוי אפילו נישט געגאנגען מיט זיי ("יצא עמי"). פארוואס העלפט עס? ווייל ווען דאס איז א גוי מסיח לפי תומו, איז עס סייווי נישט קיין פארמאלע "הגדת עדות" (וואו מען מוז אנגעבן דעם נאמען), נאר א בירור המציאות ("סירקומסטענשעל עווידענס"). ווען דער (בית דין) האבן געזען און ווייסן קלאר ווער עס איז ארויסגעגאנגען מיט אים אדער ווער די גרופע פון צען מענטשן איז, דינט די באשרייבונג פון דער גרופע ווי סימנים און מיר שטעלן צוזאמען די אינפארמאציע.

*** דער תנאי פון "והוא שיאמר קברתיו" ביים גוי – דריי מהלכים (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

פארוואס מוז דער גוי דא (און ביי די צען מענטשן) צולייגן אז ער האט אים באגראבן, א זאך ווען מען פאדערט נישט ביי אן אנדערן עד אדער ביי א סתם גוי מסיח לפי תומו?

1. *מהלך א' – זיכערקייט אינעם טויט (ר' יואל אשר):* ווען א גוי זאגט סתם "מת", איז דא א חשש אז דער איד האט נאר געהאט אן אומגליק און דער גוי האט אים געלאזט ליגן מיינעדיג אז ער איז טויט (דומיא דמלחמה). "קברתיו" באווייזט אז ער איז זיכער טויט. (קשיא אויף דעם: פארוואס פאדערט מען דעם העכערן גראד פון קלארקייט דווקא דא ביים גוי און נישט ביי אן איד? – ר' יצחק).

2. *מהלך ב' – א ריס און קשיא אויף דער מעשה פונעם גוי (ר' יצחק'ס חידוש):* אויב דער גוי קומט צוריק אליין און זאגט נאר "ער איז געשטארבן", אנטשטייט א קשיא אויף זיין מעשה: וואו ליגט דער קערפער? מיר ווייסן דאך וואו זיי זענען געגאנגען (נישט אין די הרי חושך), טא פארוואס גייט מען אים נישט זוכן און באגראבן? וועז דער גוי זאגט "קברתיו", פארענטפערט ער פארוואס מען קען אים נישט גיין זוכן, און עס איז נישטא קיין ריס אין דער מעשה פונעם מסיח לפי תומו. (ר' יואל אשר ווארפט אפ דעם מהלך, ווייל נאך דריי טעג קען מען סייווי נישט דערקענען דעם מת, און דא רעדט מען פון היתר אשה, נישט פון הלכות קבורה; אבער ר' יצחק האלט זיך ביי זיינס).

3. *מהלך ג' – צוליב דער שוואכקייט פון "אינו יודע אותו האיש", און מחלוקת רשב"א ומגיד משנה (ר' יואל אשר און ר' יצחק):* ווייבאלד דא איז דא א שוואכקייט אז דער גוי קען נישט דעם מענטש, האט מען מחמיר געווען צו פאדערן מער קלארקייט ("קברתיו" – ר' יואל אשר). דאס איז א מחלוקת ראשונים: דער **רשב"א** האלט אז *יעדער* גוי מסיח לפי תומו מוז זאגן "קברתיו", בעת דער **מגיד משנה** לערנט אז דאס איז דווקא אין דעם פאל וואו דער גוי קען נישט דעם איד (אבער עס איז נאך אלץ שווער צו פארשטיין אין סברא וואס די צוויי פראבלעמען האבן צו טוהן איינס מיט'ן אנדערן – ר' יצחק).

*** די סתירה צווישן אן איד און א גוי — סימני הגוף קענען בירור המציאות דורך דער שטאט (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* **די קשיא:** פארוואס ביי אן איד (עד אחד) זאגט מען אז ער מוז וויסן דעם מת'ס נאמען און שטאט ("ויכיר שמו ושם עירו"), און עס העלפט נישט אויב ער גיט סימנים, בשעת ביי א גוי מסיח לפי תומו איז מען מתיר אפילו דער גוי וויסט נישט דעם נאמען? איז דען אן איד ערגער פון א גוי?

* **דער תירוץ:** דער חילוק איז וואס דער עד זאגט:

* אין דער ערשטער העלפט פון דער הלכה, וויסט מען נישט ווער עס איז ארויסגעגאנגען מיט'ן עד. דער עד קומט און שילדערט בלויז סימנים אויפ'ן גוף ("צורתו כך וכך" – א מענטש מיט א לאנגער בארד און אזעלכע פאות). אויף דעם זאגט דער רמב"ם אז דאס איז גארנישט ווערט, ווייל בית דין קען זיך נישט פארלאזן אויף "אומדן הדעת" פון סימנים אליין; מען דארף אדער טביעות עין מיט א נאמען און שטאט, אדער א בירור דורך דער שטאט.

* אבער אין דער צווייטער העלפט ("אחד יצא עמנו מעיר פלונית ומת"), גיט דער איד א פאקט ווענן דעם מענטש'ס ארויסגאנג פון א באשטימטער שטאט (אפילו אן קיין שום סימנים אויפ'ן גוף!). דא איז דער דין פונקט ווי ביים גוי (און קל וחומר פון א גוי): עס איז "סירקומסטענשעל עווידענס" (בירור המציאות).

* **דער חידוש פון "מחפשין באותה העיר" (ר' יצחק):** פארוואס שטייט ערשט דא דער תנאי אז מען דארף גיין זוכן אין דער שטאט צי עס איז נישט ארויסגעגאנגען נאך איינער, און נישט פריער ביים גוי? ווייל אין די פריערדיגע הלכות האט דער גוי געזאגט "איש שיצא **מעמנו**" – מיר אליין האבן געזען און וויסן שוין פון פריער פונקטליך ווער די חבורה איז וואס איז ארויסגעגאנגען. דא אבער האבן מיר נישט געזען ווער עס איז ארויסגעגאנגען; דער עד זאגט נאר "איינער וואס איז ארויסגעקומען פון יענער שטאט (אדער אויף יענעם צוויי-אזייגערדיגן וואגן) איז געשטארבן". דעריבער גייט מען זוכן און אויספארשן אין יענער שטאט ("מחפשין באותה העיר"), און אויב עס שטעלט זיך ארויס אז נאר איין איינציגער מענטש פעלט פון דער שטאט, איז עס א קלארער באווייז אז דאס איז ער.

הלכה כ"ו: עדות בכתב ומי שנשתתק

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

מצאו כתוב בשטר מת איש פלוני בן פלוני או נהרג, ונודע שזה כתב ישראל, הרי זו תינשא אשתו. וכן מי שנשתתק ובדקו אותו כדרך שבודקין לגיטין ונמצאת דעתו מכוונת, וכתב שמת פלוני בן פלוני, סומכין על כתיבתו ותינשא.

2. פשט-ערקלערונג

אויב מען טרעפט א שטר געשריבן מיט אן אידישער האנט-שריפט אז פלוני בן פלוני איז געשטארבן אדער געהרג'עט געווארן, מעג זיין ווייב חתונה האבן. אזוי אויך א שטומער (נשתתק) וואס מען האט אים אויסגעפרואווט (ווי מען איז בודק ביי גיטין דורך רמזים אויף יא און ניין) און מען זעט אז ער איז ביי זיינע קלארע געדאנקען, און ער שרייבט אויף א צעטל אז פלוני בן פלוני איז געשטארבן, פארלאזט מען זיך אויף זיין שרייבן.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** דער גדר פון עדות בכתב און תנאים ביים אילם (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

ווייבאלד ביי עדות אשה דארף מען נישט קיין פארמאלע "הגדת עדות" נאר בלויז א "נאמנות" פון אן עד אחד, איז אן עד אחד בכתב אויך פארלעסליך. אבער הגם דער אילם שרייבט דעם נאמען "פלוני בן פלוני", מוז ער אויך שרייבן אין דעם צעטל די אלע פרטים וואס מען פארלאנגט פון אן עד אחד (אז ער קען אים, און וויאזוי ער האט אים געזען שטארבן וכו'), לויט די אלע כללים וואס מען האט פריער געלערנט.

*** פארוואס א גוי מסיח לפי תומו בכתב טויג נישט (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* דער רמב"ם איז מדייק "ונודע שזה כתב **ישראל**". עס זעט אויס אז א גוי מסיח לפי תומו אין א שריפט איז נישט גוט (און דער **מגיד משנה** שטעלט זיך אפ אויף דעם, און עס איז נישט אינגאנצן קלאר פארוואס – ר' יצחק).

*** די סברא דעריין (ר' יואל אשר):** א שריפט פון א גוי איז ווי א צייטונגס-באריכט. ביי א גוי וואס רעדט פאר אונז, קען מען זען "לפי המצב" אז ער איז באמת מסיח לפי תומו און נישט קיין מתכוון להעיד. אבער ווען מען טרעפט א געשריבענעם באריכט פון א גוי, וויסט מען נישט ווער עס האט עס געשריבן און אין וועלכן מצב; אפשר האט ער עס יא געשריבן בתור א "מעיד" (און א גוי וואס איז מתכוון להעיד איז פסול), קען מען זיך נישט פארלאזן דערויף.

הלכה כ"ח: אין בודקין עדי אשה בדרישה וחקירה

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

ואין בודקין עדי אשה בדרישה וחקירה, שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל משום התרת עגונה.

2. פשט-ערקלערונג

מען פרעגט נישט אויס די עדים פון אן עגונה מיט דרישה וחקירה, ווייל חכמים האבן נישט מתקן געווען זאכן דא צו מחמיר זיין נאר צו מקיל זיין צוליב התרת עגונה.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** דער חילוק צווישן "דרישה וחקירה" און בירור המציאות ("היאך ראית") (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* **די קשיא (ר' יואל אשר):** וויאזוי קען דער רמב"ם זאגן אז מען מאכט נישט קיין דרישה וחקירה, מיר האבן דאך פריער געלערנט (אין הלכה ט"ו) אז מען פרעגט אויס דעם עד "היאך ראית, ובמה

ידעת", צי ער האט געזען זיין פנים מיט דער נאז און שטערן אינגאנצן?

*** דער תירוץ (ר' יצחק עפ"י מגיד משנה בשם הירושלמי):** פרעגן "היאך ראית" איז נישט קיין דרישה וחקירה, נאר דאס איז דער גרונטליכער בירור – מען מוז אויסגעפינען דעם מציאות צי ער איז באמת געשטארבן. "דרישה וחקירה" מיינט אויספרעגן זייטיגע פרטים (וויפיל אזייגער איז עס געווען? ווער נאך איז דארט געווען?) מיט א ציל צו "כאפן" די עדים אין א סתירה. ביי עדות אשה זוכט מען נישט צו כאפן דעם עד, מען זוכט נאר צו וויסן דעם מציאות. א ראיה צו דעם איז "עד מפי עד", וואו דער צווייטער עד ווייסט בכלל נישט די פרטים פון דער מעשה און מען קען אים נישט אויספרעגן, און דאך איז ער כשר; מען פרעגט נאר אויס דעם עד אויב מען קען, כדי צו פארשטיין וואס ער האט געזען.

*** דער אלגעמיינער בליק אויף די חומרות פונעם פרק – "הגבלות אין די קולות" (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

וויאזוי זאגט דער רמב"ם אז דער כלל איז "להקל", ווען דער גאנצער פרק איז פול מיט חומרות (ביי מלחמה, נפל לים, צלוב וכו')? דער תירוץ איז אז די אלע חומרות זענען בלויז **"הגבלות אין די קולות"**. דאס הייסט: ווען עס זענען דא צוויי כשר'ע עדים, גלייבט מען זיי אפילו אין שעת מלחמה. די אלע חומרות פונעם פרק זענען נאר ווען מיר ניצן די גרויסע קולא פון גלייבן אן עד אחד; דעמאלט מוז מען ניצן א פראקטישע סברא צו וויסן צי מען קען אים גלייבן אז ער האט זיך נישט טועה געווען.

הלכה כ"ט (וסיום הלכות גירושין): דער יסוד פון נאמנות בעדות אשה, און דער חילוק צווישן ידיעת היחיד און פסק בית דין

1. דעם רמב"ם'ס ווערטער

אל יקשה בעיניך שהתירו חכמים הערוה החמורה בעדות אשה או שפחה או מפי הכתב ובלא דרישה וחקירה כמו שביארנו, שלא הקפידה תורה על עדות שני עדים ושאר משפטי העדות אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בוריו אלא מפי העדים ובעדותם, כגון שהעידו שזה הרג זה או הלוה זה את זה. אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריו שלא מפי העד הזה, ואין העד יכול להישמט אם אין הדבר אמת, כגון זה שהעיד שמת פלוני, לא הקפידה תורה עליו, שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר. לפיכך הקלו חכמים בדבר זה והאמינו בו עד אחד מפי שפחה ומן הכתב ובלא דרישה וחקירה, כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות.

2. פשט-ערקלערונג

עס זאל נישט זיין שווער פארוואס חכמים האבן מתיר געווען אן אשת איש (א ארבע ערוה) דורך א פרוי, א שפחה, א שריפט, און אן דרישה וחקירה. ווייל די תורה האט נאר מקפיד געווען אויף צוויי עדים און דיני עדות ביי א זאך וואס מען קען נישט מברר זיין דעם אמת אן די עדים, ווי למשל אז ראובן האט גע'הרג'עט שמעון אדער אים געבארגט געלט. אבער א זאך וואס מען קען אויסגעפינען דעם אמת אן דעם עד, און דער עד קען זיך נישט ארויסדרייען אויב עס איז ליגנט – ווי למשל אז פלוני איז געשטארבן – אויף דעם האט די תורה נישט מקפיד געווען, ווייל עס איז זייער ווייט אז אן עד זאל דא זאגן ליגנט. דעריבער האבן חכמים מקיל געווען, כדי אידישע טעכטער זאלן נישט בלייבן קיין עגונות.

3. חידושים און ערקלערונגען

*** דער חילוק צווישן "נהרג" און "זה הרג זה", און דעם רמב"ם'ס צוויי-שטאפיגער הסבר אין "מילתא דעבידא לגלויי" (ר' יצחק):**

* צו וויסן אז א מענטש איז געשטארבן אדער גע'הרג'עט געווארן איז א מציאות וואס מען קען גרינג אויסגעפינען אן עדים. אבער צו וויסן *וועד* עס איז דער רוצח ("שזה הרג זה") אדער אז איינער האט געבארגט געלט פונעם צווייטן, איז אומעגליך צו וויסן סיידן מען איז דארט געווען און עס געזען; דארט איז מען אינגאנצן אנגעווויזן אויף די עדים.

* הגם דער רמב"ם ענדיגט מיט דער גמרא'ס סברא פון "מילתא דעבידא לגלויי" ("אין העד יכול להישמט"), לייגט ער פריער צו א גאנצן יסוד וואס שטייט נישט בפירוש אין דער גמרא: ער ערקלערט פארוואס די תורה פארלאנגט בכלל צוויי עדים. צוויי עדים דארף מען נאר וואו די עדים נעמען אויף זיך דעם גאנצן כח הבירור (ווייל מען קען זיי נישט קאנטראלירן פון אינדרויסן). אבער ביי א זאך וואס מען קען אליין אויסגעפינען דעם מציאות ("אפשר לעמוד על בוריו שלא מפי העד"), האט די תורה מעיקרא נישט פארלאנגט קיין פארמאלע עדות. און ממילא קומט ארויס א צווייטע זאך: וויבאלד מיר קענען עס אליין נאכפארשן, האט דער עד אחד מורא פון אונזער בירור, און דעריבער ווערט ער אליין פארלעסליך.

*** וואס איז די תקנת חכמים פון "לפיכך הקלו חכמים"? (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

אויב מן התורה דארף מען דא נישט קיין צוויי עדים, וואס מיינט דער רמב"ם "לפיכך הקלו חכמים... כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות"?

* *מהלך א' (ר' יואל אשר):* מן התורה דארף מען דא זיכער נישט קיין עדות, און מילתא דעבידא לגלויי גיט נאר א סברא פארוואס עס האט א טעם צו גלייבן. די שאלה איז נאר פארוואס חכמים האבן נישט מחמיר געווען מדרבנן צו פארלאנגען געהעריגע עדים (ווי זיי זענען געווענליך מחמיר ביי עריות); אויף דעם ענטפערט דער רמב"ם אז צוליב תקנת עגונות האבן זיי אויסגענוצט דעם יסוד און געלאזט דעם דין אויף א בירור המציאות.

* *מהלך ב' (ר' יצחק):* מעיקרא, ביי אנדערע נושאים אין דער תורה וואס זענען אויך א "מילתא דעבידא לגלויי", זאגט מען אפשר: "וואלט ביז עס וועלן קומען צוויי עדים" מברר צו זיין די

זאך. אבער ביי אן עגונה איז דא א "דחיפות" – מען קען נישט ווארטן ביז עס וועלן קומען צוויי עדים (אדער אמאל זענען טאקע נישטא קיין צוויי עדים ביים טויט), ווייל ביזדערווייל זיצט א בת ישראל אן עגונה. דעריבער האבן חכמים געזאגט אז מען פארלאזט זיך גלייך אויפ'ן עד אחד.

*** התרת עגונות אין מאדערנע צייטן (DNA וכדו') לויט'ן רמב"ם'ס יסוד (ר' יצחק קעגן ר' יואל אשר):**

* *ר' יצחק'ס חידוש:* דער רמב"ם זאגט קלאר אז דער גאנצער נושא פון התרת עגונה איז נישט קיין פארמאלע "הלכות עדות" מן התורה, נאר א פראגע פון **אויסגעפינען דעם מציאות** צי דער מאן איז געשטארבן. אסאך רבנים זאגן אז ווען מען שרייבט אן עגונה-תשובה, דארף מען קודם אויסגעפינען אין מציאות צי דער מענטש איז טאקע געשטארבן, און נאכדעם זוכט מען היתרים און סברות וויאזוי עס ארויסצופאסן אין הלכה. אבער לויט דעם רמב"ם איז מאדנע פארוואס מען דארף בכלל שרייבן א לאנגע תשובה עס ארויסצוקוועטשן אין פריערדיגע כללים! די אלע הלכות און סברות וואס חכמים האבן געזאגט אין דעם פרק זענען אליין נאר געווען וועגן וויאזוי צו וויסן דעם מציאות.

* *ר' יואל אשר'ס טענה:* מען דארף דאך שרייבן א תשובה צו זען צי דער פאל שטימט מיט די אלע הלכות וואס חכמים האבן אוועקגעשטעלט!

* *ר' יצחק'ס ענטפער:* פארוואס דארף עס שטימען מיט די אלטע פרטים? וועט האט זיך אפגעשטעלט דער כח צו מאכן א בירור המציאות? פארוואס איז אן עד אחד נאמן? ווייל געווענליך זאגט ער נישט קיין ליגנט אויף אזא אופן. אויב אזוי, פארוואס איז DNA נאמן? ווייל DNA זאגט נישט קיין ליגנט, א גוטן טאג! מען דארף עס נישט ארייניילייגן אין קיין שום אנדערן כלל, ווייל דער רמב"ם האט דא מחדש געווען אז די תורה'ס דיני עדות רעדן בכלל נישט פון אזא נושא וואו מען קען אליין אויסגעפינען דעם אמת.

*** דער יסודות'דיגער חילוק צווישן א מענטש'ס אייגענער ידיעה ("בינו לבין המקום") און די פארמאלע הלכות פון בית דין (ר' יצחק און ר' יואל אשר):**

* פונעם רמב"ם'ס לשון הערט זיך אז מדאורייתא דארף מען אפילו נישט קיין עד אחד אויב די פרוי אליין ווייסט דעם אמת. דאס ערקלערט דעם גאנצן מושג פון "ואם נישאת לא תצא" אינעם פרק: די אלע הלכות פון עדות זענען נאר געזאגט געווארן פאר'ן רב און פאר'ן בית דין (וויאזוי בית דין מעג פסק'ענען לכתחילה). אבער פאר א מענטש אליין, בין אדם לעצמו און כלפי שמים – דער כלל פון "אין דבר שבערוה פחות משנים" און "על פי שנים עדים יקום דבר" רעדט נאר צום *בית דין* וועט מען דארף מברר זיין א ספק. פאר'ן מענטש אליין איז אשת איש פונקט ווי יעדער אנדערער איסור שבינו לבין המקום (ווי כשר און טריפה). אויב א פרוי זעט מיט די אייגענע אויגן ווי איר מאן שטארבט (אפילו אין א מלחמה וואו בית דין האט ספיקות) און ווייסט אז עס איז אזוי, שטייט אין ערגעץ נישט אין דער תורה אז א מענטש טאר זיך אליין נישט גענטרויען! (ר' יצחק).

* *די שאלה פון קידושין אלס נישט-פריוואטע זאך (ר' יואל אשר):* ביי אנדערע איסורים איז עס טאקע א פריוואטע זאך; אבער קידושין איז דאך נישט אינגאנצן א פריוואטע זאך נאר פאר איר – זי דארף דאך טרעפן א צווייטן מאן וואס זאל איר גלייבן, און אנדערע מענטשן זענען דא פארמישט (הגם מעיקר הדין דארף מען נישט קיין רב אלס מסדר קידושין).

* *דער אויספיר (ר' יצחק):* דאס איז טאקע דער גאנצער פונקט: בעצם, אויב זי ווייסט אז ער איז טויט, איז עס געוג. נאר וויבאלד אנדערע מענטשן (און בית דין) זענען פארמישט, דארפן *זיי* האבן א שטארקערן בירור לכתחילה. אבער אויב זי האט זיך געטרויעט אויף דעם וואס זי זעט אדער ווייסט און האט חתונה געהאט אויף איר אייגענער האנט, רעכנט זיך דער בית דין מיט איר ידיעה, און דערפאר איז דער דין "נישאת לא תצא"!

*** [אפווייכונג: ידיעת היחיד קעגן פסק בית דין ביי גואל הדם, איסור חלב מיט מלקות, און דיני ממונות אין חושן משפט] (ר' יואל אשר און ר' יצחק):**

* **1. גואל הדם:** אויב א גואל הדם ווייסט פאר זיכער (מיט זיין אייגענער ידיעה, אן צוויי עדים) אז יענער האט גע'הרג'עט זיין קרוב, און ער גייט און הרג'עט דעם רוצח, וועט דער גואל הדם דאך זיין חייב מיתה! מען זעט אז א מענטש קען נישט האנדלען אויף זיין אייגענער ידיעה אן צוויי עדים אין בית דין (ר' יואל אשר).

* *חילוק (ר' יצחק):* גואל הדם איז א מורכבת'דיגע סוגיא ווייל עס איז א דין פון "בינו לבין חבירו" (הרג'ענען א צווייטן מענטש), משא"כ דא רעדן מיר פון אן איסור וואס איז "בינו לבין המקום" (צי די זאך איז מותר אדער אסור פאר דעם מענטש אליין).

* **2. חלב און מלקות אין בית דין:** וואס איז אויב לויט די קלארע הלכות פון ראיות און חזקות אין בית דין האט א שטיקל פלייש א חזקה פון חלב, אבער דער מענטש אליין זאגט "איך ווייס פאר זיכער אז עס איז שומן (כשר)"? אויב ער וועט עס עסן, וועט בית דין אים דאך געבן מלקות! איז דאס א ראיה אז ער טאר עס נישט עסן אפילו ער ווייסט אליין פארקערט (ר' יואל אשר).

* *חילוק (ר' יצחק):* דאס וואס בית דין גיט אים מלקות איז ווייל בית דין ווייסט נישט דעם אמת, און בית דין מוז האנדלען לויט די פארמאלע כללים און חזקות וואס *זיי* האבן. אבער דער מענטש אליין, כלפי שמים, דארף נישט ווארטן אויף א פארמאלן פסק פון בית דין צו וויסן וואס ער ווייסט שוין! פארמאליטעט איז נאר געמאכט פאר בית דין ווען מען ווייסט נישט. (ר' יואל אשר מערקט אן מיט א שמייכל אז ס'איז אביסל שווער צו זאגן אזוי: "יעדער זאל טוהן זיין זאך – דו עס וואס דו האסט צו עסן, און דער בית דין זאל שלאגן וועמען זיי האבן צו שלאגן...").

* **3. ראיה מדיני ממונות (חושן משפט):** א שטארקע ראיה צו דעם געדאנק איז פון הלכות ממונות. דער גאנצער מושג פון

"חזקה" (מוחזק) אין געלט-דינים איז געבויעט אויף דעם אז א מענטש וואס ווייסט אז א חפץ איז זיינס, גייט אוו נעמט עס אן צו ווארטן אויף בית דין, אוו ערשט *נאכדעם* קומט מען אין בית דין צו דן זיין (ר' יצחק). אזוי אויך ארבעט דער דין פון "כל דאלים גבר": בית דין האט א ספק וועמענ'ס עס איז, אבער דער יחיד זאגט "איך האב נישט קיין ספק, עס איז מיינס!" (ר' יואל אשר).

* **דער כלל:** גאנץ חושן משפט הייבט זיך אן *נאכדעם* וואס מענטשן האבן שוין געכאפט אוו געטוהן אויף זייער אייגענער האנט לויט וואס זיי ווייסן (עצם די תפיסה פאר'ן קומען אין בית דין). א מענטש דארף זיין ערליך מיט זיך אליין: אויב ער איז נישט זיכער, איז ער נישט זיכער; אבער אויב א מענטש איז 100 פראצענט זיכער אין א מציאות, דארף ער נישט גיין פרעגן קיין שאלה – שאלות אין בית דין איז נאר פאר דעם צווייטן וואס האט א ספק (ר' יצחק).

עד כאן הלכות גירושין. בריך רחמנא דסייען!

תמלול מלא

רמב"ם הלכות גירושין פרק י"ג: הלכות עגינות אוו עדות אויף מיתת הבעל

הקדמה אוו איבערבליק אויפ'ן פרק

ר' יצחק: [[#1]] לערן פאר הלכות גירושין פרק י"ג.

ר' יואל אשר: יא, דער לעצטער פרק פון הלכות גירושין, גענוג געווען מיט גירושין.

ר' יצחק: העלאו! א גרויסע מצוה אין דער תורה. אמת. אוו יעצט לערנען מיר בכלל נישט וועגן גירושין, יעצט לערנען מיר וועגן... וויאזוי האבן מיר געריעדט נעכטן?

ר' יואל אשר: עגינות, נאמנות אז א מאן איז געשטארבן.

ר' יצחק: יא, וויאזוי מ'וועט אויס פרוי,

ר' יואל אשר: אויס אשת איש.

ר' יצחק: ס'קען ווערן דורך א גט, אוו מ'קען אויך ווערן דורך דעם וואס דער מאן שטארבט. די צרה ווערט, אז מ'ווייסט נישט צי ער איז געשטארבן בכלל. דעמאלטס איז עס ממש א צרות, וועגן דעם דארף מען האבן אלע מיני וועגן פון אויסגעפינען צי דער מאן איז געשטארבן, בעיסיקלי.

ר' יואל אשר: יא. פאר מיר לערנען אונזער שיעור, לאמיר דערמאנען אונזער חשוב'ן ספאנסאר, ר' יורה לוי ווירצבערגער, דער זכות פון דער תורה זאל אים ביישטיין.

איז אזוי, פאריגן פרק האבן מיר געלערנט, ווען איז א פרוי אדער אן עד אדער א שליח נאמן צו זאגן אז די פרוי איז געווארן גע'גט. דאס איז געווען ערשטע האלב פרק. צווייטע האלב פרק איז געווען ווען די סיבה פארואס מען זאגט זי איז מותר לשוק איז נישט וועגן זי איז גע'גט, נאר ווייל דער מאן איז געשטארבן. פון וואו ווייסט מען אז ער איז געשטארבן? ווען איז מען יא באגלייבט, ווען נישט? געווענליך אויף א דבר שבערוה דארף מען האבן צוויי, אבער מיר האבן געלערנט אז צו זאגן "מת פלוני" איז גענוג ווען די ווייב אליין זאגט עס בתור עד אחד, אדער ווען ס'קומט אן אנדער עד אחד אוו זאגט אזוי. דאס האבן מיר געלערנט אין דעם פאריגן פרק. אין דעם פרק גייט מען געבן נאך פרטי דינים אוו נאך הרחבות, נאך מרחיב זיין אויף די הלכות.

חידוש: צי מיתת הבעל דארף מעיקר הדין צוויי עדים פון דבר שבערוה

ר' יצחק: יא, זייער גוט. דאס וואס דו האסט געזאגט אז מ'וואלט געדארפט צוויי וועגן דבר שבערוה, איך ווייס נישט אויב דאס איז ריכטיג. מ'דארף לערנען, אין דער ענדע פון דעם פרק גייט דער רמב"ם צוריק מסביר צו זיין פארוואס די סברא, וויאזוי קענען די אלע הלכות ארבעטן? אוו דארט וועט מען זען, מיט'ן לערנען דארט וועט מען זען פארואס ס'וואלט יא נישט געקענט זיין.

> **אייגענער חידוש:** איך זאג, ס'קען זיין אז בעצם וואלט מען נישט געדארפט קיין עדים בכלל, ווייל דבר שבערוה מיינט אז צו מאכן א חלות אזוי ווי א קידושין אדער א גירושין דארף מען עדים, אבער מיתה איז נישט קיין חלות, מיתה איז פלעין געשטארבן, ס'איז א פאקט.

ר' יואל אשר: ס'קען זיין אז... יא, אמת, ווייל למשל דאס אז א פרוי איז אן אשת איש, דארף מען נישט קיין שני עדים, איז גענוג אז ס'איז א חזקה...

ר' יצחק: אוו דאס קען אויך זיין ווייל ס'איז א פאקט. אבער כ'זאג אז מיתה אויך איז נישט קלאר אויב בעצם ס'איז דא, ס'איז זיכער נישט אזוי ווי עדות, ווי מ'רופט עדות לקיומא, אזוי ווי מ'זאגט געווענליך ביי דבר שבערוה. ס'איז א בירור מציאות. אוו ס'קען זיין אז כאילו לומד'יש וואלט מען נישט געדארפט קיין שום עדות, אזוי קען זיין מ'לערנט פשט אינעם רמב"ם אין דער ענדע פון דעם פרק. אוו ס'איז אפילו א געוויסע חומרא אז מ'דארף בכלל עדות, מ'דארף אויסגעפינען די ריעליטי. דאס איז בעיסיקלי וואס מ'דארף אויסגעפינען. מ'וועט זען אין דער ענדע פון דעם פרק וועגן דעם וואס דער רמב"ם גייט זאגן.

די פיר קולות אין עדות מיתת הבעל אוו די סטרוקטור פונעם פרק

ר' יואל אשר: אבער בעיסיקלי,

ר' יצחק: בעיסיקלי וואס איך פארשטיי איז אז אין דעם פריערדיגן פרק האבן מיר געלערנט די קולות, וואס מ'קען בערך רעכענען די קולות וואס מיר האבן געלערנט. דאס הייסט, לאמיר אנהייבן מיט דעם. אז בעצם וואלט מען געדארפט עדים, אדער לכאורה וואלט מען געדארפט עדים. אפשר בעצם נישט, אבער למעשה אזוי גייט

די סטראקטשער פון דער מעשה. זיי וואלטן לכאורה געדארפט עדים. און דא קומען די חכמים און זאגן אז מ'דארף נישט קיין עדים. און וואס זאגן זיי אפילו איז גוט?

1. קודם כל, אפילו די אשה אליין איז גוט, אגב אז זי איז זיכער נישט קיין דין עד, עדות,

ר' יואל אשר: זי איז זיכער א נוגע בדבר.

ר' יצחק: יא, איך ווייס נישט אויב ס'איז נוגע בדבר, ס'איז שטארק א נוגע בדבר, אבער על כל פנים ס'איז נישט קיין עדות. אן אשה איז פסול לעדות, און אויף זיך אליין איז א מענטש זיכער פסול לעדות. אויף זיך אליין איז א מענטש אפילו מער ווי א נוגע בדבר. ס'איז פלעין נישט קיין עדות, איטס זיך אליין. דאס איז איין זאך, איין קולא.

2. צווייטע קולא, איך טריי נאר צו גיין דא אויף דער סייד און זען. א צווייטע קולא איז אז ס'קען זיין אזוי ווי עד מפי עד. עד מפי עד, שרייבן דאס אריין. געוועגנליך איז נישט דא אזא זאך איינער פארציילט וואס ער האט געהערט פון יענעם. דאס הייסט אויף ענגליש הירסעי. ס'איז זיכער נישט קיין דין עדות. דא האט מען יא געגלייבט אז איינער קומט און זאגט אז איינער האט מיר פארציילט,

ר' יואל אשר: עז לאנג עז יענער

ר' יצחק: איינער איז מיר לערנען.

3. נאך א גרויסע קולא, א דריטע קולא עצומה וואס מ'האט דא מתיר געווען איז עדים פסולים, אזוי ווי נשים, אזוי ווי עבדים, אזוי ווי שפחות, וואס דאס איז כשר מדין עדות.

4. אדער אזוי ווי אפילו א גוי, וועלן ער איז נישט מדין עדות, נאר מדין אזוי ווי גילוי מילתא, דאס הייסט א מסיח לפי תומו, אויך א פערטע קולא.

סאו עדים פסולים, און אפילו גוים. דאס זענען אלע אופנים וואס מ'האט שטארק מתיר געווען.

יעצט, די אלע היתרים, די ערשטע האלב פון דעם פרק איז בעיסיקלי צו מסביר זיין וויאזוי די אלע היתרים האבן זיך זייערע כללים. ס'מיינט נישט אז יעצט גייט מען אנהייבן צו גלייבן יעדן, אפילו א קטן, אפילו איינעם וואס ווייסט בכלל נישט. מ'דארף וויסן פונקטליך וואו יא און וואו נישט, אז דאס גייען מיר לערנען אין דער ערשטער האלב פון דעם פרק.

נאכדעם איז דא נאך א גרויסער פראבלעם לכאורה, וואס דאס איז אז וועלן מ'זאגט עדות אז איינער איז געשטארבן, ס'קען זיין אז דאס אליין איז די ריזן פון פארשידענע פון די הגבלות וואס מיר לערנען דעם ערשטן האלב פרק. אבער דער צווייטער גרויסער פראבלעם איז, אז שטארבן איז א זאך וואס געשעט אסאך מאל אין אלע מיני פאזי אופנים, בפרט אין ענינים אזוי ווי טראגעדיעס, אזוי ווי עקסידענטס. אז איינער שטארבט אויף זיין בעט, און מען באגראבט אים, אקעי, איז ער מסתמא געשטארבן. געוועגנליך באגראבט מען נישט קיין לעבעדיגע מענטשן. אבער אסאך מאל די ריזן פארוואס די אלע שאלות ווערן, ווייל ס'איז נישט אזא מסודר'דיגע, פארמאלע – יענער איז נישט מקיים דעם פארמאלן סדר המיתה פון מעבר יבק.

דיסקוסיע: חשש שקר קעגן חשש טעות און בירור המציאות

ר' יואל אשר: [[#2]] איך וואלט דאס געזאגט אנדערש, איך וואלט געזאגט, אז אסאך מאל איז דא וואס מען גלייבט נישט, נישט מען גלייבט נישט יענעם ווייל יענער איז עפעס א מזיד, יענער ווייל זאגן ליגנט. נאר די חכמים זאגן אז אסאך מאל וועלן מ'זאגט אז ער איז געשטארבן אין עפעס א מצב פון כאוס, מ'איז געלאפן, מ'האט געשלאגן, מאכט זיך זייער אסאך טעותים. ס'איז דא אפאר חומרות פון וועלן האבן מיר מורא פון א טעות.

ר' יצחק: און וואס איז דאס אנדערש פון וואס איך האב געזאגט?

ר' יואל אשר: איי עם נאט שור. יא, ווייל כ'מיין דאס... דאס גרויסע וואלרט דא איז, געוועגנליך וועלן מ'רעדט וועגן פסול עדות איז ווייל ס'פעלט נאמנות. ס'איז דא דא א גאנצע זאך פון טעות, אז היות ס'איז דא טעותים...

ר' יצחק: א חלק פון די זאכן, א חלק פון די קפידות וואס איז דא אין דעם ערשטן טייל פון דעם פרק פון זאכן וואס זענען, הגם מ'האט מתיר געווען, האבן זיי הגבלות איז וועגן דעם, אבער לאו דווקא. ס'איז דא אין דעם א חקירה אין דער גמרא, מ'וועט זען אינעווייניג. ס'איז נישט אלעס איז וועגן דעם, ס'איז א חלק.

אבער חוץ פון דעם איז דא נאך א גאנצע נושא, אפילו וועלן ס'איז בכלל נישט קיין ספק אז ער איז אן אמת'דיגער מענטש און אזוי ווייטער. ס'איז א גאנץ אנדערע נושא, אז אויב א מענטש איז נישט מקיים דעם סדר המיתה, אזוי ווי ס'שטייט אין ספרים הקדושים, ער שטארבט נעבעך אין א מיתה משונה אדער אזא סארט זאך, איז דא אסאך צדדים צו וויסן צי ער איז געשטארבן. דארף מען וויסן בעיסיקלי די כללים פון דער ריעליטי. די כללים פון וויאזוי מ'קען וויסן קלאר, קודם כל וויסן קלאר.

יעצט, אין דעם איז דא צוויי זאכן:

1. קודם כל דארף מען וויסן קלאר אז ער איז געשטארבן. ס'איז דא אלע מיני מצבים וואס ס'זעט פאר יעדן איינעם אויס אז ער איז געשטארבן, און למעשה האט ער זיך געראטעוועט, אדער ס'קען זיין ער האט זיך געראטעוועט, ממילא הייסט עס נישט געזען די ריעליטי.

2. און א צווייטע זאך איז, אז ס'קען זיין אז ס'איז נישט יענער. עגעין, בפרט וועלן איינער איז געשטארבן אין א מיתה משונה, און מ'טרעפט אים שפעטער, מ'טרעפט עפעס א גוף, גיי ווייס צי דאס איז דעם... דארף מען וויסן כללים פון וויאזוי מ'איז מכיר אז ס'איז אותו הפלוני, דאס איז מער וויניגער אויב איך קען זען דעם גאנצן פרק.

ס'הייסט, נאכדעם איז דא אביסל, ס'איז דא נאך א זאך וואס מ'דארף פארשטיין און מ'וועט אנקומען צי ס'איז פארט פון דעם אדער ס'איז פארט פון נאך א זאך, וואס דאס איז אזוי ווי וועלן מ'הערט, וועלן איינער פארציילט אז ס'איז געווען יענער. ס'איז דא קודם כל כללים וויאזוי ווייסט מען אז ס'איז יענער לויט סימנים,

וועלכע סימנים הייסן גוטע סימנים אויפ'ן גוף וכדומה. נאכדעם איז דא אז יענער האט געזאגט אז ס'איז געווען יענער. דאס איז נישט ממש אן עדות, א שאלה פון וועמענס גוף מ'זעט, ס'איז א שאלה צי וויאזוי מ'גלייבט מענטשן, וועלכע סארט מסיח לפי תומו'ס מענטשן זאגן וואס מ'ווייסט אז זיי רעדן טאקע פון דעם פלוני בן פלוני און נישט א צווייטער, אבער ס'איז פארט פון דער זעלבער גרעסערער קעטעגארי דא.

דעטס אל, אין דער ענדע פון דעם פרק איז דער רמב"ם מסביר וויאזוי ער קען טאקע טוהן די אלע קולות. [[#3]] דאס מיין איך איז די סטראקטשור פון דעם פרק,

ר' יואל אשר: וואס איך פארשטיי. שטימט? יא, זייער גוט. שוין. יא, זאגט דער רמב"ם.

הלכה א': א פרוי וואס איז הוחזקה שקרנית

הקדמה: דער טעם פארוואס א פרוי איז נאמנת לויט'ן רמב"ם

ר' יצחק: יעצט, די ערשטע, לאמיר טרייען צו מקדים זיין פאר דעם. די ערשטע הלכה לערנט מען, די ערשטע קולא וואס מיר האבן געלערנט איז די קולא אז אן אשה אליין קען זאגן "מת בעלי", מ'גלייבט איר, אזוי ווי מ'האט עס געלערנט אין דעם פריערדיגן פרק. יעצט גייען מיר לערנען איינס אדער צוויי אופנים וואו מ'גלייבט איר נישט.

ר' יואל אשר: יא. מיר האבן געלערנט אז א פרוי גלייבט מען ווען זי זאגט "מת בעלי" אזוי ווי מיר האבן געלערנט ווייל זי איז זיכער אז זי מאכט אסאך ריסערטש פארדעם,

ר' יצחק: זי גייט זיך נישט חרוב מאכן. און איז דא א תקנה, זאגט דער רמב"ם. יא, דער רמב"ם האט עס געזאגט קיינמאל נישט, ביי דע וועי. דאס האבן מיר געזאגט, דארפסט זען דא אז ס'איז נישט קלאר אז

ר' יואל אשר: דער רמב"ם האלט אזוי. די ענדע פון דעם פרק זאגט דער רמב"ם דעם טעם און ער זאגט נישט דאס. איך זאג, דער ראב"ד האט שוין געפרעגט די קשיא אויפ'ן רמב"ם. זאגט ער,

ר' יצחק: דו האסט דאס געזאגט ווייל ס'שטייט אין דער גמרא, אבער דער רמב"ם האט עס נישט געזאגט קיינמאל נישט. יא. דער רמב"ם האט פלעין געזאגט אז מען גלייבט איר. ער האט געזאגט עפעס א לשון האט ער געזאגט יא אין דעם פריערדיגן פרק.

ר' יואל אשר: ער האט געזאגט אז מען איז נישט מקלקל עצמה, האט ער געזאגט אפילו אן עד אחד.

ר' יצחק: ער האט מקלקל עצמה. יא, **שאינה מקלקלת עצמה.**

דער דין פונעם רמב"ם אין הלכה א'

ר' יואל אשר: דאס האט ער געזאגט, יא. שוין, וועלן גלייבט מען איר אבער נישט? זאגט דער רמב"ם אזוי: **האשה שאמרה לבעלה.** א פרוי וואס האט געזאגט פאר איר בעל. א פאר וואכן צוריק איז געווען אזא מעשה, זי האט געזאגט פאר איר מאן: **גירשתני בפני פלוני ופלוני,** האסט מיר געגעבן א גט, אזוי האט זי געטענה'ט פאר איר מאן. געווענליך, וועלן א פרוי זאגט "גירשתני", איז דא א חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה, וואלט מען איר געדארפט גלייבן, אבער ס'זענען געקומען עדים זאגן אז ס'הייבט זיך נישט אן,

ר' יצחק: ס'איז נישט געווען קיין גט. זי האט געזאגט, ס'איז געווען ממש אזוי ווי עדים זוממים. זי האט געזאגט "בפני פלוני ופלוני", און ס'זענען געקומען יענע

ר' יואל אשר: עדים אויסער מ'רעדט די צוויי וואס זי האט געזאגט בפני פלוני ופלוני האבן איר מכחיש געווען. איז **ואחר כך הלכה היא ובעלה,** נאכדעם איז זי אוועקגעגאנגען מיט איר מאן, **ושלום בעולם,** ס'איז שלום אויף דער וועלט, ס'איז נישטא קיין סיבה צו טראכטן אז איר מאן זאל שטארבן יעצט אין א מלחמה אדער וואס, זי קומט צוריק **ואמרה** זי זאגט: **מת בעלי,** מיין מאן איז געשטארבן.

ר' יצחק: דעמאלטס לכאורה שלום בעולם, אפילו שלום בעולם, ווייל שלום בעולם מאכט א קולא אז דו מער גלייבסט,

ר' יואל אשר: רייט? אקעי, איז זי זאגט "מת בעלי", דאס מאל **אינה נאמנת,** פארוואס? **שזו הוחזקה שקרנית,** זי איז דאך שוין מוחזק אלס א שקרנית פון פריער, פון ווען זי האט געטרייט פריער מיט זאגן א ליגנט גירשתני און דאס האט זיך אריסגעשטעלט פאלש. סאו יעצט טרייט זי נאכאמאל. דער מאן איז אוועקגעפארן, טרייט זי צו זאגן מת בעלי. זי איז שוין מוחזק שקרנית, **ורוצה להישמט מתחת בעלה,** זי זאגט דאס פשוט אזוי ווייל זי ווייל אנטלויפן פון איר מאן, פאר דער זעלבער סיבה האט זי געזאגט דעם ליגנט גירשתני א שטיק צייט צוריק. גלייבט מען איר נישט, זי פארלירט די חזקה.

די סוגיא אין דער גמרא: דער גדר פון "קטטה בינה לבינו"

ר' יצחק: פארלירט די חזקה, די נאמנות. יא. איז דא איז דא זייער אן אינטערעסאנטע גמרא, דאס איז בעיסיקלי, מ'האט געלערנט, מ'וועט לערנען דעם נעקסטן סעיף אויך, און מ'האט געלערנט פריער צוויי תנאים ווען די אשה איז נאמנת: שלום בינה לבינו און שלום בעולם, רייט? סאו דער ערשטער סעיף דא לערנט ווען ס'איז נישט שלום בינה לבינו, ס'הייסט קטטה בינה לבינו, פארוואס איז זי נישט נאמן.

און די גמרא איז מסביר אז קטטה בינה לבינו מיינט אזוי: קודם כל האט רב יהודה געזאגט בשם שמואל: **אומרת לבעלה גרשני,** אז זי זאגט פאר איר מאן: גיב מיר א גט. דאס הייסט, די גמרא וויל וויסן וויאזוי ווייסט מען אז א זאך איז א קטטה, וואס איז דער גדר קטטה? סתם זי האט נישט געברענגט דאס זאלץ? ניין, קטטה מיינט עפעס מער פון דעם, קטטה מיינט זי זאגט: גיב מיר א גט.

פרעגט די גמרא: עה, דאס איז א קטטה? אלע פרויען זאגן דאס, **כולהו נמי אמרי הכי,** זאלט וויסן א כלל פון דער גמרא: אלע פרויען זאגן מפעם לפעם גיב מיר א גט. זאגט די גמרא דאס איז נישט וואס עס מיינט קטטה, דאס איז נישט געוג צו מאכן א ריעותא אויף איר נאמנות שפעטער.

דער גדר פון קטטה בינו לבינה לויט דער גמרא

ר' יואל אשר: פארלירט די...

ר' יצחק: די חזקה אז...

ר' יואל אשר: אין נאמנות, יא. זיין נאמנות יא.

ר' יצחק: דאס איז אייגנטליך, דא איז דא זייער אן אינטערעסאנטע גמרא, ווייל דאס איז בעיסיקלי, מ'וועט לערנען דעם נעקסטן סעיף אויך. אונז האבן געלערנט פריער צוויי תנאים וועו די אשה איז נאמנת: "שלום בינו לבינה" און "שלום בעולם", רייט? סאו דעם ערשטן סעיף דא לערנען אונז וועו ס'איז נישט שלום בינו לבינה, ס'איז "קטטה בינו לבינה", פארוואס איז זי נישט נאמן.

און די גמרא איז מסביר אז "קטטה בינו לבינה" מיינט אזוי: קודם כל האט רב יהודה געזאגט בשם שמואל: **"אומרת לבעלה גרשני"**. אז זי זאגט פאר איר מאן: "גיב מיר א גט". דאס הייסט, די גמרא ווייל וויסן וויאזוי ווייסט מען אז א זאך איז א קטטה, וואס איז דער גדר קטטה? סתם זי האט נישט געברענגט דאס זאלץ? ניין. קטטה מיינט עפעס מער פון דעם. קטטה מיינט, זי זאגט: "גיב מיר א גט".

פרעגט די גמרא: עה, דאס איז א קטטה?! אלע פרויען זאגן דאס! **"כולהו נמי אמרי הכי"**. זאלן וויסן א כלל פון דער גמרא, אלע פרויען זאגן מפעם לפעם "גיב מיר א גט". זאגט די גמרא, דאס איז נישט וואס עס מיינט קטטה, דאס איז נישט געוג צו מאכן א ריעותא אויף איר נאמנות שפעטער.

קטטה מיינט, אז זי האט געזאגט: **"גירשתני"**. זי האט ממש געוואלט מאכן אז ס'זאל אוועקשיינען נאר א גט קלי, און... יא, "גירשתני", דא גייט מען אריין אין דעם פראבלעם, אז לכאורה איז זי נאמן, דארף מען זאגן אז מ'האט מברר געווען קלאר אז זי איז נישט נאמן. אבער זייער אן אינטערעסאנטע גמרא פאר דעם.

שמועס: דער חילוק צווישן "אינה נאמנת" און "הוחזקה שקרנית"

ר' יואל אשר: סאו דאס אז ס'איז געקומען די זעלבע צוויי עדים מכחיש געווען איז אפשר לאו דווקא, עני אופן וועו מ'גלייבט נישט איר "גירשתני". ניין, ס'איז דווקא אויב דער פריערדיגער פרק האט געלערנט פארשידענע אופנים וועו אונז גלייבן נישט וועו זי זאגט "גירשתני". אפילו אויב זי האט נאר א חיזוק פון נאך אן עד, דעמאלטס וועגן אנדערע סיבות, די אלע זאכן. דעמאלטס איז עס נישט געווארן עסטעבלישד. אבער ס'איז דאך יא געווארן עסטעבלישד אז זי האט נאר געזאגט "גירשתני" ווייל זי האט געוואלט ארויספרעסן א גט.

ר' יצחק: נאכאמאל, די אופנים וואס מ'האט געלערנט פריער אז זי איז נישט נאמנת, איז סתם זאכן זיי זענען נישט נאמן, ס'איז נישט "הוחזקה שקרנית". דארפסט דאך וויסן, דער רמב"ם זאגט אבער יעדע...

ר' יואל אשר: מאל וועו זי איז נישט נאמן איז דאך פשט אז אונז זאגן אז זי האט געזאגט א ליגנט, נאר ס'איז נישט געווען גענוג. אינטערעסאנט, דאס זעט אויס ווי נאר...

ר' יצחק: אז ס'איז זייער א שטארקער ליגנט. ניין.

ר' יואל אשר: וואס עפעס, נישט נאמן מיינט נישט געזאגט א ליגנט, נישט נאמן מיינט איך ווייס נישט. אבער נישט נאמן הייסט אז נעמען מיר אן...

ר' יצחק: אז זי האט געזאגט א ליגנט, מ'פסק'נט לחומרא און... נישט מסכים. נישט נאמן איז נישט די זעלבע זאך ווי א שקרן. נישט יעדער איינער וואס האט געזאגט א זאך וואס מ'גלייבט נישט אין בית דין וועט א שקרן. קומט אן עד אחד אדער וואטעוועד, ער איז נישט קיין שקרן. ער האט געזאגט וואס ער מיינט, און ס'איז נישט געגוג שטארק אז מ'זאל אים גלייבן. אפשר, אונז זאגן אפשר זאגסטו דאס וועגן דעם, נישט קיין שקרן.

דארפסט געדענקען, עס טייטשט דא די גמרא **"אית לה קטטה"**. ניין, פאר דעם זאג איך, ס'קומט שוין א טעם וואס די גמרא זאגט, וואס דער רמב"ם פסק'נט איין טעם. אין דער גמרא שטייט, אין דער משנה שטייט אז ס'איז דא א קטטה בינו לבינה. דאס הייסט, וויאזוי איז עס ווייסט אזוי קראפט, וואס הייסט א קטטה? די גמרא לערנט אז דאס...

ר' יואל אשר: איז טייטש א קטטה.

ר' יצחק: און איך זאג אן אינטערעסאנטע פסיכאלאגיע וואס די גמרא האט געזען פון די **"כל הנשים אומרות גרשני"**, דאס איז נישט קיין, דאס doesn't count, דאס הייסט נישט קיין קטטה. מ'דארף וויסן אז אויך קטטה האט לעוועלס על פי הלכה. סתם זיי קריגן זיך אביסל, אה, נישט געגוג צו נישט זיין נאמן צו זאגן "מת בעלי".

שמועס: דער מהות פונעם פסול קטטה – חשש שקר אדער הוחזקה שקרנית

ר' יואל אשר: ס'איז אינטערעסאנט, אונז האבן נישט דא געזען א מעשה פון קטטה אן דער זאך אז "הוחזקה שקרנית". די "הוחזקה שקרנית" האט דאך נישט צו טוהן מיט דעם דין קטטה, דאס וואלט געווען סיי וועלכער מצב וואס איז הוחזקה שקרנית. נאר נאכאמאל, דאך א חידוש צו זאגן אז אפילו במקום וואס געוועלך גלייבט מען איר, און דאס איז דער...

ר' יצחק: טייטש קטטה לויט דער גמרא.

ר' יואל אשר: אזוי? קטטה איז נישט, ס'איז דא א דין הוחזקה שקרנית. הוחזקה שקרנית איז א דין אינגאנצן, אייביג וועו א מענטש האט עפעס א נאמנות, הוחזק שקרן אין דעם ענין איז ער נישט נאמן.

ר' יצחק: ס'איז נישט קיין ענין פון שלום און... און וואס האסטו געמיינט ס'איז?

ר' יואל אשר: ס'זעט אויס ווי אויב ס'איז דא א קטטה צווישן זיי איז עפעס א דין לעצמו, אז אפילו זי איז קיינמאל נישט געווארן

הוחזק שקרן, אבער יעדער ווייסט אז דער קאפל האט זיך געריסן...

ר' יצחק: זיי האבן אייביג געטרייט זיך צו קילן איינער דעם צווייטן...

ר' יואל אשר: גלייבט מען איר מער נישט "מת בעלי", ווייל זי ווייל אוועקלויפן פון דעם מאן, און זי איז יא גרייט להחזיק עצמה.

ר' יצחק: היינט טו איר דאך תיכף שקרנית!

ר' יואל אשר: ניין, הוחזקה שקרנית, נישט סתם חשד שקרנית.

ר' יצחק: סאו דיין פשט אין קטטה איז אויך דא אז זי זאגט ליגנט.

ר' יואל אשר: שוין.

ר' יצחק: זייער גוט. זאגט דער רמב"ם ווייטער... דיין פשט אין קטטה איז אויך, איין מינוט, איך ווייל נאר זאגן, דיין פשט איז אויך דא אז זי זאגט ליגנט, אמת?

ר' יואל אשר: יא יא, זייער גוט. זאגט דער רמב"ם ווייטער:

ר' יצחק: "בא עד אחד"... וואס איז דיין פשט? ס'איז דאך נאר אן אנדערער וועג פון זאגן אז זי איז א שקרנית.

ר' יואל אשר: אז זי איז א שקרנית, נישט הוחזקה שקרנית. מ'ווייסט נאכנישט אז זי האט געזאגט ליגנט. יעצט, אז יעצט איז א חשש און זי איז מורא'דיג נוגע.

ר' יצחק: נישט אונז ווייסן אז זי האט שוין געזאגט ליגנט נאר... אקעי, איך האב נאך מסביר, לאמיר דאך מסביר זיין פארוואס. זייער גוט. סאו ווילסטו זאגן אז קטטה איז א קלענערע לעוועל קטטה. אפילו אונז ווייסן נישט אז ס'איז אזא גרויסע קטטה וואס זי וואלט אויף דעם געזאגט ליגנט, זאל זי הייסן א שקרנית, אפילו וועג זי האט קיינמאל נישט געזאגט א ליגנט וועגן איר פייט. אויף דעם, פאר דעם האט די גמרא געמאכט אזא אוקימתא. איך בין מסכים, מ'האט געקענט לערנען פשוט פשט אין דער משנה סתם אזוי. אבער די גמרא, פארוואס די גמרא זאגט **"היכי דמי קטטה"** אז דווקא אויף אזא אופן? ווייל די גמרא האט נישט געטראכט אז סתם א פרוי האט זיך צעקריגט וועגן דעם גייט זי זאגן ליגנט.

ר' יואל אשר: און אויב איז די קטטה געווען אז זי האט אים אנגע'הרג'עט אביסל און צעבראכן דריי ביינער? דעמאלטס וועט זיין גענוג א גרויסע קטטה. ס'זעט אויס אז נישט, אז ס'האט נישט צו טוהן מיט קטטה, ס'האט נאר צו טוהן מיט עפעס אן ענין פון הוחזק שקרן. אויב דער ענין איז הוחזק שקרן דארף מען פארשטיין פארוואס מאכט מען פאר דעם דעם חילוק "שלום בעולם" און נישט "שלום בעולם"? מ'האט געדארפט מאכן אויב די פרוי איז הוחזק שקרן לגבי דעם ענין...

ר' יצחק: אויב נישט, אבער איך האב דאך מסביר פארוואס. ווייל דאס אז זי האט אנגעשלאגן די ביינער, איז נאכנישט גענוג צו טראכטן אז זי גייט זאגן ליגנט אז ער איז געשטארבן. וואס האט עס צו טוהן איינס מיט'ן צווייטן?

ר' יואל אשר: זאגסטו א ווארט ס'פאלט גארנישט מיט דעם ווארט קטטה, ס'האט מיט דעם ווארט ליגנט. אויב איז זי א ליגנער...

ר' יצחק: פרעג איך ביי דיר: וואס איז דיין פשט אין קטטה? און אויב ס'איז דא א קטטה דערפאר וואס?

ר' יואל אשר: איך ווייס נישט, ס'איז א שווערע זאך. נאך דער גירסא פון דער גמרא, איך האב נישט געלערנט די גמרא אינעווייניג מיט דער גאנצער אריכות, איז טאקע שווער פארוואס מ'זאגט דאס ווארט קטטה.

ר' יצחק: אבער איך פרעג א שאלה, לויט דיין... פארגעס לויט דיין פשט. איך ווייל ווייזן אז דו ביסט אויכעט מודה. ס'איז דא גראדע אן אנדערער וועג פון זאגן, אבער איך ווייל נאר זאגן דו ביסט אויכעט מודה אז קטטה איז וועגן שקרנות. דו זאגסט אויך דאס, סך הכל דו ביסט מער מחמיר...

ר' יואל אשר: ס'איז דא קטטה, גלייך איך טראסט איר נישט. מ'האט מורא זי גייט זאגן ליגנט.

ר' יצחק: די עקסטערע נאמנות וואס מ'גיבט איר... זייער גוט, זייער גוט. סאו, א מינוט, סאו לויט דיין, ס'איז נישט ריכטיג אז ס'איז דא איין פשט וואס זאגט קטטה סתם וועגן קטטה, און נאך א פשט אז קטטה וועגן שקרנות. דיין פשט, דיין אזוי ווי הוה אמינא פשוט'ער פשט פון קטטה, איז אויכעט שקרנות. רייט? ס'איז אויכעט שקרנות. סך הכל דו ווילסט מ'זאל איר מאכן א שקרנית אן מ'זאל וויסן אז זי האט אמאל געזאגט א ליגנט?

ר' יואל אשר: אייביג וועג מ'נעמט נישט אן איר עדות זאגט מען אז וואס זי זאגט יעצט איז שקרנות. אבער די שאלה איז צי די סיבה וואס מ'נעמט נישט...

ר' יצחק: אן אירע עדות...

ר' יואל אשר: איז וועגן זי איז א באקאנטע שקרנית'טע, אדער ווייל זי האט א קטטה ממילא זענען מיר אונז יעצט חושד אז זי זאגט יעצט דאס ערשטע מאל ליגנט.

ר' יצחק: זייער גוט. סאו בקיצור, דו וואלסט מחמיר געווען אויף דעם איר מחזיק זיין יעצט, לאמיר זאגן, בשקרנות, וואלסטו מחמיר געווען און געזאגט אז עני פרוי וואס האט אמאל א פייט מיט איר מאן איז אין אזא סיטואציע אז זי גייט זאגן א ליגנט אז איר מאן איז געשטארבן. דאס וואלסטו געטראכט, און דאס איז עקזעקטלי כחומר.

ר' יואל אשר: זאגט די גמרא אז קטטה איז נישט דער פראבלעם, נאר הוחזקה שקרנות איז דער פראבלעם.

ר' יצחק: דו זאגסט אויך אז קטטה איז נישט דער פראבלעם, נאר שקרנות.

ר' יואל אשר: ווייל קטטה מאכט זי...

ר' יצחק: זאל יעצט זיין א שקרנית...

ר' יואל אשר: אפילו האבן מיר איר נאך קיינמאל נישט געכאפט ביי א ליגנט. דאס וואלט געווען דער פשוט'ער וועג פון טייטשן.

ר' יצחק: זייער גוט, זייער גוט. ס'וואלט געווען פשוט, אויב ס'וואלט געמאכט סענס, אויב ס'וואלט געמאכט סענס אז יעדער איינער וואס איז אמאל צעקריגט מיט איינעם זאגט ליגנט אז ער

איז געשטארבן, וואלסטו געווען געזעכט. די גמרא האט נישט געטראכט אזוי שלעכט פון מענטשן. די גמרא האט געטראכט אז ס'איז נאר א פראבלעם אויב מ'וועט זיכער וויסן אז זי האט שוין געזאגט אזא סארט ענליכן ליגנט. פאר דעם האט די גמרא געמאכט א סברא'דיגע אוקימתא, אדער פשט א גירסא אויסדרוקן מיט לשון אוקימתא, און געזאגט אז קטטה מיינט אז מ'ווייסט שוין אז זי האט געזאגט א ליגנט.

ר' יואל אשר: אקעי, זייער אינטערעסאנט, ווייל אויב אזוי וואלט מען געקענט אנרופן די גאנצע סוגיא "הוחזקה שקרנות".

ר' יצחק: מ'וואלט נישט געקענט, ווייל נישט אז זי איז סתם הוחזקה שקרנות. וואס הייסט הוחזקה שקרנות? ווי? ווי וואלסטו געקענט? ביי די וועי, לויט דיר אויכעט, איך פארשטיי נישט וואס דו זאגסט, לויט דיר אויכעט האט מען געזאגט עס קטטה משום שקרנות. לויט דיר אויכעט איז א שקר. ס'איז די זעלבע עקזעקט זאך.

ר' יואל אשר: שוין, זאגט דער רמב"ם ווייטער...

ר' יצחק: דאס איז נישט קיין שום חילוק. סך הכל, דו וואלסט מער מחמיר געווען אויף דעם חשש שקרנות. די גמרא איז מיקל כאילו. די גמרא זאגט אז זי הייסט נאר שקרנות ווען מ'האט איר ממש קלאר געכאפט ביי א ליגנט. אקעי, דאס איז די גאנצע זאך.

הלכה ב': דער דין פון אן עד אחד במקום קטטה

ר' יואל אשר: שוין, זאגט דער רמב"ם ווייטער, וואס טוט זיך? די זעלבע פרוי, די פרוי וואס איז שוין געווארן מוכחש, מ'איז שוין מוחזק שקרנות, אבער יעצט קומט אן עד אחד און זאגט **"שמת בעלה"**, איז אויכעט **"לא תינשא"**, טאר זי נישט חתונה האבן. פארוואס? **"שמא היא שכרה אותו"**, אונז האבן מורא אז אפשר די פרוי האט געדינגען דעם עד. ווייל אונז זעען מיר אז זי איז א פרוי וואס איז א בעלת קטטה, און זי האט דאך שוין אין די פעסט געטרייט זיך ארויסצודרייען פון דעם מאן מיט פאלשקייטן, האבן מיר מורא אז...

ר' יצחק: זי האט געדינגען דעם עד.

ר' יואל אשר: אהה. אבער עצם זעט מען אויס אפילו מער פון דעם, אז איידער... עד אחד וואס האבן מיר נעכטן געגלייבט איז געווען וועגן דער אשה אליין, מאכט אויכעט ריסערטש. יא, אזוי האבן מיר אונז פארשטאנען.

ר' יצחק: רייט? You said that, it never said that in the רא"ש or רמב"ם. אבער דא איז אן אנדער...

ר' יואל אשר: **"שהרי היא ובעלה יודעין בודאי"**. ס'שטייט אויף סדר... אה דאס איז געווען ווען ניסת לעצמה אזוי. אבער פארוואס סתם אזוי אן עד אחד?

ר' יצחק: ווייל חכמים האבן געגלייבט אן עד אחד. אן עד אחד איז נאמן. דא זאגט עס א גרויסן חידוש, אז זי זאגט... אה, איך ווייס נישט, דא עד אחד מיינט דא אז זי זאגט אויכעט? אדער דא א סתם אפילו אן עד? ניין, זעט אויס דער רמב"ם...

ר' יואל אשר: זי איז אירעלעוועגט, ווייל איר טראסט מען דאך שוין מער נישט.

ר' יצחק: סאו... ניין, אבער איך זאג, דאס וואס דו געדענקסט פון נעכטן איז, אז למשל, אויב ס'איז דא אן עד אחד וואס העלפט איר פאר איר, "אין אשה מעיזה", דעמאלטס זאגט מען אז זי איז מעיזה וועגן דעם. אבער דאס האט נישט צו טוהן מיט יענץ בכלל, ס'איז נישט נוגע צו יענער נושא.

ר' יואל אשר: דא... בדרך כלל טראכט מען אן עד אחד וועגן ס'איז א דבר העשוי צו ווערן נתגלה. אבער דא איז דאך דא א ספעציעלע סיבה אז אונז זענען מיר חושד דער פרוי אין דינגען עדים וכדומה. איז פאר דעם האבן די חכמים אים נישט געגלייבט.

"ואם נישאת לא תצא". אה, אנטשולדיגט. זאגט אבער דער רמב"ם, אבער **"ואם נישאת"**, אויב נאך דעם עד אחד איז זי געגאנגען און חתונה געהאט...

ר' יצחק: אונז האבן דאך געזאגט "לא תינשא"!

ר' יואל אשר: מ'גלייבט נישט דעם עד. זאגט ער אבער דער רמב"ם, אזוי ווייט צו זאגן אז זי דארף ארויסגיין פון דעם צווייטן מאן, דאס נישט. **"שהרי יש לה עד"**, זי האט דאך אן עד אחד. דער דין אז מ'זאגט "שמא שכרה אותו", זעט אויס איז נאר א דין לחומרא. אדער ער האט נישט פארלוירן מעיקר הדין זיין נאמנות, יא, אויף אידיש. א חומרא.

דער מגיד משנה און לחם משנה אויפ'ן טעם פון "שמא שכרה אותו"

ר' יצחק: ס'איז גוט דא א ספק אין דער גמרא, דער רמב"ם פסק'נט לחומרא. לכאורה דאס איז זיין וועג פון פסק'נען לחומרא, אז לכתחילה, אבער בדיעבד קענסטו נישט וועגן דיין חומרא מוציא זיין. אזוי איז דער פשט פון דעם מגיד משנה at least. אמם, יא. זייער מאדנע דאס, ווייל דער מגיד משנה זאגט דער רמב"ם האט אליינס מחדש געווען דעם "שמא שכרתו", און אין דער גמרא שטייט נישט אזא חשש. ער ווייסט נישט פון וואו דער רמב"ם האט עס גענומען.

ר' יואל אשר: וואס דאן זאגט די גמרא אז ס'איז כשר וועגן "יש לה עד"?

ר' יצחק: ניין, די גמרא האט א חקירה: עד אחד בקטטה צי ס'העלפט. That's all. די גמרא זאגט נישט קיין סאך זאכן. וואס הייסט? די גמרא איז אזוי ווי א קולא, זעסט, קענסט basically אזוי, איך וואלט געטראכט אזוי: ס'איז דאך דא אזוי ווי א קולא וואס זאגט אז אן אשה אדער אן עד אחד איז נאמן, און ס'איז דא א חומרא קעגן דעם וואס זאגט אז במקום קטטה העלפט נישט אן אשה, אפשר אן עד אחד העלפט אויכעט נישט. פארוואס? לכאורה דער רמב"ם האט זיך פארגעשטעלט: וואס שייכות? ס'איז דאך דא אן עד אחד!

תירוץ איז אבער דאס, דער מגיד משנה טענה'ט, דער לחם משנה טענה'ט אז ס'איז דא דא א פראבלעם, ווייל די גמרא האט געהאט צוויי צדדים, ס'איז דא צוויי reasons פארוואס צו זאגן אז אן עד אחד איז נאמן:

1. איינס איז וואס דו האלטסט אין איין זאגן אז "אשה דייקא ומינסבא".

2. אבער דער לחם משנה טענה'ט אז דער רמב"ם האט דא בפירוש געזאגט אנדערש, דער רמב"ם האט געזאגט אז דער reason איז ווייל אן עד אחד איז נאמן במקום דעבידא לאגלויי, אזוי שטייט דאך אין דעם רמב"ם אין די ענד פון דעם פרק.

דער רמב"ם ברענגט נישט בכלל אריין די נושא פון "אשה דייקא ומינסבא" קיינמאל נישט, אויך נישט די "חומר שהחמרת", דער רמב"ם ברענגט עס נישט. דער ראב"ד אין די ענד פרק דינגט זיך אויף דעם רמב"ם, זאגט דער רמב"ם האט נישט געברענגט דאס. זעט אויס פון דעם רמב"ם מער גייט מיט דער...

ר' יואל אשר: נושא פון גילוי מילתא.

ר' יצחק: אויב אזוי, איז דאס אז זי איז גע'...

ר' יצחק: דער עד איז נישט פארט פון דער קטטה. פארדעם שטימט פארוואס דער רמב"ם האט געדארפט אריינלייגן דעם עד אלס פארט פון דער קטטה אז זי האט אים געדינגען, ווייל אויב נישט הייבט זיך נישט אן דער חשש. אויף דעם איז טאקע נישט שוועך ווי דער רמב"ם האט געגומען דעם חשש, אבער אין דער גמרא שטייט דאך דער ספק אז עד אחד בקטטה זאל נישט זיין נאמן. און לויט'ן רמב"ם, אז אויב עד אחד איז א נושא פון מילתא דעבידא לגלויי, מוז מען פארשטיין אז די פראבלעם מיט קטטה וואלט געווען אז דער עד אחד איז פארט פון איר קטטה, אז זי האט אים געדינגען.

ר' יואל אשר: אבער מען פסל'ט נישט דעם עד אחד דעם זעלבן וועג ווי מען פסל'ט איר, ווייל פאר איר וואלט מען גע'פסל'ט אפילו ס'איז נישט געשטאנען זייער קלאר, אבער פאר איר וואלט לכאורה געווען תצא פאר דעם ערשטן פאל, יא? כ'זאג נישט ס'איז א ספק.

ר' יצחק: ס'איז א ספק אין דער גמרא. ס'קען זיין אז אן עד אחד איז נישט דא, מ'זאגט נישט דעם חשש פון שכרה אותו.

ר' יואל אשר: אזוי, אן עד אחד איז דאך נישט דאס זעלבע, דער רמב"ם דא שטייט אז שמא שכרה אותו איז נישט דאס זעלבע שטארק.

ר' יצחק: יא.

ר' יואל אשר: ס'איז פשוט. זאגט דער רמב"ם ווייטער:

ר' יצחק: איז דאס איז עד כאן האבן מיר זיך געלערנט וועגן דעם דין וואס הייסט קטטה בינו, אדער וועז זי איז הוחזקה שקרנית, וויאזוי דו ווילסט נאר זאגן, אדער הוחזקה לשכירות עידי שקר, ס'איז שוין מער זאכן, בקיצור ס'איז דא א פראבלעם.

הלכה ג': היתה מלחמה בעולם (מת בעלי במלחמה)

ר' יצחק:[#2] **"וכן"**, זאגט דער רמב"ם,

ר' יואל אשר: "וכן אם היתה מלחמה בעולם", ס'איז געווען א מלחמה בעולם, **"ובאה ואמרה מת בעלי במלחמה"**, אפילו א געהעריגע פרוי, נישט א פרוי וואס מען האט אמאל הוחזק שקרן, א וואוילע פרוי זאגט מת בעלי במלחמה, **"אינה נאמנת"**, איז זי נישט נאמנת, **"ואף על פי שהיה שלום בינה לבינו"**, אז זיי האבן זיך קיינמאל נישט געקריגט, כ'מיין צו זאגן זי האט קיינמאל נישט געזאגט אויף אים גירשתני וכדומה.

פארוואס איז די סיבה אז וועז ס'איז א מלחמה איז מען מער מחמיר און מען זאגט נישט אז א פרוי האט אויטאמאטיש נאמנות? זאגט דער רמב"ם אזוי: **"שמא תסמוך דעתה על דברים שרובן למיתה"**. די סיבה פארוואס זי זאגט ער איז געשטארבן, אפשר איז עס נישט טאקע וועגן זי האט נישט קיין מיזערעבל מאטיווס, נישט וועגן זי וויל אוועקלויפן פון אים, אבער ס'דאכט זיך איר אזוי, ווייל ס'איז א מלחמה, ס'איז כאאס, מענטשן לויפן און ס'טוט זיך, ס'איז זייער גרינג צו טראכטן אז איינער איז געשטארבן.

"שמא תסמוך דעתה", זי איז סומך דעתה **"על דברים שרובן למיתה, ותאמר מת"**. זי וועט טראכטן אז אויב ס'איז געווען א מצב וואס רובן למיתה – איך ווייס, לאמיר זאגן אז ס'איז געפאלן א באמבע, וואס רוב מענטשן אין דער באמבע פאלן – און פארדעם דאס איז די סיבה וואס זי זאגט מת. **"כגון"**, דער רמב"ם זאגט א לשון, **"שנהרגו הראשונים והאחרונים שהיה באמצען"**, זיי זענען געווען אינמיטן, די מענטשן פאר זיי און די מענטשן נאך זיי זענען געשטארבן, טראכט זי, **"שהרי היא אומרת"**, טראכט זי, **"מאחר שנהרגו אלו ואלו, נהרג בכללן"**, איז ער אויך גע'הרג'עט געווארן צווישן זיי. **"לפיכך אינה נאמנת"**, איז זי נישט נאמן.

דער דין פון "דברים שרובן למיתה"

ר' יצחק: ס'איז טאקע דא א רוב. דאס הייסט, דער רמב"ם זאגט אפילו וועז רובן למיתה, מיר גייען באלד זען אז רוב איז נישט געווג. דאס הייסט, רוב מענטשן אין דער שטאט זענען געשטארבן אדער אין דעם פלאץ וואו ס'איז געפאלן די באמבע, וואטעווער אין דער הרג איז, איך ווייס נישט וואס ס'איז געשען, איז נישט געווג.

ר' יואל אשר: ס'איז דאך זיכער אז דער רוב איז נישט געווג, נאר פארקערט, דאס וואס ס'איז רוב הרג'עט אויך איר עד אחד'שאפט. געווענליך וואלט זי עס נישט געזאגט, ווייל געווענליך גלייבן מיר אזוי ווי מיר האבן געשמועסט, אז א פרוי גייט נישט גיין זאגן קיין ליגנט, זי גייט זיך נישט קאליע מאכן אדער כדומה. אבער אין אזא פאל איז צו גרינג צו זאגן מת בעלי, ווייל זי מיינט אזוי, ס'דאכט זיך איר. מ'זאגט נישט אז זי איז א שקרן, נאר מ'זאגט אז זי מיינט אזוי, זי איז זיך טועה.

ר' יצחק: איך וויל זאגן, דאס איז געבויט אויף דער הלכה וואס מ'גייט לערנען שפעטער אז אויף אזא סארט אופן איז עס נישט קיין עדות. ס'וואלט געקענט איינער זאגן נאך א גרעסערע קולא און זאגן אז רוב למיתה, פארוואס זאלן מיר אויך נישט טראכטן אזוי ווי איר?

ר' יואל אשר: איך ווייס שוין, נישט דאס איז דאס ווארט רוב למיתה, פארקערט. איך זאג פאר דעם טראכט זי

ר' יצחק: אז ער איז געשטארבן. איך פארשטיי, יא. אבער איך האב געזאגט, אין דעמאלטס...

ר' יואל אשר: אבער וויבאלד ס'גייט נישט אוועק וועגן א רוב,

ר' יצחק: א חזקת אשת איש גייט נישט אוועקגיין וועגן א רוב. סא זאג איך דיר אז דאס איז שפעטער גייט מען עס דארפן זאגן בפירוש, שפעטער גייט די הלכה זאגן אז אזא אופן איז נישט.

ר' יואל אשר: רייט.

ר' יצחק: נישט קיין עדות אז ער איז געשטארבן. זאגט דער רמב"ם, **"לפיכך אינה נאמנת"**. דו ביסט געראטן אז דא איז נאך א זאך, אז זי גייט נישט דאס זאגן. דאס הייסט, לכאורה קען מען איר פרעגן, ער איז געשטארבן אזוי? אין הכי נמי, אויב מ'זאגט קלאר אז ער איז געשטארבן איז נישט קיין ספק. ס'מיינט צו זאגן, ס'איז זייער פאני די הלכה. ניין, ניין, קוק.

שקלא וטריא אין דעם דין פון "מת במלחמה וקברתיו"

ר' יואל אשר: זאגט דער רמב"ם, **"לפיכך אינה נאמנת"**, מ'האט איר קיינמאל נישט געגעבן קיין נאמנות. איינמאל זי האט געזאגט מת בעלי במלחמה, גייט מען נישט אריין אין צי ס'איז געווען א מצב אז זי איז פון כאאס און ממילא טראכט זי ראנג. אפילו איר נאמנות איז געווען זייער שארף, זי האט געזאגט, **"מת במלחמה וקברתיו"**, ער איז געשטארבן אין דער מלחמה און איך האב אים אפילו באגראבן, האט מען איר אויך נישט געגלייבט. ווייל זעט אויס אז דער דין אז מען גלייבט נישט אין דער מלחמה איז אבסאלוט. אבער פארוואס טאקע ביי מת במלחמה וקברתיו? אפשר האט זי באגראבן אן אנדערן מענטש, ס'איז נישט געווען אזוי קלאר. טאקע פאר דער סיבה, ווייל מלחמה איז א מהומה, מ'זעט נישט, מ'ווייסט נישט.

ר' יצחק: יא. זייער נישט קלאר. דאס הייסט, דאס שטימט נישט, איך דארף דא פרעגן, עס שטימט נישט. דער רמב"ם האט געזאגט אז דער ריזן פארוואס איר נישט איז ווייל זי האט געזען עפעס א זאך וואס איז קרוב למיתה, און ס'איז נישט געווען. אין אנדערע ווערטער, זי איז נישט קיין שקרנית, רייט? זי איז א טועה. ס'איז א טעות, נישט קיין שקר, רייט? און לכאורה מיינט עס, מ'קען איר פרעגן, וואס האסטו געזען אין דער מלחמה? אויב זאגט זי, איך האב געזען די אנשים מלפניו ולאחריו זענען געשטארבן, און איך האב געטראכט אז ער אויך. אקעי, זייער גוט. אויב זאגט זי קלאר,

ר' יואל אשר: איך האב אים געזען, אזוי ווי דאס איז די דוגמא פון געזאגט קלאר,

ר' יצחק: רייט, קברתיו,

ר' יואל אשר: וואלט זי געדארפט זיין נאמן לויט דעם רמב"ם'ס סברא. ניין, וועז זי זאגט שנהרגו ראשונים ואחרונים, איז נישט פשט אז דאס איז איר הגדת עדות. איר הגדת עדות איז קלאר: איך האב אים געזען אראפפאלן און שטארבן.

ר' יצחק: לאמיר איר פרעגן.

ר' יואל אשר: א מינוט, איך האב אים געזען אראפפאלן און שטארבן. מיר זאגן אז וואס מענטשן זאגן אז זיי האבן געזען בשעת מלחמה איז נישט קראנט, ווייל מענטשן זעען האלבע זאכן, און מלחמה איז א קעיאס, און מענטשן מאכן שנעל דעסיזשענס. מ'האט געזען אפאר מענטשן פאלן, אה, מ'האט יעדן געזען פאלן. דאס איז דאס ווארט. מלחמה איז א מצב פון מהומה, ממילא גלייבט מען גארנישט.

סאו אפילו וועז זי זאגט מת במלחמה וקברתיו, פרעגן וועט נישט העלפן, ווייל ס'איז א מצב פון שיגעון. מענטשן זעען זייער אסאך זאכן אין קורצע צייטן, און מ'ווייסט נישט באמת וואס גייט פאר. סאו אפילו אויב זי זאגט מת במלחמה וקברתיו, גלייבט מען אויך נישט, ווייל ווילאנג ס'איז געווען א שעת מלחמה, אפשר האט זי באגראבן א צווייטן, וכדומה. ס'איז דא נאך סיבות צו טראכטן, אז היות אז ס'איז געווען אין א מלחמה, גלייבט מען איר נישט.

ר' יצחק: איז וועלט ווירד. נישט נאר איך האב געטראכט אז ס'איז ווירד, דער הייליגער רשב"א האט געטראכט אזוי ווי מיר אז ס'איז ווירד, און ער האט געזאגט אז זי איז יא נאמן. נישט נאר אזוי, ביי אן עד אחד גייען מיר זען שפעטער בפירוש אז אן עד אחד איז יא נאמן אויב ער זאגט קברתיו. סאו אן עד אחד איז דער זעלבער דין אז ער דארף זען, אויב ס'איז א מלחמה וכדומה, האט מען די פראבלעם. אבער אויב ער זאגט קברתיו, איז ער נאמן. וואס איז אן אשה ערגער? נישט קלאר. מיר וועלן באלד זען בפירוש אין א הלכה, איך געדענק נישט אויף א שפעטערדיגער הלכה.

מת על מיטתו בשעת מלחמה

ר' יואל אשר: [[#3]] **"אבל אם אמרה מת על מיטתו"**, אויב האט זי געזאגט מת על מיטתו, ס'איז טאקע געווען א מלחמה בעולם, אבער איט העפענס טו בי אז אינמיטן דער מלחמה איז ער געשטארבן כדרך כל אדם, איז דעמאלטס יא **"נאמנת"**, ווייל ס'איז נישט קיין דין אז וועז ס'איז א שעת מלחמה גלייבט מען נישט אויף גארנישט. מ'גלייבט נאר נישט אויף מלחמה, אויף וואס זי זאגט עדות אויף מלחמה מצבים, דעמאלטס גלייבט מען איר נישט, ווייל מ'זאגט אז זי איז זיך טועה וכדומה.

דער מהלך פונעם מזרחי ביי "קברתיו": בדדמי וואס ברענגט צו שקר

ר' יצחק: יא, ער ברענגט אז איינער, דער מזרחי האט געזאגט אז וועז זי זאגט "קברתיו", טראכט מען אז זי זאגט א ליגנט. ס'איז בערך אביסל אזוי ווי זיך

ר' יואל אשר: אז די מענטשן אנטלויפן מלחמות.

ר' יצחק: ניין, נישט אזוי ווי איך טראכט אז די בדדמי

ר' יואל אשר: איז קען איך פרעגן: איך האב נאכנישט קיין ענטפער פארוואס ביי אן עד

ר' יצחק: אחד זאגט מען נישט די זעלבע זאך. ניין, איך זאג דיר פארוואס, דאס ווייס איך טאקע נישט. אבער איך וויל נאר מסביר

זיין, אויסשמועסן דאס. אז ס'איז דא די צוויי וועגן צו טראכטן די בדדמי פראבלעם:

ס'איז דא איינס, וואלסט געקענט סתם אזוי זאגן זי איז נישט נאמן, זי איז א שקרנית, אפשר זאגט זי א ליגנט. דאס איז איין וועג פון זאגן אפשר זאגט זי א ליגנט. אבער לכאורה וועז מ'זאגט בדדמי זאגט זי ארנטליך, זי זאגט נישט מער ווי זי האט געזען, דאס וואלט איך געזרופן דעם חילוק פון זאגן ליגנט.

דו האסט אריינגעלייגט אז בדדמי מאכט איר זאגן ליגנט, אדער א הוראת היתר ליגנט, לאמיר עס רופן. אויף דעם קענסטו זאגן אז אן עד אחד האט ווייניגער נגיעות צו מאכן דעם הוראת היתר ליגנט, קענסטו פארשטיין אזא זאך. אויב מ'זאגט דעם פשט, ס'איז נישט קיין קלארער פשט, ווייל דעמאלטס נעמסטו אוועק דעם חילוק פון בדדמי און זאגן ליגנט. זאגסט אז ניין, ס'איז אזוי ווי מ'האט געלערנט פריער אז **היא אינה יודעת חומר האיסור**, עפעס אזא לשון איז געשטאנען אין תוספות, מ'גייט לייגן אויף אן אנדער זאך. אין אזא פאל טראכט זי עפעס אזוי, אבער זי טראכט אזוי ווייט אז זי גייט נאך אויסנארן דעם בית דין, זי גייט זאגן כ'האב געזען קלאר. מ'פרעגט: האסט געזען קלאר?

ר' יואל אשר: זאגט זי: יא, כ'האב געזען קלאר.

ר' יצחק: אזוי, יא אודאי. וואס זאגסטו? זי האט אודאי געזאגט, ווייל אויב לאזט מען איר, קען מען איר דאך פרעגן: האסט געזען קלאר? האסט נישט געזען קלאר איז נישט, האסט יא געזען קלאר איז יא.

ר' יואל אשר: דער רמב"ם אין דער הלכה, כ'ווייס נישט צי דאס ווארט אפנארן דעם בית דין, נאר מיר זאגן אז מענטשן זעען נישט זאכן גוט בשעת מלחמה, זי איז אליין טועה. זי גייט זאגן זאכן קלאר און ס'איז נישט קלאר, ווייל... קברתיו? יא, ווייל ס'איז געווען א מהומה און ממילא האט זי באגראבן א צווייטן מאן וכדומה, מ'גלייבט איר נישט. ביי מלחמה איז אפילו נאר אן זאגן ליגנט א מצב וועז מענטשן זענען זיך זייער גרינג טועה. אזוי ווי דו לייגסט יא.

ר' יצחק: ס'איז נישט משמע געווען. ס'איז א ראיה אויב מ'איז משנה. דו האלטסט ביים זאגן דאס אז ס'איז דא א קעיאס אין מלחמה און די אלע זאכן, אבער דאס איז נישט עקטשולי וואס ס'שטייט דא. וואס ס'שטייט דא אינעם רמב"ם איז זייער א פונקטליכע זאך: אז דער רמב"ם זאגט אז ס'איז דא א רוב למיתה, ס'איז דא א סיטואציע וואס רוב מענטשן, אבער ס'מאכט זיך אז מ'אנטלויפט אין דער סיטואציע. דער רמב"ם זאגט נישט דעם גאנצן קעיאס וואס דו שטעלסט דיר פאר. ס'קען זיין אז ס'איז א גוטער פשט, איך זאג נאר ס'שטייט נישט אין דעם רמב"ם.

ר' יואל אשר: אזוי זאגט ער: **"שהרי היא אומרת"** דברים שרובן למיתה. ווייל זי זעט אז ס'איז א מצב פון רובן למיתה, איז זי שוין באמת איבערצייגט. ס'איז א מהומה,

ר' יצחק: מ'קען זיך דאכטן אז מ'האט באגראבן דעם מענטש, ס'איז געווען בכלל א מלאך. איך ווייס? ס'קען עפעס איינעמען דעם מענטש. דאס זאגט נישט דער רמב"ם. דאס איז א גוטער פשט, אבער ס'שטייט נישט אין דעם רמב"ם.

ר' יואל אשר: און לכאורה אויף מת בעלי במלחמה וקברתיו, איז טאקע דא א מחלוקת הראשונים. אבער דער רמב"ם פסק'נט אז דער דין פון מת בעלי במלחמה איז אפילו אויף אזא פאל וועז זי זאגט אויס זייער קלאר,

ר' יצחק: און דאך האט זי נישט נאמנות.

הלכה ד': לא הוחזקה מלחמה בעולם

ר' יואל אשר: יא, און יעצט גייט דער רמב"ם ווייטער: **"לא הוחזקה מלחמה בעולם"**, וואס טוט זיך וועז ס'איז נישט געווען מוחזק מלחמה בעולם? קיינער ווייסט נישט פון א מלחמה בעולם, אבער זי קומט זאגן אז ס'איז געווען א מלחמה. **"באה ואמרה, מלחמה היתה במקום פלוני ומת במלחמה"**. איז וואס איז דער מצב מיט דא? דא קענסטו זאגן אז זי אליין זאגט מלחמה היתה, מיר ווייסן אז מלחמה איז נישט נאמן. אבער ס'איז נישט פשט אז מיר ווייסן פון א מלחמה. איז די הלכה: **"לא תינשא לכתחילה"**, מ'נעמט אן לחומרא אויף לכתחילה, לא תינשא לכתחילה, ווייל לויט אירע ווערטער איז געווען א מלחמה, ממילא פארלירט זי איר נאמנות. אבער **"ואם נישאת לא תצא"**, אבער אויב זי האט חתונה געהאט, דעמאלטס היות ס'איז נישט געווען קיין מוחזק מלחמה בעולם איז אם נישאת לא תצא.

ר' יצחק: יא, דער מגיד משנה איז מסביר אז דאס איז נאך איינע פון די ספיקות אין דער גמרא, און דער רמב"ם ביי אלע ספיקות, ס'איז אינטערעסאנט ווייל ער זאגט נישט ספק, איך ווייס נישט. זעט אויס אז דער רמב"ם האלט אז א זאך וואס בלייבט א

ר' יואל אשר: ספק אין די הלכות. דער מהלך אין דער גמרא פארוואס אין אזא פאל זאל זי יא זיין נאמן איז ווייל זי האט א מיגו. ס'איז דאך נישט געווען מוחזק מלחמה, סאו וועז זי זאגט נישט דאס ווארט מלחמה, זי זאגט סתם מת, וואלט זי דאך געווען נאמן. סאו אויב אזוי דארף מען איר אויך גלייבן וועז זי זאגט מלחמה. דאס איז די שאלה אין דער גמרא, און היות די גמרא בלייבט דאס אפן, נעמט מען אן לחומרא ביידע וועגן.

ר' יצחק: נישט לחומרא ביידע וועגן, מ'נעמט אן ספק.

ר' יואל אשר: לא תינשא, ואם נישאת

דעם רמב"ם'ס הכרעה ביי א ספק אין דער גמרא

ר' יואל אשר: סאו אויב אזוי דארף מען איר אויך גלייבן וועז זי זאגט מלחמה. דאס איז די שאלה אין דער גמרא, און אויסבלייבט די גמרא, בלייבט דאס אפן, נעמט מען אן לחומרא ביידע וועגן.

ר' יצחק: נישט לחומרא ביידע וועגן.

ר' יואל אשר: מ'נעמט אן **לא תינשא ואם נישאת לא תצא**.

ר' יצחק: סאו דאס הייסט, דער רמב"ם, אזוי ווי כ'האלט געווען אינמיטן זאגן —

ר' יואל אשר: איז אז דער רמב"ם —

ר' יצחק: האט פאר סאם ריזן, דאס הייסט ס'איז דא א שאלה: וואס טוט מען ווען ס'איז דא א ספק אין גמרא? די גמרא בלייבט לא איפשטא, ס'שטייט נישט. און דער רמב"ם נישט אלעמאל טוט אזוי. דאס הייסט, אמאל גייט דער רמב"ם מיט כללים פון ספקא דאורייתא, ספקא דרבנן, און אזוי ווייטער.

דא, דער רמב"ם מאכט א — איך בין נישט זיכער פארוואס, אבער — אזא סארט הכרעה, אז יעדע זאך וואס די גמרא איז א ספק, מאכט דער רמב"ם אז לכתחילה **לא תינשא**, אבער **אם נישאת לא תצא**. איך ווייס נישט פונקטליך וויאזוי ס'ארבעט לאדזשיקלי אדער למדנ'יש די סארט הכרעה פון א ספק. אבער מ'זעט אסאך אזעלכע קעיסעס שוין. אין דער גמרא זעט מען אזעלכע זאכן אז ס'איז דא לכתחילה און ס'איז דא בדיעבד. סאו דער רמב"ם מאכט דא א חילוק. פארשטייסט פארוואס? יא. פארשטייסט, איך פרעג: א ספק וואלט געדארפט זיין...

ר' יואל אשר: דאס איז א ספק, א שאלה, לחומרא ביידע וועגן, און **נישאת** אויך **תצא**.

ר' יצחק: אויב ס'וואלט געווען ספקא דאורייתא. יא. נישט לחומרא ביידע וועגן סתם. **נישאת**... איך ווייס נישט בכלל די **נישאת לא תצא** כללים. כ'ווייס נישט בכלל וויאזוי די לאדזשיק דערפון ארבעט. וואס איז דער חילוק? ווייל זי האט חתונה געהאט איז וואס? וואס האט זיך געטוישט? כ'ווייס נישט. אן אנדער מענטש. בקיצור, דאס איז אבער די מעשה. שוין.

וכן, אן ענליכע פראבלעם צו דעם וואס מיר זאגן אז אין א מצב וואס עס איז דא נאר א רוב למיתה —

ר' יואל אשר: עפעס ענליך צו מלחמה.

ר' יצחק: אהא.

הלכה ה': מצבים פון רוב למיתה — מפולת, נחשים ועקרבים, עישון און רעבון

מת בעלי תחת המפולת

ר' יואל אשר: און יענעם מאל האב איך געזאגט דאס ווארט קעיאס. **וכן האשה שאמרה מת בעלי תחת המפולת**, אראפגעפאלן א הויז, און דער מאן איז געשטארבן **תחת המפולת**, איז אויך **אינה נאמנת**, ווייל די זעלבע סיבה, ווייל ס'האט זיך איר געדאכט ס'איז א מצב פון — ווייל...

ר' יצחק: רוב מענטשן וואס זענען אונטער א מפולת שטארבן, אבער נישט יעדער מענטש. סאו זי איז טאקע א גוטע עדות אויף א רוב, אבער עס איז נישט א מוכרח.

די חקירה אין "אינה נאמנת": חשד פון ליגנט אדער נישט געזונג עדות

ר' יואל אשר: זי זאגט דאך "**מת**", זי זאגט נישט "איך האב נאר געזען דאס הויז פאלן", אבער וואס איז די חקירה? וואס איז די מהומה?

ר' יצחק: זי גלייבן מיר נישט. זאגט זי ליגנט אז זי האט נישט געזען אז ער איז געשטארבן, זי האט נאר געזען אז ס'איז געפאלן דאס הויז און זי זאגט **מת** אפילו זי האט נישט געזען ווי ער איז געשטארבן?

און מיין פשט איז אז זי זאגט אזוי ווי זי זאגט, אבער דאס הייסט נישט קיין כשר'ע עדות. זי איז נישט נאמנת; קען זיין אז זי איז יא נאמנת אבער ס'איז נישט געזונג, אפילו ווען זי איז יא נאמן איז דאך נישט געזונג. דאס איז דאך זייער חקירה צי זי זאגט **קברתיו**, צי דאס העלפט. דא שטייט, מ'וועט נאך זען ביי די הלכות צי **קברתיו** — דער רמב"ם האלט אויף דעם אז **קברתיו** העלפט יא. סאו ביי דא איז זיכער דער פשט אז זי זאגט וואס זי האט געזען, און ממילא **אינה נאמנת** אין אנדערע ווערטער וויל זאגן ס'איז נישט געזונג. אדער אפילו אויב זי זאגט **מת**, אבער זי האט דאך נישט געזען. מ'פרעגט: "האסט געזען?" זאגט זי: "איך האב נישט געזען." אקעי.

שילוח נחשים ועקרבים

ר' יואל אשר: נישט געזען איז נישט. **וכן אם היה שילוח נחשים ועקרבים**, **שילוח** מיינט אזוי ווי **הנני משלח בכם** ביי די — אנשיקן.

ר' יצחק: ערוב.

ר' יואל אשר: כ'האב שוין געזען דאס לשון אין הלכות נחשים ועקרבים, אין דער וואך וישלח, יא?

ר' יצחק: וישלח איז אויך דאס ווארט שילוח. ניין.

ר' יואל אשר: ס'איז נישט?

ר' יצחק: אה, ס'איז דער זעלבער שורש אבער, ניין, מ'האט שוין געזען און דו געדענקסט דעם —

ר' יואל אשר: הנני משלח בכם את הערוב, ביי דעם ערוב.

ר' יצחק: און מ'געדענקט אין הלכות תענית אז ס'איז דא **משולחת** און ס'איז דא **אינה משולחת**. געדענקסט?

ר' יואל אשר: משולחת מן החיה רעה.

ר' יצחק: אין הלכות תענית האבן מיר זיך געלערנט א חילוק אז אויב די חיה רעה איז **משולחת** מאכט מען א תענית, און אויב ס'איז נישט **משולחת** מאכט מען נישט קיין תענית. אבער ס'איז א לעוועל וואס הייסט **משולחת**.

ר' יואל אשר: ס'איז געווען א **שילוח נחשים ועקרבים**, ס'האט זיך אנגערוקט אסאך נחשים ועקרבים, **ואמרה נשכו** —

ר' יצחק: נשכו נחש או עקרב ומת, איז אויך **אינה נאמנת** פאר דער זעלבער סיבה אזוי ווי מלחמה. פארוואס?

ר' יואל אשר: שמא תסמוך דעתה על רוב אנשים שמתו כך בנשיכה. אסאך מענטשן זענען געשטארבן פון דעם ביס.

ר' יצחק: ממילא האט זיך איר געדאכט, האט זי זיך גרינג געקענט טועה זיין. דאס הייסט די זעלבע זאך, אזוי ווי ס'איז דא א כללות'דיגע סיטואציע, אזוי ווי מפולת —

ר' יואל אשר: ער מיט אלע מענטשן אין דעם הויז, און די זעלבע זאך די גאנצע שטאט, וואטעווער, די —

ר' יצחק: גאנצע געגנט איז געווען נחשים.

ר' יואל אשר: איז נאר א רוב. יא, **אמרה** —

עישנו עלינו בית או מערה

ר' יצחק: וואס טוט זיך ביי אזא זאך? זי האט געזאגט **עישנו עלינו בית או מערה**.

ר' יואל אשר: מ'האט אונז פאררייכערט.

ר' יצחק: איז ער מסביר אז וועט מענטשן שפארן זיך איין אין א — איך מיין אזוי טוט מען טאקע, וועט א מענטש שפארט זיך איין למשל אין א צימער, וואס טוט מען? מ'גיט א וואלף אריין אינעווייניג עפעס א רויך-באמבע אדער וואס, מ'רייכערט אן דעם פלאץ און די מענטשן מוזן אנטלויפן צו כאפן לופט און דעמאלטס וועט מען אים כאפן. יא, סאו מ'האט אנגעראייכערט א **בית או מערה**, **הוא מת**, ער איז געשטארבן, **אני ניצלתי**, איך בין —

ר' יואל אשר: איך בין אנטלאפן און זיך גערעטעוועט. איז אויכעט **אינה נאמנת**. אבער דא לייגט מען צו עפעס מער.

ר' יצחק: מ'זאגט נישט סתם ווייל —

ר' יואל אשר: ווייל מ'גלייבט נישט אין מלחמה, נאר מ'לייגט עפעס צו: **שכשם שנעשה לה נס כך נעשה לו**. פונקט ווי דו האסט זיך גערעטעוועט — דו האסט זיך דאך יא גערעטעוועט — פארוואס זאל איך גלייבן אז ער איז גע'הרג'עט געווארן?

די סברא פון "כשם שנעשה לה נס": איר רעטונג צעברעכט די וודאות מיתה

ר' יצחק: ס'הייסט, ס'זעט אויס בעיסיקלי אז...

ר' יואל אשר: לכאורה, בעיסיקלי איז עס א רעגולער זמן מלחמה, דא קומט עפעס צו א מער לשון.

ר' יצחק: לויט וואס איך האב געטראכט, דאס וואס שטייט דא איז, אז נארמאל איז אויב זי זאגט אז זי האט געזען אז ס'איז דא א הויז וואס ער איז געווען אינעווייניג און עישנו עליו, איז דאס נישט קיין רוב — יעדער איינער שטארבט אין אזא סיטואציע. אויב זי זאגט אז ס'איז נאר א מצב פון א רוב, וראיה, עטליסט איין מענטש איז ארויסגעקומען פון איר — וואס איז איר! אויב אזוי גייט מען צוריק צו דער נארמאלער קעיס, אז רוב איז נישט געזען.

ר' יואל אשר: אבער איך פארשטיי נישט פארוואס ס'דארף זיין די וועריאציע, ס'איז דאך **עישנו עלינו בית או מערה** אלס חלק פון א מלחמה?

ר' יצחק: ניין, ס'שטייט נישט גארנישט. יו קיפ אן אימעדזשינינג סטאריס. ס'שטייט עפעס וועגן א מלחמה?

ר' יואל אשר: ניין, סתם, אין א גרינעם דינסטאג, איינער האט אנגעראייכערט דאס בית.

ר' יצחק: אקעי. נו, ס'שטייט נישט דא גארנישט וועגן א מלחמה, וואס וועל איך טוהן? דו האסט געזען ערגעץ מלחמה? איך האב נישט געזען. ניין, איך זע נישט פארוואס ס'דארף זיין א מלחמה.

שנת רעבון און דער חילוק ביי "מת וקברתיו"

ר' יואל אשר: היתה שנת רעבון ואמרה מת בעלי, אויב ס'איז געווען א הונגער-יאר, און אסאך מענטשן זענען געשטארבן מיט דעם הונגער, **ואמרה מת בעלי**, אויכעט **אינה נאמנת**, סתם פאר דער זעלבער סיבה ווייל רוב, ווייל זי איז סומך דעתה על רוב אנשים, אויף די אנדערע מענטשן וואס שטארבן. אבער אויב זי זאגט **מת וקברתיו**, ווי אויף דער אויבערשטער זאך, לכאורה.

ר' יצחק: יא. דאס שטייט בפירוש אין דער גמרא אז אויף דעם איז זי **נאמנת**. אזוי רבינו זאגט, נאר אויף רעבון. אויף וועלכע? אה, מ'דארף טראכטן וועגן אלע אנדערע קעיסעס, אבער אין דער גמרא שטייט —

ר' יואל אשר: בפירוש אז **מת וקברתיו** העלפט נישט אויף זמן מלחמה.

ר' יצחק: אבער אויף רעבון, שטייט אין דער גמרא קלאר אז אויף דעם העלפט עס יא. יא, איך ווייס נישט וואס וואלט געווען דער חילוק אמת'דיג. האבן מיר שוין געפרעגט פריער דעמאלטס. אזוי זאגט רבא. רבא זאגט אז **רעבון גריע ממלחמה**. א מלחמה, זי זאגט דווקא מת במלחמה, אבער נאר זי דארף זאגן **מת על מיטתו**, יא? **מת וקברתיו** איז נישט גוט. אבער רעבון איז **מת וקברתיו** גוט. אזוי האט דער רמב"ם געלערנט די גמרא. עס זעט אויס אז אנדערע האבן געלערנט אנדערש די גמרא, ווייל דו זעסט דאך אז אנדערע זאגן אנדערש. אבער דאס איז דעם רמב"ם'ס חילוק. דער רמב"ם זאגט נישט א סברא פארוואס, אבער אזוי שטייט אין דער גמרא לויט דעם. יא, ער איז נישט מסביר געהעריג.

ר' יואל אשר: יא, איך זע די מפרשים טרייען אריינצולערנען אסאך פשטים אין דער גמרא. לאמיר גיין ווייטער. **אמרה**, וואס דארט איז מען עס מחזק —

הלכה ו': נפלו עלינו גוים או לסטים

ר' יצחק: אבער דא זעסטו, אה, דא גייסטו ווייטער צו דער **עישנו עלינו**, צו זען אז ס'איז דא אויף דעם יא אן אופן וואס עס הייסט יא אן עדות, רייט? אז אפילו א סיטואציע וואס איז נישט קיין קלארע סיטואציע איז זי יא נאמן, יא? איך קוק הלכה ו'.

ר' יואל אשר: אמרה נפלו עלינו גוים או לסטים, זיי האבן זיך אראפגעלאזט אויף אונז א מחנה **גוים או לסטים**, **הוא נהרג ואני ניצלתי**. איז דא, אנדערש ווי ביי דעם **עישנו עלינו בית**, איז זי יא **נאמנת**. פארוואס? ווייל רויך איז נישט קיין דיסקרימינעיטער, רויך איז נישט קיין רעיסיסט. רויך וואלט וועט גע'הרג'עט, וואלט ער יעדן גע'הרג'עט. אבער גוים און לסטים, און וויבאלד ער האט —

ר' יצחק: וויבאלד ער האט נישט גע'הרג'עט יעדן, קומט דאך אויס מן הסתם אז דאס איז נישט געווען קיין גוטער רויך, רייט? אבער אויב וואלט, רייט?

ר' יואל אשר: איז **נאמנת, שאין דרכן להרוג נשים**. עס מאכט סענס אז גוים אדער לסטים זאלן נישט הרג'ענען נשים, **כדי שנאמר**, ממילא מאכט סענס צו זאגן אז מ'דארף נישט זאגן. געווענליך וואלט בית דין פארגעהאלטן: פארוואס פונקט דו ביסט געראטעוועט געווארן? אפשר **כשם שנעשה לה נס**. אבער דאס ווארט איז טאקע, דא זאגט מען עס נישט, ווייל אפשר איז דער נס נאר געשען פאר פרויען, ווייל אפשר גוים און לסטים האבן נישט קיין נס, ס'איז א טבע, זיי האבן נישט קיין מנהג צו הרג'ענען פרויען. מה שאין כן ער, נעבעך א מאן, איז ער יא גע'הרג'עט געווארן, איז זי יא **נאמנת**.

חיזוק פאר'ן מהלך אין "עישנו עלינו"

ר' יצחק: רייט, **שאין דרכן להרוג נשים כדי שנאמר כשם שניצלה היא**, איז דו זעסט קלאר, אז נישט אז עס גייט צוריק אויף א גאנצן קל וחומר. ס'איז אן עקסטערע אמירה, **כשם שנעשה לה נס**. רייט, ס'איז אן עקסטערע זאך.

ס'הייסט אין אנדערע ווערטער, אויב **עישנו**, אויב דער נארמאלער סייד-עפעקט — אבער אפשר טאקע דא איז דער נארמאלער סייד-עפעקט. **עישנו בית** איז בעיסיקלי א וועג פון זאגן מ'האט גע'הרג'עט א גאנץ הויז. ס'איז אנדערש פון מלחמה. מלחמה מאכט זיך אז איינער איז טאקע געווען אינדערצווישן אבער ער איז נישט געשטארבן. אבער ס'איז געווען מענטשן סטאק אין א הויז און מ'האט **עישנו עלינו הבית**, ס'מיינט אדער ווי דו זאגסט אין דער מערה, זיי זענען ארויסגעגאנגען פון דעם און זיי זענען פארברענט געווארן, אדער פארברענט געווארן אדער גע'הרג'עט געווארן ביי דער טיר, עס שטייען דאך גוים ביי דער טיר. רייט? איז דעמאלטס, ווען נישט אז זי גייט ארויס וואלט עס יא געווען א גוטע עדות. דאס אז דו קומסט און דו זאגסט "איך בין דארט געווען", אקעי, זעסט דאך אז מען קען יא ארויסגיין פון דעם הויז.

אבער ווען עס איז די זעלבע קעיס ביי לסטים, איז דאס אז דו ביסט ארויסגעגאנגען נישט קיין ראיה אז דאס איז נאר א מצב ברוב, ווייל דו ביסט אנדערש, א פרוי — לסטים פירן זיך נישט צו הרג'ענען פרויען.

גוים מיינט, איך ווייס נישט, **גוים** מיינט לכאורה אויך — **גוים או לסטים**, איך ווייס נישט, אידישע לסטים? אה, איך ווייס נישט עברי-טייטש. וואס איז **גוים או לסטים**, די לסטים זענען אידן? אה, איך האף אז נישט. אה, איך האב געמיינט **גוים** מיינט אזוי ווי די רוימער, און **לסטים** מיינט סתם גנבים.

דער חילוק צווישן "נפלו עלינו גוים" און "מלחמה"

ר' יואל אשר: ניין, מיר איז געווען מער שווער עפעס אנדערש. פארוואס **נפלו עלינו גוים** איז נישט מלחמה? די סיבה איז מסתם פאר דער זאך, ווייל **נפלו עלינו גוים** מיינט אז זיי זענען אנגעפאלן טאקע אויף די צוויי. מלחמה מיינט עס שיסט זיך פון אלע זייטן, עס פליען באמבעס, און מען ווייסט נישט — אקעי, דו האסט נישט ליב דעם —

ר' יצחק: וועג וויאזוי איך זאג עס אבער.

ר' יואל אשר: יע, פראבעבלי. יע, אבער דא איז **נפלו עלינו גוים או לסטים**, ס'איז נישט געווען א מלחמה נאר פונקט האבן אונז באפאלן א גרופע פון מערדערס, ממילא דעמאלטס מאכט סענס צו זאגן אז אויף א פרוי האבן זיי מער רחמנות געהאט.

ר' יצחק: יא, עס קען זיין די זאך, עס קען זיין ענליך צו דער **עישנו עלינו את הבית**, זיי האבן געהאט אלע. אה, אפשר **נפלו עלינו** מיינט זיי האבן אונז אלע געכאפט, דו ווייסט? זיי זענען נישט א — פארשטייסט? נישט אז עס איז א מלחמה וואס מען שלאגט זיך צוויי זייטן; **נפלו עלינו** איז נישט קיין מלחמה. **נפלו עלינו** איז מיר זענען שוין געווען געטרעפט, ס'איז שוין געווען געענדיגט, עפעס אזא סארט זאך.

מען קען ניצול ווערן, אבער זי זאגט דאך אז נישט. די שאלה, יא, לאמיר פארשטיין: אלעמאל קען מען ניצול ווערן, מען רעדט דאך, צי וואס מען רופט דא נס צי איך ווייס נישט וואס מיינט פונקטליך דער לעוועל פון נס. אבער זי זאגט דאך אז זיי זענען אלע געשטארבן. די שאלה איז נאר צי דאס וואס זי שטייט דא בפנינו און זי זאגט "איך בין דארט געווען", און דאס זאל אליינס ווייזן קלאר אז דא שטארבט מען נישט —

די גדרים פון "מת וקברתיו" ביי עישנו עלינו בית, רעבון און מלחמה

וויאזוי צו פארשטיין "הוא מת" און "קברתיו"

ר' יואל אשר: רייט, די גאנצע זאך פארשטיי איך נאכנישט אזוי פונקטליך, ווייל למשל **"עישנו עלינו בית או מערה"**, פון וואס רעדט מען? אויב זי זאגט קלאר: "איך האב אים געזען טויט", און ס'איז נישט דער מצב פון מלחמה וואס מ'זאגט אז ס'איז דא א סיבה פארוואס זי זאל זאגן ליגנט ווייל "תסמוך דעתה ארוב" – דא איז דאך נישטא קיין "תסמוך דעתה ארוב". די פראבלעם איז נאר וועגן "כשם שנעשה לה נס", איז שווער צו זאגן.

ביי "עישנו עלינו בית או מערה, הוא מת", רעדט עס זיך נישט באופן ווען זי זאגט: "כ'האב אים געזען ליגן טויט". זי רעדט ווען: "איך בין אנטלאפן און איך בין יעצט דא ביי בית דין; וואס איז מיט אים געשען? איך ווייס נישט, ס'זעט מיר אויס ווי ער איז געשטארבן". ווען זי ווייסט נישט פאר זיכער, דעמאלטס זאגט מען "כשם שנעשה לה נס". אבער ווען זי זאגט "הוא מת" און זי ווייסט עס פאר זיכער...

ר' יצחק: ניין, **"הוא מת"** מיינט אז ער איז מת בתוך פון דעם. אויב זי זאגט **"קברתיו"**.

ר' יואל אשר: און וואס זאגט מען? דו ביסט א ליגנער? דו ביסט א שקרן? "כ'האב אים געזען ליגן אויפ'ן פלאר טויט" – דא איז דאך נישטא די זאך אז רוב אנשים אדער עפעס. *ניין, ס'הייסט **"מת וקברתיו"**; געזען ליגן אויפ'ן פלאר טויט, דאס טייטשט "מת וקברתיו". "וקברתיו" מיינט נישט ליטערלי באגראבן, ס'מיינט כ'האב אים געזען טויט.*

ר' יצחק: דאס איז נאר אבער ביי **"שנת רעבון"**. כ'בין נישט זיכער. זעסטו, ס'שטייט צוזאמען. זעסט דאך, אויב אונז לערנען די

צוויי הלכות צוזאמען, אפשר גייט עס אויך דערויף. ס'איז מיר נישט קלאר. דער רב, איך ווייס נישט, דער מגיד משנה זאגט אזוי, אז רעבון איז זייער ספעשל. פארוואס זאל רעבון זיין אזוי ספעשל אז "מת וקברתיו" העלפט? איך ווייס נישט. על כל פנים, דאס האט צו טון מיט דער פריערדיגער חקירה.

שקר קעגן טעות און די מציאות פון א מלחמה

ר' יואל אשר: דער מזרחי האט געהאט זיין סיבה, אז וועז ס'איז א שווערע צייט גייט נישט די פרוי גיין באגראבן, אבער אין א שנת רעבון קען יא...

ר' יצחק: א פרוי באגראבן איר מאן. און ממילא זאגט זי ליגנט. דארף מען א גאנצע צולייגן אז זי זאגט ליגנט. ניין.

ר' יואל אשר: *וועגן דעם ביי מלחמה האב איך נישט אנגעקוקט ווי ס'איז ליגנט, נאר ווי ס'איז א גאנצער טעות.*

ר' יצחק: "מת וקברתיו", פארוואס זאל זיין א טעות?

ר' יואל אשר: *וועלכער טעות? "מת וקברתיו" – זי האט באגראבן אן אנדערן מאן, עס האט זיך געדאכט...*

ר' יצחק: אז זי באגראבט איר מאן. ביידע, **"מלחמה בעולם"** מיינט אבער נישט דאס.

ר' יואל אשר: דו האסט א גאנצן ליגנט – האבן מיר דאך שוין אפגעמאכט אז מ'זאגט נישט ליגנט.

ר' יצחק: דו האלטסט... דאס זאג איך, פארדעם האלט איך אזוי ווי דער רשב"א אז "מת וקברתיו" דארף העלפן אויך פאר מלחמה. נאר וואס זאל איך טון אז דער רב האלט נישט אזוי ווי מיר?

דו האלטסט אין איין זיך פארשטעלן אז מלחמה מיינט אז די גאנצע וועלט איז צערודערט. איך ווייס, מלחמה מיינט א בעטל. ס'מיינט נישט נאכמיטאג. געווענליך וועז דו ליינסט די דיסקריפשענס פון אמאל די מלחמות, ס'איז געווען א מלחמה פאר אפאר מינוט, פאר אפאר שעה, איך ווייס, שפעטער האט עס זיך געענדיגט, און מ'איז געקומען, מ'האט געזוכט ווער ס'איז געשטארבן, מ'האט אים באגראבן. איך ווייס נישט אויב ס'מוז זיין, דאס וואס דו שטעלסט זיך פאר איז מוכרח. אלעס קען זיין, אבער ס'שטייט נישט קלאר עקזעקטלי אין דער... אקעי.

הלכה ז': "היה דבר בעולם"

ר' יואל אשר: "היה דבר בעולם", ס'איז געווען א דבר בעולם, ס'איז געווען א מגיפה. **"ובאה ואמרה מת בעלי"**, איז **"נאמנת"**. פארוואס? דעמאלטס זאגט מען נישט – מ'קען דאך וועז דא אויך זאגן אז פונקט ווי דו ביסט ניצול געווארן איז ער ניצול געווארן. נישט, זי איז גארנישט ניצול געווארן. ניין.

ר' יצחק: דאס זאגט מען זיכער. ניין, די שאלה איז פארוואס מ'זאל נישט זאגן אז ס'איז א רוב? ס'איז סמכה דעתה. זי האט געזען א גרויסן דבר, אסאך מענטשן זענען געשטארבן, מסתמא איז ער אויך געשטארבן. טא דאס איז, רייט?

ר' יואל אשר: רייט. זאגט דער רמב"ם: **"שדבר פשוט בפי כל אדם"**, יעדער איינער פארשטייט **"שבשנת הדבר"**, אין א דבר איז **"זה חיה וזה מת"**, אין א שנת הדבר קען מען נישט אזוי אויסרעכענען, **"ואפשר שימותו בדבר נערים חזקים"**, ס'קען שטארבן אין א דבר שטארקע מענטשן, **"ויינצלו הזקנים החולים"**, און פונקט די שוואכע וואס דו ביסט עסוק אז זיי וועלן שטארבן לעבן איבער א דבר. **"לפיכך אין חוששין לה שמא סמכה דעתה על רוב המתים"**.

דער חילוק צווישן מלחמה און דבר אינעם מענטשליכן געדאנק

ר' יצחק: ביי א מלחמה טראכטן מיר די גאנצע צייט אז זי איז זיך טועה, ווייל זי זעט אז אסאך מענטשן שטארבן, טראכט זי איר מאן איז אויך געשטארבן. זי טראכט אזוי, ס'איז אין איר קאפ אויפגעבויעט געווארן. אבער ביי דבר טראכט נישט א מענטש אזוי.

ר' יואל אשר: דבר טשעקט יעדער מענטש לגופו של איש, אז ער איז יא געשטארבן און ער איז נישט געשטארבן, ווייל דבר איז א...

ר' יצחק: וועגן דעם ברענגט עס דער רמב"ם ארויס מיט עפעס אביסל אריכות.

ר' יואל אשר: אז ביי דבר קען אמאל פונקט א שטארקער געזונטער מענטש שטארבן, און א שוואכער מענטש נישט שטארבן. ס'איז נישט עפעס א זאך וואס האט צו טון מיט אזוי ווי אלע מענטשן זענען אין דעם זעלבן מצב. ס'איז שווער פאר א מענטש, אבער ס'פליט אויס אויף אלע מענטשן. א דבר איז עפעס מער ספעציפיק.

ר' יצחק: אין דער גמרא שטייט אויף דעם א משל וואס מענטשן זאגן:

ר' יואל אשר: אז מענטשן...

ר' יצחק: "אמרי אינשי שב שני הוה מותנא ואיניש בלא שני לא אזיל". מענטשן זאגן אז ס'קען זיין א דבר פאר זיבן יאר, קיינער שטארבט נישט אן זיין צייט. כאילו אויף אידיש זאגט מען "יעדער פייל האט זיין אדרעס", אבער ביי פיילן זאגט מען דוקא נישט דאס. *דא זעט מען אז ביי פיילן גלייבן נישט מענטשן אז יעדער פייל האט אן אדרעס, ווייל א פייל קומט אויף יעדן עקסטער. דאס זעלבע אזוי ווי אנדרלמוסיא. איך מיין אז אנדרלמוסיא מיינט ליטערלי עפעס אזא סארט מלחמה אדער עפעס אזא סארט... מה שאין כן דבר, מענטשן באופן כללי גלייבן אז דבר איז א דיסקרימינעיט זאך. ס'קען שטארבן דער, נישט יענער; מ'שטארבט נישט יעדער איינער ביי א דבר. ממילא, אויב זי זאגט אז ער איז געשטארבן, האט זי מסתמא געזען.*

ר' יואל אשר: *זעען מיר דא נאכאמאל אז דאס ווארט איז נישט אז מ'איז איר חושש אויב זי זאגט ליגנט, נאר א גאנצע צייט האבן אונז מורא פון טעות. און דא האט זי נישט געקענט מאכן דעם טעות, ממילא גלייבט מען איר יא.* יא.

ר' יצחק: דאס איז געבויעט אויף אזוי ווי די פאלק בעליפס. מענטשן גלייבן אז דבר איז אנדערש ווי מלחמה.

ר' יואל אשר: שוין, דער רמב"ם.

הלכות ח'–ט': עד מפי עד – הערן פון א בן דעת אדער פון תינוקות

ר' יצחק: איז עד כאן האבן אונז געלערנט הלכות וועז די אשה איז נאמן און וועז זי איז נישט נאמן. יא? אונז גייען מיר ווייטער. דער רמב"ם זאגט קלאר: **"כבר אמרנו"**, אונז האבן שוין געלערנט.

ר' יואל אשר: לגבי אן אנדער קולא, עד מפי עד. אונז האבן געלערנט אז וועז מ'גלייבט די עדים וואס זענען געווענליך נישט כשר לעדות, גלייבט מען אויך אויב איינער זאגט בשם אן אנדערן עד. זאגט דער רמב"ם: **"כבר אמרנו"**, אונז האבן געלערנט דעם פריערדיגן פרק, **"שעד מפי עד כשר לעדות אשה"**. זאגט דער רמב"ם: **"במה דברים אמורים"**, איך גיי יעצט זאגן אין די קאנדישאנס, נישט אייביג, נישט יעדער עד מפי עד איז כשר לעדות אשה, נאר ס'דארף זיין אויף דעם אופן. אז וואס? **"ששמע מפי בן דעת"**, א מענטש קען מיר עדות זאגן אז ער האט געהערט פון א בר דעת **"שמת פלוני"**. ווער איז דער בר דעת? דער בר דעת קען זיין אויך איינער וואס איז נישט כשר לעדות, **"כגון עבד או שפחה"**, אבער ער איז א בר דעת.

"אבל אם שמע מפי שוטה או קטן", אויב מ'האט געהערט פון א שוטה או קטן, **"אינו מעיד"**, זאל נישט דער עד קומען זאגן: "איך האב געהערט פון א שוטה וקטן". **"ואין סומכין על דבריהם"**, מען פארלאזט זיך נישט אויף זיי. אזוי ווי אונז האבן פריער געלערנט אז א שוטה וקטן נעמט מען נישט אן, נאר פון א בן דעת, אפילו וועז ס'איז נישט כשר לעדות. אבער וועט מען יעצט זאגן...

ר' יצחק: פארוואס נישט שוטה וקטן? זיי ווייסן נישט וואס זיי האבן געזען. אבער ס'איז יא א יוצא מן הכלל.

ר' יואל אשר: קען אויך זיין באגלייבט אין געוויסע מצבים.

ר' יצחק: אזוי ווי א קטן, פשטות נישט א שוטה.

די הלכה פון "שמע מן התינוקות" און דער גדר פון א "קול"

ר' יואל אשר: תינוקות. תינוקות זענען באגלייבט, איך מיין דעמאלטס בערך וועז א גוי איז באגלייבט, וועז ער איז מסיח לפי תומו.

ר' יצחק: נישט עקזעקטלי.

ר' יואל אשר: נישט ביי דער הלכה, נישט די הלכה פון מסיח לפי תומו.

ר' יצחק: *די תינוקות אליינס קומען נישט צו בית דין. דער מענטש וואס זאגט **"מפיהם"**... אינטערעסאנט. אקעי, אויב דער בית דין האלט מ'קען סקעיטן איז אויך דא אן ענין, אבער דער קעיס וואס מ'דעסקרייבט איז **"שמע מן התינוקות"**. יא, נישט די תינוקות אליינס זענען נאמן, אבער איינער האט געהערט פון די קליינע קינדער וואס זיי שמועסן.*

ר' יואל אשר: *זעט אויס דאס ווארט דא איז נישט "מסיח לפי תומו", נאר ס'איז עפעס מער, אז דער מענטש אליינס כאפט אויף פון דעם מצב ארום אז אזוי איז געשען, ווייל די קינדער שמועסן. און וועגן דעם זאגט ער **"עכשו"**. ס'איז נישט אז די קינדער זאגן: "צווויי וואכן צוריק איז געווען אזוי און אזוי".*

ניין, ער זעט א גרופ קינדער. "פון וואו קומען ענק?" זאגן זיי: **"עכשו באנו מהספד פלוני"**, און זיי זאגן: **"כך וכך ספדנים היו שם"**, דער און דער האט מספיד געווען, **"ופלוני החכם ופלוני עלה אחר מיטתו"**, דער און דער מענטשן...

ר' יצחק: האבן באגלייט די מטה.

ר' יואל אשר: **"וכך וכך עשו במיטתו"**. זיי פארציילן וואס זיי האבן גזעזען. איז די קינדער פארציילן אונז נישט בתור הגדת עדות, זיי שמועסן וואס איז דזשאסט געשען. איז דאס האט יא א שייכות, דער ענין עדות אשה איז יא געווג אז **"הרי זה מעיד מפיהם על פי הדברים האלו"**, קען דער עד קומען צו בית דין און זאגן אז ער האט געהערט, **"וכיוצא בהם ומשיאין את אשתו"**.

ווייל אין אזא פאל גייט מען אונז יא, ס'טייטש אז ביי עדות אשה זוכט מען ווי מער מ'קען מקיל זיין, מ'גלייבט יעדן איינעם. געווענליך א קינד אבער גלייבט מען נישט אמאל דאס וועז ער זאגט עפעס סתם אזוי, אבער וועז א קינד זאגט אזא מין זאך, עפעס וואס איז יעצט געשען, און מ'זעט אז דאס קינד האט נישט קיין אגענדע – ער וויל נישט מיט דעם מאכן קיין הלכה, ער וויל נאר פארציילן – גלייבט מען אים. סאו דער רמב"ם גיט נישט דאס ווארט "מסיח לפי תומו" אזוי ווי דו וועסט יעצט פרעגן.

ר' יצחק: ס'איז פרייט יו סעיאינג דעט ס'איז נאר "מסיח לפי תומו", איך זע אז ער רופט עס נישט אזוי, איך ווייס נישט פארוואס ער רופט עס נישט אזוי. *איך מיין אז ס'איז "שמע מפי התינוקות", ס'איז אזוי ווי א קול, ס'איז א בחינת קול, אזוי ווי אונז האבן געלערנט ביי קידושין. און ער גייט דאך אויספירן אין דער ענדע פונעם פרק אז די אלע קולות זענען ווייל ס'איז די ריעליטי. איינער גייט אין דער גאס, און די קינדער שמועסן: "וואס איז געווען ביי דער לויה? געדענקסטו ווער ס'איז געשטאנען ביי דער... וויפיל ספיקערס זענען געווען דארט?" וואטעווער.*

איז געווענליך, קליינע קינדער טראכטן נישט אויס אזא מעשה. ס'האט נישט קיין שם דין עדות, קינדער קענען נישט זיין עדות, אבער דער גדול וואס הערט פון זיי, ער זאגט דאך עדות אויף א ריעליטי. ווי האט ער געהערט אז ס'איז געווען אזא לויה? ער האט געהערט פון די קינדער. אבער די קינדער זענען נישט – דער גברא פון די קינדער איז נישט נוגע דא. ס'איז נאר אזוי ווי א סימן. אויב די קינדער שמועסן זיך סתם אזוי, איז א סימן אז ס'איז געשען די מעשה. קינדער טראכטן נישט אויס גאנצע מעשיות. אביסל מעשיות טראכטן זיי אויס, אבער נישט גאנצע מעשיות, אז ווער האט גערעדט דארטן און אזוי ווייטער. פארדעם לייגט ער אריין די גאנצע דוגמא, ס'הייסט. ניין, די...

ר' יואל אשר: ס'איז דריי דוגמאות, ס'מיינט נישט אז מען זאל מוזן זאגן אלע מיני דיטעילס.

ר' יצחק: יא.

ר' יואל אשר: אבער ס'איז נאר אויב ס'איז משמע פון זייערע ווערטער אז זיי פארציילן זאכן וואס זיי האבן דזשאסט מיטגעהאלטן.

ר' יצחק: *רייט, ס'גיט דאך דעם, וויאזוי הייסט עס? דעם ציור אזוי ווי זיי ווייסן אפילו נישט אז מת. איך מיין, די קינדער פארשטייען נישט – איך ווייס נישט וואס זיי פארשטייען – אז א לויה מיינט אז ער איז געשטארבן. זיי פארציילן נאר אז ס'איז געווען א לויה. ס'איז א מעשה שהיה.*

הלכה י': ישראל שאמר "הרגתי את פלוני"

ר' יואל אשר: זאגט דער רמב"ם ווייטער:

ר' יצחק: איז עד כאן האבן מיר געלערנט וועגן עד מפי עד.

ר' יואל אשר: יעצט קומט נאך אן אינטערעסאנטע זאך פון נאמנות. וועז אזא פאל, **"ישראל"**, ס'קומט אן ישראל **"שאמר"**, ער זאגט: **"הרגתי את פלוני"**, איך האב געהרג'עט יענעם און יענעם. איז דאך דא א גרויסע פראבלעם, ווייל אויב וועלן מיר אים גלייבן...

ר' יצחק: איז ער דאך א רשע, א רוצח.

ר' יואל אשר: נישט סתם, א רוצח. אבער זאגט די הלכה: **"הרי זו תינשא על פיו"**, קען די פרוי חתונה האבן בעיסד אויף די ווערטער פון דעם איד רוצח. פארוואס?

ר' יצחק: ער איז נישט קיין רוצח חס ושלום.

ר' יואל אשר: פארוואס? **"שאין אדם משים עצמו רשע"**. ס'איז דא א כלל: אין אדם משים עצמו רשע. מען גלייבט נישט וועז א מענטש מאכט זיך אליין פאר א רשע. *סאו וועז ער זאגט "הרגתי", דאס ווארט "הרגתי" גלייבט מען נישט, ווייל אויף דעם איז דא דער כלל "אין אדם משים עצמו רשע". אבער דאס וואס ער זאגט אז יענער איז געהרג'עט געווארן אין מיינע הענט, אדער אז איך האב געזען יענעם ווערן געהרג'עט, גלייבט מען אים, ווייל אויף דעם דארף מען דאך נישט זיין קיין כשר'ער עד.* אויף דעם האט דאך דער רמב"ם – אונז האבן געלערנט אינעם פריערדיגן פרק, אז אפילו אן עד וואס איז א רשע...

ר' יצחק: גלייבט מען נישט א רשע. נישט קיין רשע.

ר' יואל אשר: אויב ער וואלט געווען א רשע. דער רמב"ם האט געזאגט: **"והרי העיד שמת"**. למעשה האט ער מעיד געווען אז יענער איז געשטארבן. סאו מען גלייבט נישט דעם חלק, "הרגתי" גלייבט מען נישט, אבער דעם חלק אז יענער איז געשטארבן גלייבט מען יא.

ר' יצחק: וואס האבן אונז געלערנט וועגן אן אדם פסול לעדות?

ר' יואל אשר: א חילוק צווישן פסול מדאורייתא און פסול מדרבנן. *ניין, איך מיין דא אפילו אלס א רוצח וואלט מען אים געגלייבט, ווייל נאר וועז ס'איז אן ענין פון, וועז די פראבלעם איז א נאמנות פראבלעם, יא? אזוי האבן אונז נעכטן געלערנט. ס'הייסט...*

ר' יצחק: פסול עבירה מן התורה אין נאמן.

דער כלל פון פלגינן דיבורא

ר' יצחק: ראייט.

ר' יואל אשר: והרי העיד שמת. למעשה האט ער מעיד געווען אויף יענעם אז ער איז געשטארבן. סאו מען גלייבט נישט דעם חלק פון "הרגתי" – דאס גלייבט מען נישט, אבער דעם חלק אז יענער איז געשטארבן גלייבט מען יא.

א שמועס וועגן פסול עבירה און דער פאראדאקס פון פלגינן דיבורא

ר' יצחק: וואס האבן מיר געלערנט וועגן אן אדם פסול לעדות?

ר' יואל אשר: א חילוק צווישן פסול מדאורייתא און פסול מדרבנן? ניין, איך מיין דא אפילו אלס רוצח וואלט מען אים געגלייבט, ווייל נאר וועז ס'איז אן ענין פון... וועז דיין פראבלעם איז א נאמנות פראבלעם, יא? אזוי האבן מיר נעכטן געלערנט.

ר' יצחק: פסול עבירה מן התורה, אינו נאמן. ענייוואן וואס איז א רוצח איז פסול לעדות מן התורה, איז ער אינו נאמן. אויב וואלט מען אים געגלייבט,

ר' יואל אשר: איז דא אזוי ווי א פאראדאקס. אויב גלייבסטו...

ר' יצחק: ס'איז אביסל א פאראדאקס. אויב גלייבט מען אים, גלייבט מען אים נישט, פארשטייסט? אויכעט ס'איז נישט שייכות. ס'איז א פלגינן... דאס רופט די גמרא אן: **"פלגינן דיבורא"**, מען גלייבט האלב פון וואס ער זאגט. איך ווייס נישט וויאזוי מען פארשטייט דאס פונקטליך, אבער ענייוועס. יא. כאילו, איך ווייס נישט אויב מען דארף אריינגיין אין דעם.

כאילו, אזוי ברענגט ער פון איינעם, כאילו, ער זאגט אז ער האט געזען יענעם טויט. דאס וואס ער זאגט אז ער האט עס אליינס געטוהן, זאגט ער ליגנט, ער איז א שקרן. איז ער ענייוועס פסול לעדות! פארוואס זאגט ער הרגתי?

קיצור, איך האב דאס נישט ליב. איך מיין אז ס'איז א למדנ'ישע זאך. אויף וויפיל דו זאגסט דו ביסט א רשע – מענטשן זאגן נישט אז זיי זענען א רשע, ס'ארבעט נישט אזוי. אבער למעשה ביסטו אן עד אחד, דו ביסט א כשר'ער איד, דו זאגסט אז יענער איז טויט, איז יענער טויט. איטס הארד טו מעיק סענס אוו איט, באט ס'איז א הלכה.

הלכה י"א: גוי המסיח לפי תומו

ר' יואל אשר: יעצט גייט דער רמב"ם אביסל אויסברייטערן אויף דעם וואס מיר האבן געלערנט אין דעם פריערדיגן פרק, אז א גוי וואס איז בגדר מסיח לפי תומו – ער זאגט נישט קיין הגדת עדות נאר ער פארציילט עפעס – האט יא א נאמנות.

זאגט דער רמב"ם: **"כבר אמרנו שהגוי שהשיח לפי תומו"** – ער האט פארציילט לפי תומו, מיינט מיט זיין תמימות, ער טוט נישט עפעס מיט אוועריעס אז ער זאגט יעצט אן עדות. דעמאלטס איז **"משיאין על פיו"**, דעמאלטס קען מען חתונה מאכן על פיו.

כיצד, היה הגוי מסיח ואומר אוי נעבעך **לפלוני שמת כמה היה נאה וכמה עשה טובה עמי** – ער איז געווען אזא זיסער, אזא שיינער מענטש, א וואוילער מענטש, ער קרעכצט. **"או שהיה מסיח לפי תומו ואומר כשהייתי בא בדרך"** – איך בין געקומען פון וועג, **נפל פלוני שהיה מהלך עמנו ומת** – יענער מענטש איז געגאנגען מיט אונז, ער איז געשטארבן. **ותמהנו לדבר זה** – מיר האבן זיך געוואונדערט וויאזוי איז ער געשטארבן פלוצלינג.

ווייל אן דעם ווארט "ותמהנו" זאגט ער דאך עס יא עפעס א הגדת עדות יעצט! אבער ער וויל נאר פארציילן ווי מאדנע ס'איז אים געווען דאס אז איינער איז געשטארבן. איז פשט אז דער גוי פארציילט דאך עס, נישט ווייל ער וויל זאגן א הגדת עדות, נאר ער וויל פארציילן ווי שווער ס'איז אים, ווי שטארק ס'טוט אים וויי אז יענער איז געשטארבן, אדער ווי שטארק ער וואונדערט זיך אז יענער איז געשטארבן.

וכיוצא בדברים האלו שהן מראין שאין כוונתו להעיד – ער האט נישט קיין כוונה להעיד, דעמאלטס **הרי זה נאמן.** וועז ער גייט מעיד זיין דעמאלטס, ווי ער קען גייט ער זאגן ליגנט. אבער סתם קרעכצן ליגנט,

ר' יצחק: דאס טראכט ער נישט קיין דין, איך ווייס נישט.

דער חילוק צווישן א גוי המסיח לפי תומו און די רייד פון קינדער

ר' יואל אשר: אזוי ווי ביי די קינדער, אזוי ווי ביי דער מעשה מיט די קינדער... מען דארף אים גלייבן.

ר' יצחק: די קינדער, איך ווייס נישט, אן אנדער נושא. קען זיין אז ס'איז ענליך, אבער דער גוי... קינדער זענען נישט פסול עדות, קינדער זענען נישט... ס'איז אן אנדער סארט פסול עדות, איך ווייס נישט.

ר' יואל אשר: נישט, אבער ביי ביידע איז דער זעלבער געדאנק, אז דער מין סטעיטמענט סאונדט ווי ס'איז אמת.

ר' יצחק: ניין, ס'איז נישט דאס זעלבע. קינדער דארפן נישט זאגן שלא כוונתם להעיד.

ר' יואל אשר: קינדער זאגן אן אנדער זאך. זיי זאגן אז זיי זענען געווען יעצט ביי א לויה.

ר' יצחק: ס'איז נישט קיין פראבלעם ביז ס'איז כוונתו להעיד. דער גוי איז עפעס א פראבלעם, ס'זעט אויס א פאזיטיווער פראבלעם. אויב ער ווייסט אז ער זאגט יעצט עדות צו מתיר זיין יענעם מענטש – אפילו נישט מתיר צו זיין, סתם צו זאגן אז יענער איז געשטארבן – איז א פראבלעם.

ס'שטייט נישט אזא פראבלעם ביי קינדער. די נושא פון קינדער איז מער אזוי ווי א נושא פון א קול, אז די נארמאלע סיטואציע וועז די קינדער שמועסן איז אזוי געווען, אזוי ווי היינט קען עס זיך אפשטיין אין צייטונג, עפעס אזא סארט זאך, ס'איז א קול אדער אזא סארט זאך.

אבער דער גוי איז אביסל אן אנדער נושא. ס'איז דא א פראבלעם פאר גוים צו זאגן עדות. און וועגן דעם, דער רמב"ם סאונדט מיר אז ער דארף זאגן עפעס אזוי ווי דאס דארף עפעס צולייגן. ער לייגט צו די "ותמהנו", אדער ער לייגט צו די "אוי לפלוני שמת", נישט "פלוני מת". "פלוני מת" איז א ספק, איך ווייס נישט, אפשר מיינט ער צו זאגן עדות? "אוי לפלוני שמת", זאגט ער א הספד, זאגט ער עפעס אן אנדער זאך. מיר קענען פון דעם פארשטיין אז יענער איז געשטארבן.

הלכה י"ב: ישראל ששמע מגוי המסיח לפי תומו

ר' יואל אשר: ראייט. זאגט דער רמב"ם: **וישראל ששמע מגוי המסיח לפי תומו** – א ישראל וואס האט געהערט פון א גוי ווי ער איז מסיח לפי תומו, **מעיד** – קען גיין צו בית דין מעיד זיין **ששמע ממנו** – איך האב געהערט פון א גוי המסיח לפי תומו, **ותינשא על פיו** – קען זי חתונה האבן.

ס'טייטשט אז דער גוי המסיח לפי תומו האט א שטארקע נאמנות. ס'איז אויך געגוג אז אן איד וואס האט עס געהערט פון אים קען עס נאכזאגן, מ'טרויעט אים.

חידוש: די אריגינעלע איינטיילונג פון די הלכות אינעם רמב"ם

ר' יצחק: אני אומר אז ס'איז אלעמאל אזוי. איך זע אזוי ווי איר זעט, מ'דארף אמת'דיג לערנען לויט דער אריגינעלער איינטיילעכץ פון דער הלכה.

ר' יואל אשר: וועז מ'דארף צוויי עדים, דארף מען וויסן צי,

ר' יצחק: גוי מסיח לפי תומו מיינט נישט אז דער גוי קומט צו בית דין מסיח זיין לפי תומו – ס'איז א פאראדאקס, אימפאסיבל! אלעמאל, גוי מסיח לפי תומו מיינט ישראל מפי גוי המסיח לפי תומו.

פון דעם, די הלכה י"ב דא איז א טעות. מ'דארף עס ארויסנעמען, אזוי זע איך פון דעם אריגינעלן דאס. ס'מיינט צו זאגן אז דאס איז וואס געשעט; וויאזוי גייט גוי המסיח לפי תומו? אז דער איד קומט און ער זאגט אזוי. דאס איז דער פארט פון די "כיצד", אזוי מיין איך. פארשטייסט וואס איך זאג? ס'איז נישט נאך א הלכה.

הלכה י"ג: אמתלא בשיחת הגוי (כוונה להטיל אימה)

ר' יואל אשר: זאגט דער רמב"ם: **"במה דברים אמורים"** – די הלכה פון גוי המסיח לפי תומו, שהגוי מסיח לפי תומו גלייבט מען אים, איז **"שלא היתה שם אמתלא בשיחת הגוי"**. וואס ס'איז נישטא קיין תירוץ אין דער שיחת הגוי, קיין סיבה צו טראכטן אז ער מיינט עפעס אנדערש, אן אמתלא צו טראכטן אז **"שמא לא נתכוון אלא לדבר אחר. כגון שאמר לאחר"** – אויב ער זאגט פאר איינעם: **"עשה לי כך וכך"** – טו מיר עפעס, **"שלא אהרוג אותך כדרך שהרגתי לפלוני"** – אז נישט וועל איך דיך הרג'ענען אזוי ווי כ'האב יענעם גע'הרג'עט.

וואלט א מענטש געקענט טראכטן אז די וועלט ווי כ'האב יענעם גע'הרג'עט" איז מסיח לפי תומו, ווייל ער מוז דאך עס נישט דא זאגן. אבער ס'איז נישט אזוי, **"אין זה מסיח לפי תומו"**, ווייל ס'איז דאך **"כוונתו להטיל אימה על זה"** – ער האט דאך א כוונה אנצושרעקן איינעם, סאו וועגן דעם האט ער מחליט געווען אז ער גייט אנהייבן זאגן אז כ'האב יענעם און יענעם גע'הרג'עט. דאס הייסט נישט מסיח לפי תומו. הגם דא איז נישטא קיין הגדת עדות, אבער ס'איז יא דא א סיבה אויף וואס מיר טראכטן אז דער גוי זאגט ליגנט.

ר' יצחק: יא, ס'איז אן אנדער... ער מיינט נישט... ער איז נישט קיין תמים, ער איז שוין גארנישט תמימות'דיג. ער זאגט די "הרגתי את פלוני" פאר אן אנדער ריזן. טאקע נישט פאר דער ריזן פון הגדת עדות, אבער פאר א דריטער ריזן.

דאס הייסט, מסיח לפי תומו מיינט ער זאגט עס נישט פאר הגדת עדות ווייל ער איז א פסול לעדות, נאר פארוואס? ווייל ס'איז אזוי געווען! ער זאגט נישט פארוואס ס'איז אזוי געווען, ער זאגט עס פאר א דריטער ריזן. האסטו נישט דאס אז ס'איז אזוי געווען. ממילא גלייבט מען אים נישט.

ר' יואל אשר: "וכן אם שמע מערכאות של גוים שאמרו הרגנו פלוני", יא, אויב ער האט געהערט פון ערכאות פון גוים – גוים וואס זענען אין דעם משפט, די פראסעקיוטערס, די דזשאדזשעס – זאגן אז מיר האבן יענעם און יענעם גע'הרג'עט. איז אויך **"אין נאמנין שהן מחזקין ידי עצמן בכזב כדי להטיל אימה"**. זיי זאלן טוהן אזא זאך, זיי זאלן נעמען א נאמען פון איינעם וואס איז נעלם געווארן פון דער שטאט און זאגן: "הע, יענעם האבן מיר גע'הרג'עט" כדי להטיל אימה, צו וואס א שרעק.

וכן כל כיוצא בדברים אלו – אז מיר קענען טראכטן אז די סיבה פארוואס דער גוי זאגט עס איז נישט לפי תומו, נאר ס'איז להטיל אימה, דעמאלטס וועט מען נישט גלייבן.

ר' יצחק: ס'איז דא א געוויסער גוי ידוע וואס ס'רוב זאכן וואס ער זאגט זענען להטיל אימה אדער זאגן ווי גרויס ער איז, וואטעווער. סאו אויב ער וואלט געזאגט אז: "הע, יענעם, איך האב אים צען מאל גע'הרג'עט!" הע, דו זאגסט נאר פאר זיך.

ר' יואל אשר: ממילא וואלט ער יא געווען נאמן, מיינסטו צו זאגן?

ר' יצחק: ניין, נישט, ווייל ער איז אייביג מסיח לאימה. אפילו לפי תומו? ניין, ער איז אלעמאל לאמתלא, גארנישט וואס ער זאגט מיינט ער סתם ווייל ס'איז אזוי געווען. לפי תומו מיינט דאך תמימות'דיג.

הלכה י"ד: התחיל להשיח לפי תומו ושאלו אותו אחר כך

ר' יואל אשר: זאגט דער רמב"ם: **גוי שהתחיל להשיח לפי תומו תחילה** – ער האט אנגעהויבן זיין קאנווערסעישן צו פארציילן לפי תומו, אזוי ווי מיר האבן פריער געלערנט צו פארציילן: "וואו, כ'בין אזוי סורפרייזד אז יענער איז געשטארבן". **אף על פי ששאלו אותו אחר כן ובדקוהו עד שיפרש את כל המאורע** – שפעטער האט מען אים מער אויסגעפרעגט, מ'ברענגט אים צו בית דין ער זאל זאגן אין פראנט פון בית דין דאס וואס ער האט פארציילט, **הרי זה נאמן ומשיאין על פיו.**

ווייל מ'גייט דער עיקר נאכ'ן אנפאנג. דעם אנפאנג האט ער דאך עס נישט פארציילט פאר א סיבה. הגם וועו מ'איז אים געקומען אויספרעגן מער דיטעילס האט ער שוין אפשר טאקע אנגעהויבן טראכטן וואס ער זאגט, ער ווייסט אז ער זאגט הגדת עדות, אבער אין דעם פאל קען מען עס נישט טראכטן אז ער האט עס געזאגט ווייל ער האט געוואלט אונז אפנארן, ווייל ער האט דאך אנגעהויבן נאר לפי תומו.

א שמועס וועגן אויספרעגן א גוי און די מעשה אין דער גמרא ("איה חברנו")

ר' יצחק: יא, אזוי שטייט נישט געזוי אז מ'רופט אים אין בית דין. ס'מיינט, דארפסטו פארשטיין, אזוי זעט אויס פון דער מעשה וואס ער ברענגט פון דער גמרא.

דאס הייסט מער: אויב מענטשן קומען און פרעגן פאר דעם גוי וואו ער איז געווען, איז עס שוין א שטיקל עדות; ער הייבט אן צו טראכטן, אה, מ'פרעגט מיך דא אויס. "לפי תומו" זעט דא אויס, לפי תומו מיינט ער דארף אליינס אנהייבן צו שמועסן. אויב דו טרעפסט א גוי און דו פרעגסט אים: "העי, יענער, דו געדענקסט אים? וואס איז געשען מיט אים?" אפשר ניין, אפשר האסטו שוין געמאכט חקירות.

אויב ער האט אנגעהויבן, ער האט געזאגט: "יענער נעבעך, ער איז געשטארבן", און דער איד זאגט: "אה, וואס איז טאקע געווען? וויאזוי האט עס געארבעט?" דעמאלטס איז עס נישט מפקיע געווען פון דעם, ווייל ער האט אנגעהויבן מיט דעם. שטימט? אזוי זעט מיר אויס פון די מעשיות.

ווייל די גמרא פארציילט א מעשה אז ס'איז געווען מענטשן וואס זענען געפארן אין א וועג, זיי זענען צוריקגעקומען און זיי האבן נישט געטראפן יענעם מענטש, זיי האבן געפרעגט פאר דעם גוי: "וואו איז ער?" און די גמרא זאגט אז דאס וואלט געווען א פראבלעם. דער וועג וואס די גמרא לערנט אריין אז יענע מעשה איז געווען גוט איז נאר אז זיי האבן אים געפרעגט נאכדעם וואס יענער האט שוין געזאגט. שטימט?

ס'זעט דא אויס אז מ'טאר נישט פרעגן פאר גוים זאכן, ס'איז בעסער צו ווארטן אז זיי זאלן אליינס פארציילן. ווייל די רגע וואס דו פרעגסט זיי, כאפט ער אז דו ווילסט וויסן וואס איז מיט זיין ווייב, וואס איז מיט דעם מענטש, און ס'איז שוין

ר' יואל אשר: נישט קיין לפי תומו. יא. אינטערעסאנט, אין יענער מעשה קען מען לערנען אז ס'איז נישט דוקא א קלארער דין לפי תומו, נאר מ'קוקט אויפ'ן מצב. אויב זעט מען ער ווייניט און מ'זעט אז ער זאגט נישט דא הגדת עדות, נאר דער גוי שערט זיינע פילינגס וועגן דעם ענין. אזוי האט מען דאס געקענט אפלערנען דארטן, דאס איז דאס ווארט. שוין.

ר' יצחק: יעצט גייען מיר לערנען דעם חלק פון דעם פרק. כ'כאפ איינפאך נישט וואס דו זאגסט.

ר' יואל אשר: זיי זענען דאך איר געקומען פרעגן, יא? מ'איז געקומען פרעגן **"איה חברנו"**? נו? אבער מ'האט איר געזען ווייניגן, אה ניין, מ'האט איר קודם געזען ווייניגן. זי האט געווייניגט.

ר' יצחק: מ'האט איר קודם געזען ווייניגן, נאכדעם האט זי... וואו, מ'האט איר געפרעגט פארוואס זי ווייניגט. ס'איז מער אזוי ווי "אוי לפלוני שמת", אפשר דאס ווייניגן אליינס, אדער אפשר נאר דאס ערשטע מאל. איך ווייס נישט קלאר. אדער זיי האבן געכאפט, פארוואס האבן זיי געזאגט "איה חברנו"? וועג זיי האבן געזען אז זי ווייניגט, האבן זיי זיך פארגעשטעלט אז זי ווייניגט וועגן דעם. איי דאונט נאו, ס'איז טאקע פאני. זיי האבן מסתמא פארשטאנען אז זי ווייניגט שוין אזוי. איך ווייס נישט.

ר' יואל אשר: ס'זעט אויס וועגן דעם וואס ער זאגט אז דער מצב ארום האט געווייזן אז זי איז אמת, ממילא גלייבט מען איר נישט בתור נאמנות, ווייל די סטארי זאגט אזוי אדער...

ר' יצחק: די גמרא עט ליסט אזוי ווי ער ברענגט, דער ריטב"א האט געלערנט פון דא – דער ריטב"א האט געלערנט דא א קולא אזוי ווי איך לערן פון דא א שטיקל חומרא. איך ווייס נישט אויב די חומרא איז נישט פשוט פשט: אלעמאל מסיח לפי תומו מיינט אז דו האסט אים נישט געפרעגט קודם. ווייסט, אבער ער כאפט נישט אז ער מיינט צו זאגן, ער זאגט דא עדות, עפעס אזא סארט זאך.

איך ווייס נישט. ווייל דאס אז ער איז סעד, דאס מאכט מען נישט. דו ווילסט מאכן אז דאס איז ווייל ער איז סעד? יא, ער איז סעד, איך ווייס נישט. איך ווייס נישט קלאר. ס'איז זיכער אז דאס איז זייער א האקעלע פראקטישע זאך אויסצופיגורן, וואס הייסט?

המשך וועגן מסיח לפי תומו אין שאלות ותשובות

ר' יצחק: אלעמאל וואס איך ווייל פון דיר, ער מיינט אוודאי האסטו מיר נישט געפרעגט קודם, ווייסט, אבער ער כאפט נישט אז ער מיינט צו זאגן, ער זאגט דא עדות, עפעס אזא סארט זאך. איך ווייס נישט. אבער דאס אז ער איז סעד, דאס מאכט מען נישט... דו ווילסט מאכן אז דערווייל ער איז סעד? ער איז סעד פארש. איז נישט קלאר. ס'איז זיכער אז דאס איז זייער א האקעלע פראקטישע זאך צו אויספיגורן וואס הייסט לפי תומו. איך בין זיכער אז די רבנים שרייבן אסאך תשובות פון אזעלכע זאכן.

ר' יואל אשר: יא, טאקע. איך מיין, זייער אסאך עגונות זענען געווען אין דעם סארט מצב, און מ'שרייבט אראפ די ווערטער וואס מ'האט געהערט פון דעם סאלדזשער און מ'איז מתווכח אין די תשובה ספרים, איז טאקע דאס די נושא אסאך. טוב.

הלכה ט"ו: דער חילוק צווישן עדות מפי השמועה און "אני ראיתיו שמת"

ר' יצחק: אקעי, איז יעצט קענען מיר עס לערנען וואס מיר האבן געערעדט פריער, אז מ'דארף מאכן זיכער אז מ'האט געזען קלאר אפילו ביי אן עד, נישט ביי אן אשה וואס דעמאלטס איז נייע חששות, אפילו אן עד דארף מען מאכן זיכער אז ער האט קלאר געזען.

ר' יואל אשר: יא? שוין, זאגט דער רמב"ם: **כבר הודענו** – מיר האבן געלערנט – **שהעד שאמר** – אן עד וואס זאגט – **שמעתי שמת פלוני**, און אפילו אויב דער עד איז אן **עד מפי עד**, ער זאגט כ'האב געהערט פון יענעם שמת פלוני, אדער **אפילו שמע מאשה ששמעה מעבד**, ער האט געהערט פון א נישט-כשר לעדות וואס ער האט געהערט פון אן אנדערן נישט-כשר לעדות, איז **הרי זה כשר לעדות אשה ומשיאין על פיו.** דאס איז וואס איך האב שוין געזאגט.

זאגט דער רמב"ם: **אבל אם אמר העד או האשה או העבד** – ס'טייטש, נארמאלערהייט דארף מען אים נישט אויספרעגן: וואו האסטו געזען? פון וואו ווייסטו? אלעמאל ער זאגט "מת פלוני", ער זאגט כ'האב געהערט פון יענעם, איז נעמט מען עס אן. ס'איז דא וועמען צו פרעגן, ס'איז נישט דא וועמען צו פרעגן, משנה נישט, נעמט מען עס אן אזוי ווי מ'האט געהערט.

אבל אם אמר העד או האשה או העבד מת פלוני ואני ראיתיו שמת – איך האב געזען ווי ער שטארבט – דעמאלטס הייבט מען אן פרעגן מער שאלות: **שואלין אותו היאך ראית ובמה ידעת שמת**, וויאזוי האסטו געזען? וואס האסטו געזען? איז אזוי: **אם העיד בדבר ברור נאמן**, אויב איז ער מעיד בדבר ברור, ער זאגט קלאר וויאזוי ער איז געשטארבן און ס'שטימט, און אזוי ווי ס'איז משמע פון זיינע ווערטער אז ער האט ממש געזען דעם מענטש טויט זיכער, דעמאלטס נאמן. אבער **אם העיד בדברים שרובן למיתה**, ער פארציילט א מעשה וואס לכאורה פון דער מעשה איז משמע יענער איז געשטארבן –

ר' יצחק: וואס רוב מענטשן...

ר' יואל אשר: ס'טייטש ער פארציילט: איך האב געזען אזא מצב, ממש ער האט שוין אויסגעקוקט זייער שוואך, זייער קראנק אדער אזוי.

ר' יצחק: שרובן למיתה, וואס רוב מענטשן וואס זענען אין דעם מצב שטארבן.

ר' יואל אשר: יא? אהא. **אין משיאין את אשתו**, דעמאלטס מאכט מען איר נישט חתונה. פארוואס? **שאין מעידין על האדם שמת אלא בשראוהו שמת ודאי ואין בו ספק**, נאר וועג מ'האט אים געזען ודאי טויט, אן קיין שום ספק, דעמאלטס פארלאזט מען זיך אויף דעם. אבער וועג מ'האט אים געזען אין א מצב וועג לכאורה איז ער געשטארבן, אבער ס'איז נאר א רוב, הייסט עס נישט קיין הגדת עדות.

שמועס: דער חילוק צווישן אן אלגעמיינעם עד און די פריערדיגע הלכות ביי אן אשה

ר' יואל אשר: ס'איז אינטערעסאנט, ווייל מ'זעט דא אויס אז מ'דארף יא פרעגן א מענטש, אויספרעגן "במה ראיתו", און אזוי ווייטער.

ר' יצחק: אויב מ'קען.

ר' יואל אשר: יא. דער מענטש פריער וואס זאגט "הרגתי את פלוני", דארף מען דאך אים אויך אויספרעגן: וויאזוי האסטו געהרג'עט, און וואס האסטו געטוהן? און אויך ביי אסאך פון די פריערדיגע, ס'איז געווען צוויי אין א מערה און ער איז געשטארבן, לאמיר פרעגן וואס האסטו געזען, וויאזוי האסטו געזען. ס'איז אסאך פון די הלכות, איינמאל מ'גייט פרעגן די דיטעילס איז שוין די הלכה נישט נוגע, אבער...

ר' יצחק: אויף די "הרגתי את פלוני" העלפט נישט קיין חילוק, ער זאגט קלאר: כ'האב אים געהרג'עט מיט מיין מעסער.

ר' יואל אשר: דער חידוש איז די פלגינן דיבורא.

ר' יצחק: אבער... די אלע אנדערע אויכעט, דאס הייסט –

ר' יואל אשר: אויב מען פרעגט אלע אנדערע, זי זאגט זי איז געווען מיט אים אין א מערה, און זאגט מען: פונקט ווי דו ביסט געראטעוועט געווארן, איז יענער געראטעוועט געווארן. אבער אויב זאגט זי: ער איז געווען אויף דער פלאר פון דער מערה, און כ'האב געטוהן כך וכך, און זי זעט זייער קלארע זאכן, דעמאלטס זאגט מען נישט אז זי האט זיך טועה געווען. נאר מ'וועט פארשטיין –

ר' יצחק: בעק טו די קוועסטשאן אוו "וראיתיו שמת", אבער "וקברתיו". דאס איז עקזעקטלי, אויב "קברתיו" איז לויט דעם רמב"ם נישט גוט, און לויט אנדערע יא גוט. ווייל יענע הלכות, דאס האט מען זיך שוין געלערנט. אבער יענץ, דזשאסט טו בי קליר, דעמאלטס האט מען געריידט וועגן אן אשה. אשה האט עפעס אן עקסטערע חומרא, ס'זעט אזוי אויס. דא רעדסטו פון אן עד.

ר' יואל אשר: ס'איז אן אנדער הלכה.

הלכה ט"ז: דוגמאות פון רובן למיתה – מים שאין להם סוף און מים מקובצים

ר' יואל אשר: דער רמב"ם איז מסביר: **כיצד?**

ר' יצחק: דוגמאות פון וועט ס'איז רובן למיתה.

ר' יואל אשר: ממילא וועט א מענטש זאגן ער איז געשטארבן אפילו ער האט אים נישט געזען טויט.

ר' יצחק: ניין, ניין, דוגמאות, ער זאגט דא אמת, "מת", אבער וועט מ'פרעגט אים, זאגט ער דעם אמת.

ר' יואל אשר: רייט? רייט. **ראוהו שנפל לים**, עדים האבן געזען דעם מאן אריינפאלן אין ים, **אפילו טבע בים הגדול**, אפילו ער איז אריינגעפאלן אין ים הגדול, ס'איז שווער ארויסצוקומען פון דארטן, **אין מעידין עליו שמת**. א גרויסער ים.

ר' יצחק: דער ים הגדול אפילו קען אין לשון חכמים, ים הגדול מיינט באמת לויט די מעדיטערעיניען, באט אן אושען, און א ים הקטן אזוי ווי ים כנרת, ס'איז א לעיק. ביי אונז רופן עס בכלל אנדערש, ים הגדול איז אזוי ווי אן אושען, און דאס הייסט נאר א לעיק. אויף ענגליש, ים הגדול טייטשט מען אן אושען.

ר' יואל אשר: אין מעידין עליו שמת, זאגט מען נאכנישט עדות אז ער איז געשטארבן, בעיסד אויף די מענטשן וואס האבן דאס געזען, **שמא יצא במקום אחר.**

ס'זעט דא אויס אז "ראוהו" מיינט אפילו אויב ס'איז געווען צוויי עדים. דאס איז נישט דאס ווארט פון עד אחד אדער צוויי עדים, ס'איז נאר א נייער דין אז וועט מ'פארציילט נאר אויף א מעשה וואס איז רובו למיתה, איז נאכנישט זיכער אז ער איז געשטארבן, דארף מען האפן און חושש זיין "שמא יצא במקום אחר".

ר' יצחק: און אז ער איז נישט געשטארבן. אהה. איך ווייס נישט אויב ס'איז דא אז מ'דארף האפן. איך מיין מ'דארף האפן אז ער איז יא געשטארבן. ענייוועיס.

ר' יואל אשר: ער זאל אהיימקומען. אויב קומט ער נישט אהיים. אקעי, די אלע זאכן איז ווירד, ווייל אויב ס'איז א שאלה פון אפאר טעג, מילא. אבער ער איז אריין אין א ים, און יעצט איז דריי יאר שפעטער, ער איז נישט ארויסגעגאנגען.

ר' יצחק: מיר גייען לערנען וועגן דעם בפירוש. איין מינוט.

ר' יואל אשר: ואם נפל למים מקובצים, א קיבוץ פון וואסער, נישט א ים. יא, **כגון בור או מערה** וואס איז פול מיט וואסער, **שעומד ורואה כל סביביו**, מ'קען זען ארום און ארום פון דער גאנצער לעיק. **ושהה** –

ר' יצחק: און דער מענטש איז געווען דארטן, יא, א מערה. איין מענטש קען זען פון אלע זייטן.

ר' יואל אשר: מ'קען נישט טראכטן אז ער –

ר' יצחק: איז ארויסגעגאנגען פון דער אנדערער זייט.

ר' יואל אשר: ושהה כדי שתצא נפשו, די עדים זענען געשטאנען דארטן געגוג לאנג, ווי לאנג ס'דויערט פאר א מענטש צו שטארבן ווען ער דערטרענקט זיך, **ולא עלה.** ס'טייטש מ'איז געווען דארטן לאמיר זאגן א האלבע שעה, איך ווייס, צען מינוט, קיינער סערווייווט נישט אזוי לאנג. דעמאלטס הייסט עס א געהעריגע הגדת עדות שמת, **מעיד עליו שמת, ומשיאין את אשתו.**

וכן אם השליכוהו בים, אויב מ'האט אים אריינגעווארפן אין ים, און נאכדעם **והשליכו מצודה אחריו**, מ'האט אריינגעווארפן נאך אים א מצודה, א זאך צו פאנגען, ארויסכאפן פון דעם וואסער, און וואס איז ארויסגעקומען? מ'האט נישט געמענעדזשט ארויסצונעמען דעם מענטש, נאר וואס איז ארויפגעקומען? אן אבר! ס'קומט ארויף אן אבר פון אים. אזא מין אבר, **שאי אפשר שינטל מן החי ויחיה.** ס'טייטש, די מצודה ברענגט ארויף א פוס, לאמיר זאגן, יא? איז פשט אז פיש אונטער'ן ים האבן אים שוין צעביסן. און אויב ווייסט מען אז נאכ'ן אראפנעמען אזא אבר וואלט ער שוין זיכער געשטארבן, און פון אזא זאך קען מען נישט סערווייוון, אהה, איז **הרי זה מעיד עליו שמת, ומשיאין את אשתו.** רייט.

הלכות י"ז–י"ח: גוב אריות אנטקעגן חפירת נחשים, כבשן האש און שחיטת שני סימנים

ר' יואל אשר: ווייטער: **ראוהו שנפל לגוב אריות ונמרים**, ער איז אריינגעפאלן אין א לייבן-גרוב, אדער נמרים, א פלאץ וואו ס'איז דא שלעכטע חיות, **וכיוצא בהן, אין מעידין עליו.** קען נאכנישט דער עד זאגן: "כ'האב אים געזען אריינפאלן אין א גוב אריות, ממילא קען מען שוין טראכטן אז ער איז געשטארבן". ווייל אפשר **שמא לא יאכלוהו**, אפשר וועלן אים די לייבן נישט אויפעסן.

ר' יצחק: לייבן און נמרים, טייגערס, כ'ווייס נישט פונקטליך דעם תרגום פאר נמר, אבער ס'איז איין זאך: עסן נישט אלעמאל יעדן מענטש וואס זיי זעען, זיי זענען נישט מקפיד דערויף.

ר' יואל אשר: רייט, דאס אריינפאלן איז נאכנישט קיין זיכערע ראיה אז ער איז געשטארבן. אבער אנדערע זאכן, זאגט אז אין ירושלמי שטייט ווייל אפשר איז געשען א נס אזוי ווי דניאל, אזוי ווי פונקט ווי דיר איז געשען א נס איז יענעם געשען א נס.

ר' יצחק: ניין! אבער אין אנדערע ווערטער, הער אויס, דא כאפסטו אז דניאל איז נישט געווען אזא גרויסער נס. ווייל א לייב איז נישט קיין זאך וואס עסט יעדן מענטש, וואס איז ידוע. א לייב איז נישט קיין זאך וואס עסט יעדן מענטש. ער קען עסן מענטשן, ער איז נישט דווקא מתנגד צו עסן מענטשן, אבער ער איז נישט מקפיד צו עסן יעדן מענטש וואס ער זעט.

ר' יואל אשר: אבער ווייטער, מה שאין כן אויב **נפל לחפירת נחשים ועקרבים**, אויב ער איז אריינגעפאלן אין א גרוב פון נחשים ועקרבים, **או לתוך כבשן האש, או לתוך יורה רותחת מלאה יין או שמן**, אין א טאפ וואס מ'קאכט יין או שמן. איך ווייס נישט פונקטליך פארוואס ער זאגט יין או שמן, א קאכעדיגער טאפ.

ר' יצחק: וואס מיט וואסער איז דאך די זעלבע זאך.

ר' יואל אשר: איך ווייס נישט, א יורה, א טאפ מיט הייסע זאכן.

ר' יצחק: דער מנהג איז געווען אז מ'פאלט אריין אין דעם, ס'איז נישט דא יענץ. ענייווייס, ער זאגט אז דער רשב"א יא, דער רשב"א האט געהאט דעם ספק, צי מים איז די זעלבע. ער זאגט אז יא, לכאורה איז די זעלבע זאך.

שמועס: אויף וואס גייט ארויף "אפילו עמד וברח"?

ר' יואל אשר: אין דבריהם איז נישט דווקא. **או ששחטו שני סימניו**, אדער מ'האט געזען ווי איינער האט אים געשחט'ן, **או רוב שני הסימנין**, איז דעמאלטס, **אפילו עמד וברח**, אפילו אויב דער מענטש איז אנטלאפן נאך דער שחיטה – דער "עמד וברח" גייט ארויף אויף דער נעקסטער זאך, אויף דעם "שחטו שני סימניו".

ר' יצחק: אויף אלע.

ר' יואל אשר: נישט אויף אלע. אויב ער איז אריין אין נחשים ועקרבים און איז אנטלאפן פון די נחשים ועקרבים –

ר' יצחק: איז ער דאך אנטלאפן.

ר' יואל אשר: ניין, ניין, ניין.

ר' יצחק: וואס זיי האבן אים שוין געביסן.

ר' יואל אשר: ניין, ניין, ניין. וויאזוי ווייסטו? "אפילו עמד וברח" גייט ארויף אויף דער לעצטער זאך. מ'האט אים געשאכטן זיינע שני הסימנין, און ער איז נאך אנטלאפן. אבער איינמאל ער איז געשאכטן, ערגעץ וואו שפעטער גייט ער שטארבן. מ'קען עס נישט סורווייוון. דעמאלטס, **מעידין עליו שמת, שודאי סופו למות**, איינע פון די זאכן איז זיכער אז ער גייט עס נישט קענען סורווייוון. פארדעם זאגט די גמרא אז נחשים ועקרבים יש בו, ס'הייסט אז ס'איז געווען א גרעסערער נס ביי יהודה.

ר' יצחק: יא? יא, יא, אזוי האט אויסגעקוקט די... יא. פארוואס? **שודאי סופו למות.** איך הער אז ס'איז צוויי אנדערע גמרות, סא ביסט געראטן מסתמא אז דאס איז נאר אויף דעם.

סא יא. ס'הייסט אפילו, ס'איז אינטערעסאנט דא איז דא קולות, ס'הייסט ביז יעצט האבן מיר געזען, סא ס'איז נישט ריכטיג, ס'הייסט מענטשן וואס אויב איינער וועט זאגן אז מ'דארף זען דעם מענטש טויט ליטערעלי, ס'איז נישט אמת. אויב מ'ווייסט זיכער אז ער איז געשטארבן, איז אויך גוט. נאר אויב מ'ווייסט נישט, ביי די אלע רוב'ס קען זיך יא מאכן, ס'מאכט זיך אז מענטשן שטארבן נישט.

דער תנאי פון "ימות מיד בזמן קרוב" אלס א חלק פון ודאות

ר' יואל אשר: זאגט דער רמב"ם: **וכן כל כיוצא בזה מדברים שאי אפשר שיחיה**, אלע אנדערע זאכן וואס א מענטש קען נישט סורווייוון, אזוי ווי למשל די חפירת נחשים ועקרבים, **אלא ימות מיד בזמן קרוב.** דא לייגט ער צו עפעס א וויכטיג ווארט: עפעס וואס זיכער אז ער גייט שטארבן בזמן קרוב, דעמאלטס **הרי אלו מעידין עליו.** אבער עפעס וואס קען זיין אז ס'וועט דויערן לאנג, אפשר טאקע קען מען נאך פארשטייט זיך נישט זאגן –

ר' יצחק: ביז... פארוואס?

ר' יואל אשר: ווייל אפשר איז ער נאכנישט געשטארבן, אפשר האט ער זיך געראטעוועט פאר די...

ר' יצחק: ער האט געטראפן עפעס א... בקיצור, יא, ווייל איך מיין אז אפשר איז זמן קרוב פארט פון די ודאות. ענייטינג וואס נעמט א לאנגע צייט איז שוין נישט ודאי. איינער האט א מחלה, די מחלה זאגן די דאקטוירים, יעדער איינער וואס האט עס שטארבט אין זעקס חדשים. אה, עס איז דא מענטשן וואס לעבן פאר זעקס יאר אויך, דו ווייסט דאך אז איך האב נישט קיין... יא, אוהה. ס'איז נישט דא אזא זאך, איך ווייס נישט אויב ס'איז דא אזא זאך וואס איז א זמן רחוק און דאך ס'איז ודאי. חוץ אם איינער האט רוח הקודש אדער עפעס.

ר' יואל אשר: אבער איך פארשטיי נאך אלץ נישט די איין זאך: אזוי ווי אויב לעבט ער, פארוואס קומט ער נישט אהיים? פארוואס זאל מען נישט זאגן אז עס איז געשען אזא מעשה? מ'קען עס שוין זען באלד.

ר' יצחק: יא, יא, "ואבד זכרו", אין הלכה כ' וועסטו שוין זען. ס'איז דא טאקע א קולא, אויב ער קומט נישט אהיים איז דא א סברא, מ'וועט זען אין הלכה כ' בפירוש.

ר' יואל אשר: בדיעבד עט ליסט.

ר' יצחק: יא, אבער וואס קען דאס שוין זיין? אלעס קען זיין. אמאל פלעגן נישט מענטשן וויסן דעם וועג אהיים, און קען זיין ער איז פארלוירן געווארן, קען זיין ער איז משוגע געווארן, קען זיין אזויפיל זאכן.

צלוב והעוף אוכל בו

ר' יצחק: "צלוב" איז טייטש קרוסיפייד אויף ענגליש, אמת? יא, אויפגעהאנגען. אזוי ווי דער צלוב הידוע.

ר' יואל אשר: יא. **"והעוף אוכל בו"**, מ'זעט אים געהאנגען, און מ'זעט שוין דעם עוף עסן פון אים, אזוי ווי דער שר האופים. **"אף על פי שדקרוהו או ירו בו חיצים"**, אפילו אויב מ'האט אים געשטאכן מיט א מעסער אדער מ'האט געווארפן אויף אים חיצים, מ'האט אים געשאסן, **"אינו מעיד עליו שמת"**, קען מען נאך אלץ נישט מעיד זיין, ווייל ס'קען זיין אז ער איז נאר שטארק געשעדיגט. איי גענס "עוף אוכל בו" איז אויך נישט קיין ראיה, אפשר א צלוב דווקא, ווייל זיינע הענט און פיס זענען צוגעמאכט. סאו... כאילו ער איז פארבונדן. ניין,

ר' יצחק: ער איז סטאק דארט נעבעך. נישט פארבונדן, מ'פלעגט לייגן נעגלעך.

ר' יואל אשר: זעט אויס אז דקירה און חיצים העלפט אויך נישט, ווייל מ'קען די אלע זאכן סורווייוון.

ר' יצחק: רייט. פון דא איז א ראיה אז דאס וואס די נוצרים זאגן אז ס'איז א גרויסער חידוש אז מ'האט געטראפן דעם חכם דארט אז ער האט געלעבט נאך א פאר טעג, לויט וואס אונז לערנען דא איז בכלל נישט קיין פראבלעם, ווייל א צלוב קען איבערלעבן. טשעקמעיט. האבן מיר שוין געלערנט מסכת יבמות. ענייוועס.

ר' יואל אשר: "ואם ראו העוף אוכל במקום שהנפש יוצאה בנטילתו", אויב האט מען גענזען דעם עוף עסן פון א מקום וואס איז זייער וויכטיג פאר דעם מענטש, און אויב יענער פלאץ ווערט געשעדיגט אדער ווערט אוועקגענומען, וועט ער שטארבן, **"כגון מוחו או ליבו או בני מעיו"**, דער מוח אדער דאס הארץ אדער די קישקע, **"הרי זה מעידין עליו שמת"**, ווייל איינמאל מ'זעט דעם עוף עסן פון דארטן, ווייסט מען שוין פאר זיכער אז אפילו אויב ער וועט סורווייוון די אריזשינעל חיצים אדער צליבה,

ר' יצחק: וועט ער אבער נישט סורווייוון די עופות.

הלכה י"ט: עד אחד שאמר ראיתיו שמת במלחמה

ר' יואל אשר: [[#2]] זאגט דער רמב"ם ווייטער: **"עד אחד שאמר"**, די הלכה וואס מ'האט געדעדט וועגן פריער. זאגט דער רמב"ם: **"עד אחד שאמר ראיתיו שמת במלחמה"**, וואס געווענליך ביי מלחמה האבן מיר אונז געלערנט גלייבן מיר אונז נישט דער פרוי, ווייל אפשר האט ער יא סורווייוועד. אדער **"במפולת או שטבע בים הגדול ומת"**, וואס אויף די אלע זאכן האט מען געזאגט, אפשר האט ער נישט געזען ווי ער קומט ארויס פון דער אנדערער זייט פונעם ים הגדול, אדער ער סורווייוועד די מפולת, **"וכיוצא באלו מדברים שרובן למיתה"**, סתם אזוי גלייבט מען אים נישט. אבער **"אם אמר קברתיו"**, אויב זאגט ער: ער איז געשטארבן במלחמה און איך האב אים באגראבן, דעמאלטס איז ער יא **"נאמן ותינשא על פיו, ואם לא אמר קברתיו לא תינשא"**, אבער?

ר' יצחק: וואס טייטש נאכאמאל?

ר' יואל אשר: אויב האט ער געזאגט "קברתיו", דעמאלטס איז ער נאמן, ממש נאמן, אנדערש ווי די ווייב. דארף מען אריינטראכטן פארוואס ער איז אנדערש ווי די ווייב, וואס אפילו זי האט געזאגט "קברתיו" איז זי נישט נאמן. דא, אויב ער האט געזאגט "קברתיו" איז ער יא נאמן. **"ואם לא אמר קברתיו"**, אויב האט ער נישט געזאגט "קברתיו", דעמאלטס **"לא תינשא"**, טאר זי נישט חתונה האבן, ווייל ער האט נישט געהאט נאמנות, מת במלחמה איז נישט גענוג נאמנות. **"ואם נישאת לא תצא"**, אויב האט זי יא חתונה געהאט בעיסד אויף די ווערטער פון אן עד אחד, איז "לא תצא". זעט אויס אז אן עד אחד אייביג גלייבט מען,

ר' יצחק: ביי מת במלחמה גלייבט מען אויף האלב וועגס, לכל הפחות אויף "לא תצא". אזוי זעט מען דא די מעשה. פארוואס איז אן עד אחד אנדערש פון אן אשה? זענען די מפרשים דא מאריך צו טרייען מסביר צו זיין.

שמועס: די משמעות פון "קברתיו" און "ראיתיו שמת"

ר' יואל אשר: [[#3]] אקעי, בעצם ער זאגט "קברתיו", נאך טבע בים הגדול איז דאך זיכער אז מ'האט אים געזען, מ'האט געזען די באדי דעמאלטס,

ר' יצחק: אפילו אן "קברתיו". דער גאנצער ענין פון,

ר' יואל אשר: מלחמה לאמיר לאזן אין דער זייט, דער גאנצער ענין פון טבע בים הגדול איז ווייל אפשר איז ער ארויסגעקומען פון דער אנדערער זייט. איינמאל מ'האט ארויסגעשלעפט די באדי, אפילו אן "קברתיו",

ר' יצחק: רייט? יא, "קברתיו" מיינט, איך מיין אז "קברתיו" מיינט אלעמאל ס'מיינט לאו דווקא. ס'מיינט כ'האב געזען דעם גוף. איך גלייב נישט אז "קברתיו" מיינט – כ'האב נישט געזען דאס מפורש – אבער איך שטעל זיך פאר אז "קברתיו" מיינט נישט ליטעראלי כ'האב אים באגראבן אויכעט. אויב כ'האב אים נישט געהאט וואו צו באגראבן, כ'האב אים געווארפן צוריק אין ים. וואטעווער, ס'מיינט צו זאגן,

ר' יואל אשר: ס'מיינט צו זאגן: כ'האב אים געזען מת במלחמה אדער טבע בים הגדול ומת, זאגט ער בכלל נישט מת. ער זאגט כ'האב געזען א מצב וואו מענטשן שטארבן. רוב מענטשן, רוב שטארבן. אבער ער זאגט ממש אז "קברתיו" מיינט אז כ'האב אים געזען מת.

ר' יצחק: דזשאסט בי קליר, "ראיתי שמת במלחמה" מיינט בעיסיקלי, נישט סתם ער, ער זאגט "שמת", רייט? ער האט געזען די באמבע פאלט פונקט אויף דער קאר וואו ער איז געפארן.

ר' יואל אשר: יא, וואס איז געשטאנען ביי דער פרוי, די מענטשן פאר אים און

ר' יצחק: נאך דעם זענען געשטארבן. אבער פשט זי האט געמיינט אז זי

ר' יואל אשר: אבער זי האט דאך יא אויף "ואם נישאת לא תצא".

ר' יצחק: יא, בקיצור, מ'דארף לערנען דא בעסער די אלע ענינים, און ער זאגט אין אריכות, און איך כאפ נישט פונקטליך וואס ער איז מסביר, פארוואס איז דא א חילוק פון אן אשה און אן עד. כ'האב נישט פארשטאנען. אויב דו האסט פארשטאנען קענסטו מיר זאגן. כ'כאפ נישט די גמרא אויך נישט. אקעי, מ'וועט לערנען ווייטער מיין איך, חוץ אויב דו ווילסט עפעס א פלאן.

שמועס: דער חילוק צווישן אן אשה און אן עד אחד

ר' יואל אשר: [[#4]] אויב מ'זאגט מיין ווארט איז וועגן טעות, אפשר די פרוי איז מער צעטומלט, מער אין א מצוקה, ממילא גלייבט מען איר נישט.

ר' יצחק: ווייס נישט. און די גמרא סאונדט אז די גמרא זאגט אז א ספק, די גמרא האט א ספק, עד אחד במלחמה, און די גמרא זאגט אז אויב דא די ריזן פארוואס אן עד אחד איז נאמן איז ווייל **"מילתא דעבידא לאגלויי"**, דעמאלטס דארף מען אים יא גלייבן. אויב די ריזן איז וועגן דער אשה, דארף מען נישט, ווייל די אשה **"זימנין דסניא ליה לא דייקא ומינסבא"**. סאו זעט אויס אז די ריזן אז אן אשה איז אנדערש פון אן עד אחד, ווייל די אשה, ווייל זי זאגט אליינס, אויב זי איז – דאס הייסט נישט בקטא דביתה – אמאל אן אשה איז אין א מצב וואס זי קעירט נישט עכט צי איר מאן איז געשטארבן. זי קען באשטיין צו חתונה האבן אפילו ער איז נישט געשטארבן. אן עד אחד איז אן אנדער נושא. אזוי סאונדט עס פון די בעיסיק...

ר' יואל אשר: שוועך, ווייל ס'שטימט נישט מיט דער "דייקא ומינסבא" וואס אונז האבן געלערנט?

ר' יצחק: ניין, ניין. ס'שטימט יא מיט דער "דייקא ומינסבא". ס'איז נאר לויט דער "דייקא ומינסבא" שטימט עס. אזוי שטייט אין דער גמרא. ס'הייסט, "דייקא ומינסבא" איז נישט אלעמאל. "דייקא ומינסבא" ווען זי

ר' יואל אשר: כאפט אז ער איז געשטארבן.

ר' יצחק: ניין, דעמאלטס, אויב מ'מוז טראסטן נאר איר, ס'הייסט ס'איז דא א צד אז אפילו אן עד אחד איז ווייל זי, די אשה וועט אויספיגורן, דעמאלטס בלייבט מען ווייטער ביי דעם פראבלעם, באט פארוואס פונקט אן אשה זאל מען נישט, נישט קלאר. אקעי, יעצט זאגט דער רמב"ם א הלכה, **"וכן"**.

הלכה כ': טבע במים שאין להן סוף ואבד זכרו

ר' יואל אשר: "וכן האשה שהעיד לה עד אחד שטבע בעלה במים שאין להן סוף ולא עלה". א פרוי וואס זאגט עדות אז אן עד אחד האט געזען דעם מאן ווערן דערטרונקען אין א וואסער וואס איז זייער גרויס, וואס ס'איז זייער שווער צו טרעפן די ענד דערפון, און ער האט אים נישט געזען ארויסקומען.

ר' יצחק: "אין להן סוף" מיינט לויט וואס מ'זעט נישט די ענד, פשוט אז איין מענטש קען נישט זען די אנדערע זייט אויף איינמאל.

ר' יואל אשר: פשוט, ס'איז נישט עקטשואלי "אין להן סוף". רייט, יא. וואס דער מענטש קען נישט זען דעם סוף, און ער האט אים נישט געזען ארויסקומען. פשט **"ולא עלה"**, פון זיין זייט האט ער אים נישט געזען ארויסקומען, די אנדערע זייט זעט ער דאך נישט. **"ואבד זכרו ונשתקע שמו"**, זינט דעמאלטס דאס לעצטע מאל וואס מ'האט אים געזען איז געווען דער עד וואס האט אים געזען אין וואסער. איז **"הרי זו לא תינשא על עדות זו"**, אפילו מיט די ווערטער "אבד זכרו ונשתקע שמו" איז נאך אלץ נישט גענוג צו קענען חתונה מאכן **"כמו שביארנו"**, ווייל ד'האסט דאך נישט געזען די ענד, אפשר יא עפעס געשען. אבער **"ואם נישאת לא תצא"**, אבער אויב איז זי יא געגאנגען חתונה געהאט בעיסד אויף דער עדות'שאפט, איז "לא תצא". ווייל די זאך "אבד זכרו" גיט יא צו עפעס אביסל מער נאמנות צו דער הגדת עדות, יא? אזוי זאגט מען,

שמועס: די משמעות פון "ואבד זכרו ונשתקע שמו"

ר' יצחק: דאס איז זיין פשט? ס'סאונדט אזוי, אדער ס'קען זיין אז דאס גאנצע איז "נישאת לא תצא", אבער דא לייגט אבער דער רמב"ם צו די פארט אז "נשתקע זכרו".

ר' יואל אשר: רייט, אבער דאס ווארט דא איז דאך די "אם נישאת לא תצא", יא? יא, יא. נארמאלערהייט "אם נישאת תצא" בעיסד אויף אזא עד.

ר' יצחק: איך ווייס נישט, אן איד וואס ניין, אייביג גלייבט מען דאך דעם עד,

ר' יואל אשר: ווייל "ראיתיו שמת במלחמה" איז דאך אויך "אם נישאת לא תצא", סאו וואס האט מען צוגעלייגט די "אבד זכרו"?

ר' יצחק: רייט,

ר' יואל אשר: ס'איז נישט אייביג "לא תצא".

ר' יצחק: אין דער גמרא שטייט אז מים שאין להם סוף, רב אשי זאגט ס'איז נאר לכתחילה, אבער אויב זי האט חתונה געהאט, איז מען "לא תצא".

ר' יואל אשר: און דאס איז נאר אויב דער עד זאגט עס, נישט אויב די ווייב זאגט עס, און אויכעט נאר דא "אבד זכרו"? נו,

ר' יצחק: עפעס ווייל דא דער רמב"ם זאגן. אפשר לייגט ער צו א תנאי, ס'מאכט סענס. וואס, פון היינט קען דאך טאקע זיין אז ער גייט צוריקקומען. מ'רעדט דאך נאך א פאר יאר, איך ווייס נישט,

ר' יואל אשר: נאך א פאר חדשים, איך ווייס נישט,

ר' יצחק: נישט דווקא, ס'איז נישט קלאר. יא, איך בין מסכים, דער רמב"ם האט נישט געזאגט פריער וואס גייט זיין, וואס איז די הלכה צי נישאת.

ר' יואל אשר: יא,

ר' יצחק: אבער ער זאגט די פריערדיגע הלכה, **"ראוהו שטבע בים הגדול אין מעידין עליו שמת"**, ער האט נישט געזאגט,

ר' יואל אשר: נאר "אין מעידין עליו שמת" מיינט אז ער זאל נישט גיין צו דעם בית דין זאגן אז ער האט א הגדת עדות,

ר' יצחק: ווייל ער האט נישט געזען.

ר' יואל אשר: אבער ער האט יא געזאגט, איז איינס זייער שטארק נוגע אז מ'גייט נישט מוציא זיין אשתו.

ר' יצחק: אזוי זעט אויס,

ר' יואל אשר: איך ווייס נישט וואס צו זאגן. סאו זאגט דער רמב"ם וווייטער,

ר' יצחק: ס'שטייט זיכער נישט קלאר אז אויב נישט נשתקע איז אויכעט תצא. דער רמב"ם, ס'איז אמת אז דארט וואו דער רמב"ם זאגט "נישאת לא תצא", לייגט ער צו די ענינים פון "נשתקע ואבד זכרו".

ר' יואל אשר: איך מיין אלעס וואס ער וויל צולייגן מיט דער כ"ף, אז די אלע זאכן וואס איך האב געזאגט איז אפילו "אבד זכרו", ס'איז דורכגעגאנגען שוין צוויי וואכן, זאל נישט א מענטש זאגן אויב ס'וואלט דורכגעגאנגען צוויי וואכן וואלט ער דאך שוין אהיימגעגאנגען, ס'איז נאך אלץ אסור. אבער "ואם נישאת לא תצא" גייט ארויף אויף די כלליות'דיגע די אלע הלכות וואס מ'האט געלערנט. ס'איז דאך דא א הלכה "אם נישאת לא תצא" ביי די אלע הגדות עדות.

ר' יצחק: איי, נאר אויף דא, ער זאגט נישט אויף אלע. ניין, אויכעט ס'גייט פריער.

ר' יואל אשר: **"ראיתיו שמת במלחמה"**. "ראיתיו שמת במלחמה", יא, איין שטיקל פאר דעם.

גוי מסיח לפי תומו

ר' יצחק: ס'רייט, רייט, ביסט געערעכט. אקעי. **"ואפילו"**, יא, לאז "ואפילו", ואפילו דא איז געווען א גוי, רייט? ווייטער דא אין הלכה כ"ף,

ר' יואל אשר: יא? **"ואפילו היה הגוי הוא שהשיח לפי תומו ואמר טבע פלוני בים"**, ס'איז אבד זכרו ונשתקע, אבער פון וואו ווייסט מען בכלל אז ער איז געווען אין א ים? דאס איז בעיסד אויף א גוי אויף מסיח לפי תומו,

ר' יצחק: איז אויכעט **"הרי זו לא תצא"**. בדיעבד.

ר' יואל אשר: וואס לייגט ער דא צו?

הלכות כ"א–כ"ב: גוי מסיח לפי תומו ביי מים שאין להם סוף און נידוי פאר א חכם

ר' יואל אשר: א שטיקל פארדעם.

ר' יצחק: רייט, רייט, דו ביסט געערעכט. אקעי. **ואפילו**, יאללה, **ואפילו**, אפילו דאס איז געווען א גוי, רייט? ווייטער, הלכה כ"ב.

ר' יואל אשר: יא? **ואפילו היה הגוי הוא שהשיח לפי תומו ואמר טבע פלוני בים**, אז **אבד זכרו ונשתקע**, אבער פון וואו ווייסט מען בכלל אז ער איז געווען אינעם ים? דאס איז בעיסד אויף א גוי, אויף א מסיח לפי תומו, איז אויך **הרי זו לא תצא**.

ר' יצחק: בדיעבד. דאס זעלבע.

ר' יואל אשר: וואס לייגט ער דא צו? איך מיין ס'איז דאך פשוט... יא? דא, מסתמא וויל ער דא אויך זאגן אויף **ואם נישאת לא תצא**, אויך אויף דעם גוי. סאו דער עיקר וואס ער וויל דא ארויסברענגען שטייט נישט, יא? וואס וויל ער זאגן מיט דעם גוי? דער גוי איז דאך נישט בעסער ווי אן איד וואס זאגט "טבע פלוני בים"?

ר' יצחק: עקזעקטלי, ער וויל זאגן אפילו א גוי, **נישאת לא תצא**, דאס זאגט ער.

ר' יואל אשר: אבער ער זאגט נישט "הרי זו לא תצא", ער זאגט נישט, **הרי זו לא תצא**.

ר' יצחק: **לא תצא, נישאת לא תצא**. די קולא וואס מ'זאגט אז...

ר' יואל אשר: **נישאת לא תצא** איז נישט נאר פון אזא מין, פון א רעגולערן עד, נאר אויך פון א גוי עד.

ר' יצחק: יא. [[#2]] אבער, **וחכם**.

ר' יואל אשר: נישט קלאר וואס דא גייט פאר?

ר' יצחק: וואס טוט זיך דא?

ר' יואל אשר: כ'ווייס נישט... וואס איז נישט קלאר? פארוואס לא תצא?

ר' יצחק: דו ווייסט פארוואס? ס'שטייט אין דער גמרא בפירוש. אויב ס'שטייט אין דער גמרא, איז שוין כשר. איך האב געזאגט, דו האסט בכלל א כלל: דער רמב"ם האט נישט געלערנט טעמים פון זאכן וועו ער האט געזאגט זיין הלכה-ספר. אויב ס'שטייט אין דער גמרא, איז קלאר אז מ'דארף פסק'ענען וואס שטייט אין דער גמרא. שטייט אין דער גמרא קלאר אז די אלע זאכן, **נישאת לא תצא**.

ר' יואל אשר: **וחכם שהורה להשיא אותה לכתחילה**, א חכם וואס פסק'נט אז מ'זאל איר מאכן חתונה לכתחילה כנגד דער הלכה, ווייל ער טראכט אז אם נישאת איז דאך לא תצא, ער גייט נאך אביסל מער מקיל זיין ווי דעם,

ר' יצחק: **מנדין אותו**. דאס שטייט אויך אמת אין דער גמרא. וואו איז... וואס האט עס אויפגעהערט צו ארבעטן? הורה לה... ס'לויפט אוועק. דאס איז ביי דער גמרא עפעס א מעשה, און ס'איז געווען רב שילא האט מתיר געווען א מענטש'ס פרוי, און רב האט געזאגט פאר שמואל אז מ'זאל אים געבן א נידוי.

די מעשה אין דער גמרא מיט רב שילא, רב און שמואל

ר' יואל אשר: איר אליין גיט מען נישט קיין נידוי פאר'ן חתונה האבן?

ר' יצחק: ניין, דער רב. זייער אינטערעסאנטע מעשה אין דער גמרא. ס'איז געווען א מענטש, ער האט זיך דערטראנקען אין אן **אגמא דסמקי**, איך ווייס נישט, דער לעיק פון א פלאץ וואס הייסט סמקי, ווערעווער דעט איז. איז געווען א צדיק רב שילא, ער האט מתיר געווען זיין ווייב. איז געקומען רב, ער זאגט פאר שמואל: מ'דארף דעם מענטש מנדה זיין, ער גייט קענן דער משנה. האבן זיי געטראכט: אקעי, ווייסט וואס? קודם וועט מען אים פרענגן. זייער אינטערעסאנט, דא זעט מען אז מ'זאל פרענגן א מענטש פאר מ'איז אים מנדה.

האבן זיי אים געפרעגט די הלכה: מים שאין להם סוף, וואס איז די הלכה? האט ער געזאגט: דאס הייסט? אוודאי די הלכה איז אסור. האבן זיי געפרעגט: נו, אין אגמא דסמקי איז א מים שאין להם סוף? האט ער געזאגט: נו, אוודאי איז עס א מים שאין להם סוף. האבן זיי געזאגט: נו, איז וואס איז דער פשט פון דעם רב'ס הלכה? זאגט ער: יא, כ'האב געמאכט א טעות. איך האב געמיינט אז ס'איז א מים שיש להם סוף.

האט שמואל געזאגט אויף רב: **"לא יאונה לצדיק כל און"**. קרי רב עליה דשמואל: **"תשועה ברוב יועץ"**. זיי האבן געכאפט אז יע, דער רב האט טאקע געמאכט א טעות, אבער דעם נידוי באקומט מען נישט פאר'ן מאכן א טעות אין הלכה. א נידוי באקומט מען פאר'ן גיין קעגן דער משנה. אז דו גייסט קעגן דער משנה און דו זאגסט מים שאין להם סוף איז מותר, קומט זיך א נידוי אזוי ווי מ'איז מנדה על כבוד חכמים. אבער איינער וואס האט געהאט א טעות, ער האט געמיינט, יא, די גמרא איז מסביר די סברא, ער האט געמיינט אז א פלאץ וואס **קוו וקיימי**, איז א מים שיש להם סוף. אבער ווייס איך וואס מ'מיינט.

ר' יואל אשר: אויב וואלט א מענטש זיך געטראנקען וואלט מען דאך עס געדארפט זען.

ר' יצחק: אה.

ר' יואל אשר: אבער ווייל ס'איז דא כוואליעס קען מען נישט זען פונקטליך וואס גייט פאר.

ר' יצחק: בקיצור, דאס איז געווען א חקירה, א פראקטישע חקירה צי דאס הייסט מים שאין להם סוף. ער האט טאקע מודה געווען, רב שילא, אז ער האט געמאכט א טעות, אבער דאס הייסט נאכנישט קיין זאך וואס מ'איז מנדה דערויף. זייער וויכטיג.

און דא זעט מען אז מ'דארף טוהן **"תשועה ברוב יועץ"**. אויב מ'וויל מנדה זיין א צווייטן איד זאל מען פרעגן נאך א רב. אזוי ווי רב האט געפרעגט פאר שמואל צי ער זאל מנדה זיין יענעם, און שמואל האט אים געגעבן די עצה צו רעדן מיט אים. פארוואס רב איז נישט איינגעפאלן פארדעם אליינס אז מ'דארף רעדן מיט אים וויס איך נישט, אבער דא זעט מען אז מ'דארף רעדן מיט אים, **"תשועה ברוב יועץ"**. און שמואל האט געזאגט אויף רב, **"לא יאונה לצדיק כל און"**, אז וועט ער וואלט מנדה געווען דעם רב שילא נישט גוטערהייט וואלט עס געווען א גרויסער עוון. אבער מן השמים האט ער אים געפרעגט און מ'האט...

ר' יואל אשר: מברר געווען דעם נושא.

הלכה כ"ג: דערקענען א מת – פדחתו, חטמו ופרצוף פניו

ר' יואל אשר: יא, שוין, יעצט גייען מיר לערנען א נייעם נושא. א מענטש זאגט ער האט געזען א מת, און מ'דארף מתיר זיין זיין ווייב, אבער וועט ער זאגט ער האט געזען דעם ריכטיגן מענטש? אפשר האט ער געזען איינעם ענליך צו אזוי וויטער? וויאזוי קען מען אידענטיפיצירן דעם מת? [[#3]]

איז אזוי: **"מצאוהו הרוג או מת"**, אויב מ'טרעפט א מענטש גע'הרג'עט – געווענליך הרוג מיינט איינער האט אים גע'הרג'עט, מת מיינט ער איז געשטארבן נאטירליך. איז אזוי: **"אם פדחתו וחטמו ופרצוף פניו קיימין"**, אויב מ'האט געזען זיין גאנצן פראנט פנים, מ'האט געזען זיין שטערן, מיט זיין נאז, מיט זיין פרצוף, **"והכירוהו בהם שהוא פלוני"**, אה, דאס איז דער מענטש, מ'האט געקענט דערקענען זיין פנים, איז **"מעידין עליו"**, ווייל דאס הייסט גוט דערקענט א מענטש.

ואם ניטל אחד מאלו, אויב דער מענטש איז שוין געווארן אינגאנצן... מ'קען זען ס'הייסט מנופח, ער איז אויפגעבלאזן, יא, אדער ס'איז געווארן צעשטיקלט, כאילו מ'האט אים אראפגעהאקט חלקים פון זיין גוף. **אף על פי שיש להם סימנין בגופו ובכליו**, ס'איז דא סימנים אויף זיין גוף אדער אויף זיינע וועש, **"ואפילו שומא"**, אפילו אויב ס'איז דא א... וואס מיר האבן געלערנט, א שומא האבן מיר געלערנט אנפאנג הלכות אישות. שומא מיינט א בירד-מארק, א געוויסע... א ווארצל אדער וואס, איז **"אין מעידין"**, קען מען נאך אלץ נישט מעיד זיין, **"שמא אחר הוא"**, אפשר איז ער אן אנדער מענטש.

דיסקוסיע: סימנים אויפ'ן גוף און דער מקור פונעם פסוק

ר' יואל אשר: ס'איז דא אין די ראשונים צי אייביג ווען דעם מענטש'ס גאנצער גוף איז דא און ס'פעלט נאר, לאמיר זאגן, נאר די חטמו, צי דאס מאכט שוין גענוג אז מ'זאל טראכטן שמא אחר הוא? איז דא וואס זאגן אז כאילו דאס ערשטע שטיקל רעדט מען וועט ס'איז נאר דא דער קאפ, לאמיר זאגן. מ'קען דאך זען א מענטש'ס גאנצן גוף.

ר' יצחק: אקעי. אבער ס'שטייט דאך קלאר **"יש להם סימנין בגופו"**. איך פארשטיי נישט וואס איר זאגט.

ר' יואל אשר: יא, אבער דאס איז נאר סימנים בגופו ובכליו, אבער ס'איז נישט אז מ'דערקענט אים קלאר.

ר' יצחק: און וואס וועט מ'האט סימנים מובהקים אפשר, מ'האט גוטע סימנים, וואטעוועך, מ'דארף וויסן, אויב מ'טרעפט זיין בערזל און ס'שטייט זיין נאמען, וואטעוועך, מ'דארף מדייק זיין,

ר' יואל אשר: לערנען די פוסקים. ער זאגט אז חכמים לערנען עס ארויס פון דעם פסוק **"הכרת פניהם ענתה בם"**, אז מ'קען נאר דערקענען א מענטש בעיסד אויף דעם פנים.

ר' יצחק: דו דארפסט א ראיה פון א פסוק? ס'איז א גוטער פסוק. [[#4]]

הלכה כ"ד: תוך שלשה ימים און איינער וואס איז דערטראנקען אין ים

ר' יצחק: עניוועיז, אבער דא שטייט נאך א חומרא, אז אפילו דאס ארבעט נאר:

ר' יואל אשר: "במה דברים אמורים", זאגט דער רמב"ם וויייטער, **"שראוהו בתוך שלשה ימים אחר הריגתו או מיתתו"**. אינערהאלב דריי טעג פון זיין שטארבן האט מען אים געזען. **אבל אחר שלשה ימים**, אויב ס'איז דורכגעגאנגען דריי טעג, **אין מעידין עליו**, זאלן זיי נישט מעיד זיין,

ר' יצחק: ממ.

ר' יואל אשר: מפני שפרצוף פניו משתנה. רייט.

ר' יצחק: א מענטש שטארבט איז זיין...

ר' יואל אשר: פנים בתוך שלשה ימים זיי זענען אים טויט. זיי דארפן דאך וויסן וויפיל טעג ס'איז דורכגעגאנגען פון שטארבן.

ר' יצחק: מ'קען זען.

דיסקוסיע: וואס מיינט "פרצוף פניו משתנה" וועז די עדים דערקענען אים?

ר' יואל אשר: אה, מ'קען זען. נאך א זאך, זיי זענען דאך יא, זיי זענען יא. זיי זאגן זיי זענען דעם פרצוף פנים, אבער אויב מיר וויייסן אז ס'איז נאך דריי טעג, איז פרצוף פנים משתנה. עכט איז עס ראובן,

ר' יצחק: און ער זעט יעצט אויס ווי שמעון. יא. מ'קען זען אז א מענטש ליגט שוין אפאר טעג דארט.

ר' יואל אשר: אבער זיי זאגן דאך דא אין א פאל וועז זיי זענען יא מכיר.

ר' יצחק: יא, יא, אבער דאס האט זיך געטוישט.

ר' יואל אשר: זייער גוט. ס'האט זיך געטוישט, און ממילא זעט עס אויס ווי יענקל, עכט איז עס יצחק.

ר' יצחק: יא. דאס וועט זיין שווער צו פארשטיין.

ר' יואל אשר: פרצוף פנים משתנה מיינט אז ער טשעינדזשט זיין פנים, ער זעט יעצט אויס ווי אן אנדער מענטש, אדער מ'קען אים נישט קלאר זען? וויאזוי?

ר' יצחק: וויפיל מאל האסטו געטשעקט טויטע מענטשן נאך דריי טעג, דו וויייסט שוין?

ר' יואל אשר: זאגט דער רמב"ם וויייטער: **טבע בים.**

ר' יצחק: איך וועל זיצן לאנטש אין בית מדרש, און ער זאגט, אויב ס'שטייט אזוי מסתמא איז עס אזוי, איך פארשטיי נישט. ס'טוישט זיך און ס'האט א חשש ס'איז א צווייטער, וואס איז דער פראבלעם? ס'קען זיין. אויף דער מציאות, פרעגסט א קשיא פון דער מציאות. **טבע בים,**

א מת וואס איז ארויסגעווארפן געווארן פונעם ים

ר' יואל אשר: אויב ער האט זיך דערטראנקען אין ים, **והשליכו הים ליבשה,** נאך אפאר טעג האט דער ים אים ארויסגעווארפן. דעמאלטס **אפילו אחר כמה ימים,** אפילו ס'איז יא דורכגעגאנגען צייט אינמיטן, **אם הכירו פניו וחטמו,** קענען זיי יא מעיד זיין, **שאינו משתנה במים אלא אחר זמן מרובה.** וועז מ'איז אין וואסער האלט זיך דער גוף לענגער, ממילא אפילו נאך אפאר טעג קענען זיי יא נאך מעיד זיין. אבער **ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן הים שעות ונתפח,**

ר' יצחק: געשוואלן. אפילו אפאר שעה, נישט דריי טעג,

ר' יואל אשר: רייט? יא, ווייל דעמאלטס, אבער כאילו צוזאמען מיט די פאר טעג אין דעם וואסער,

ר' יצחק: איז **אין מעידין עליו שהרי נשתנה.** [[#5]] ממ, זייער גוט. יא?

הלכה כ"ה: בדיקה ביינאכט, א גוסס וואס שרייט זיין נאמען, און א שליח מיט א נאמען

ר' יואל אשר: יא. זאגט דער רמב"ם: **כשמסתכלין בצורתו כדי להכירו להעיד עליו,** וועז מ'קוקט אויף זיין פנים – מיר האבן דאך געשמועסט אז צו דערקענען א מענטש דארף מען קוקן אויף זיין פנים – דארף מען קוקן קלאר, ס'איז נישט גענוג אויב מ'זעט עס אין דער טונקלקייט. **בודקין אותו,** דארף מען טשעקן, **ורואין אותו, ואפילו בלילה לאור הנר או לאור הלבנה** איז אויך גענוג. איינמאל מ'האט בודק געווען און מ'האט געטרייט די בעסט, דאס אז ס'איז געווען ביינאכט...

ר' יצחק: מאכט עס נישט ערגער. מ'קען דערקענען א מענטש מיט לבנה אדער מיט א לעכט. יא?

א מענטש וואס שרייט זיין נאמען פאר'ן שטארבן

ר' יואל אשר: ראו אחד עומד מרחוק ואומר, אה,

ר' יצחק: דא איז א נייער וועג פון וויסן, נישט דורך קענען זיין פנים, נאר דורך עס הערן אז איינער זאגט "איך הייס אזוי".

ר' יואל אשר: ראו אחד עומד מרחוק ואומר, מען הערט א מענטש שרייען, **שהוא פלוני בן פלוני ממקום פלוני,** און א נחש האט אים יעצט געביסן. אה, א מענטש זאגט אויף יענעם: איך בין דער און דער פלוני ממקום פלוני און איך זע מיין שכן דא לעבן מיר איז געווארן געביסן... לא,

ר' יצחק: שהוא. ער זאגט אליינס.

ר' יואל אשר: דער מענטש אויף זיך? **והרי הוא מת?**

ר' יצחק: יא. ער זאגט: "איך שטארב יעצט".

ר' יואל אשר: "איך גיי שטארבן".

ר' יצחק: יא, איך מיין אז ער זאגט "הוא",

ר' יואל אשר: ווייל ס'איז בדרך כבוד פאר זיך. **והרי הוא מת, והלכו ומצאוהו שנשתנה ולא הכירוהו**, מען זעט אז ער איז שוין געווארן געטוישט און מען קען אים נישט דערקענען, **הרי אלו משיאין את אשתו**.

ר' יצחק: דאס הייסט, על פי דאס וואס ער האט געזאגט, ער האט געגעבן א שריי: "יענקל בן גרונם שטייט דא און שטארבט", האבן זיי געהערט, זיי האבן נישט געזען, זיי האבן נאר געהערט, זיי זענען געווען עפעס פון דער ווייטנס. שפעטער, מען גלייבט אים אז ער זאגט אויף זיך אז ער הייסט אזוי. ער דערקענט זיך דאך יא.

א שליח וואס ברענגט א מעלדונג אויפ'ן נאמען "יצחק בן מיכאל"

ר' יואל אשר: בא אחד ואמר אמרו לי בית דין, אדער ער זאגט:

ר' יצחק: אמרו לי אנשים,

ר' יואל אשר: ממ. אדער איינער זאגט פאר'ן צווייטן: **כשתלך למקום פלוני**, וועז דו גייסט צו יענער שטאט, זאג זיי **שמת יצחק בן מיכאל**, אז דער און דער מענטש איז געשטארבן. **ובא השליח ואמר לנו**, דער שליח פאלגט אויס דאס וואס דער בית דין האט אים געזאגט אדער דאס וואס מ'האט אים געזאגט, אבער דער שליח ווייסט נישט ווער דער יצחק בן מיכאל איז. אבער **הואיל ואנו יודעין**, מיר ווייסן דאך יא **פלוני הידוע בשם זה**, מיר ווייסן אז דא איז א יצחק בן מיכאל...

ר' יצחק: וואס פעלט און מען זוכט זיין טויט...

ר' יואל אשר: דער צווייטער, דער בית דין ווען ער קומט אן אין שטאט. **הרי אשתו מותרת ואין אומרין שמא יצחק בן מיכאל אחר הוא שמת**, ווייל דא שטימט דאך א מעשה, דער מענטש פעלט, יא, און דער מענטש זאגט עדות אז אויף דעם מענטש,

ר' יצחק: קען ער מעיד זיין.

ווערי אינטערעסטינג דער... וואס איז דער יצחק? דו ווייסט אז געווענליך איז ראובן בן שמעון און אזוי ווייטער, ווער איז דער יצחק בן מיכאל דא געבוירן געווארן? ס'איז פון דעם רמב"ם, איך זע נישט אז ער ברענגט אז אין דער גמרא שטייט יצחק בן מיכאל. זייער פאני. ליגט אין דעם עפעס א סוד, יצחק, ווער דער יצחק בן מיכאל איז. שטייט אין גמרא יצחק בן מיכאל? אה, ס'איז געשטאנען אין דער גמרא אביסל אנדערש די מעשה: **יצחק ריש גלותא** איז געשטארבן. אה, זייער אינטערעסאנט. און דער רמב"ם האט עפעס געהאלטן אז...

דער נאמען "יצחק בן מיכאל" און שמות מובהקים

ר' יצחק: יא, איך האב געמיינט, אויב איז ער דער ריש גלותא, איז דאך, וויפיל ריש גלותא זענען דא? דער רמב"ם האט עפעס געהאלטן אז ער מיינט יצחק מיט א נאמען, איז ער שיין מדייק, הרב ראבינאוויטש, אז יצחק איז א נארמאלער נאמען, יצחק בן מיכאל. [[#2]] אבער אפשר יצחק בן מיכאל איז נישט דא אזויפיל? לאו דווקא סתם, שטייט שמות מובהקים, אפשר יצחק בן יעקב, אדער יעקב, וואס הייסט אז יעקב בן יצחק איז ווייניגער?

ר' יואל אשר: איך ווייס נישט. אקעי, ס'קען מען זאגן יצחק בן מיכאל, ער האט געהאלטן אינמיטן לערנען יבמות, יצחק בן מיכאל איז ראשי תיבות יב"ם.

ר' יצחק: איך ווייס נישט וואס, אקעי.

ר' יואל אשר: שוין. ניין,

ר' יצחק: ס'שטייט אין דער גמרא יצחק. דער יצחק איז יא א גמרא, איך האב געמאכט א טעות. ער ברענגט נישט דעם מגיד משנה, אבער דער יד פשוטה ברענגט עס. ס'איז דאך דא נאך אן אינטערעסאנטע זאך. ניין,

ר' יואל אשר: אבער ס'קען דאך זיין אז טאקע וועז ס'וואלט געווען ראובן בן שמעון, וואלט מען יא אנגעהויבן מורא האבן.

ר' יצחק: ווייל ס'איז א קאמאן נאמען.

ר' יואל אשר: דאס פארשטייט ער דא?

ר' יצחק: ס'קען זיין, ס'שטייט נישט קלאר.

ר' יואל אשר: אבער א מאדנע זאך, יענץ איז אויך נאר וועז ס'איז דא דריי ראובן בן שמעון'ס וואס פעלן, און די ווייבער ווילן וויסן. ניין, אויב איז נאר דא איינס, איז דאך ווייטער, דער איין מענטש וואס פעלט פון דער שטאט, ער איז דער גע'הרג'עטער, יא. אמת, אמת, דאס קען מען זאגן.

דעם רמב"ם'ס שיטה וועגן שדים און דער חילוק צווישן הלכות גירושין און הלכות שבת

ר' יצחק: [[#3]] און נאך א זאך איז אז, אן אינטערעסאנטע זאך, דער מגיד משנה זאגט אז ער האט שוין געערעדט וועגן דעם אין פרק ב', לגבי "כתבו גט לאשתי" איז געווען אן ענליכע הלכה אז מען טראסט דעם מענטש וואס שרייט: "איך בין אזוי, שרייב א גט." און אין דער גמרא, סיי דארט און סיי דא איז געווען א פראבלעם אז אפשר איז ער א שד, און ס'איז נישט ער. און די גמרא זאגט אויף דעם תנאים אז מען דארף זען די בבועה דבבועה צו מאכן זיכער אז ער איז נישט קיין שד.

און דער מגיד משנה זאגט אז ער ווייסט נישט פארוואס דער רמב"ם, **"לא נתבאר לי למה"**, פארוואס דער רמב"ם ברענגט נישט די חקירות. אבער לי נתבאר, ס'איז דאך ידוע, ווייל דער רמב"ם האט נישט געגלייבט אין שדים, האט ער נישט געברענגט אלע הלכות וואס שטייט חששות פון שדים. ס'זעט אויס אז דער רמב"ם איז זייער קאנסיסטענט וועגן דעם.

דאס איז איינע פון די פלעצער – מענטשן זאגן אסאך מאל אז דער רמב"ם אין משנה תורה שטימט נישט מיט דעם רמב"ם'ס פילאסאפישע שיטות אין אזעלכע סארט זאכן, ס'איז נישט ריכטיג. דאס איז דאך קלאר אז דער רמב"ם האט פלעין נישט געברענגט א גאנצן חשש פון דער גמרא וועגן א שד, ער האט עס פלעין געסקיפט, ער האט עס נישט געפסק'נט, ווייל ער האט געהאלטן אז ס'איז דמיונות.

דאס הייסט, אנדערע זאכן, למשל הלכות שבת, ברענגט יא דער רמב"ם דעם מסמר הצלוב וכדומה, וואס איז א סגולה, ווייל דער

רמב"ם איז מסביר דארט בפירוש אין מורה אז אויב מענטשן דמיונ'ען, איז עס אויך א היתר לגבי הלכות שבת, הגם אז מ'זאל עס נישט טוהן. אבער דא רעדט מען דאך פון אן עכטן חשש. אן עכטער חשש, איז אז דאס וואס מענטשן דמיונ'ען אז ס'איז דא שדים, מיינט נאכנישט אז מ'זאל טאקע טראכטן אז ס'איז א שד.

ר' יואל אשר: שטימט? קענסט אויך זאגן אז אויב דער מענטש גלייבט אין שדים,

ר' יצחק: הערט ער שדים. אקעי? איי, דאס האט דער רמב"ם נישט געגלייבט. וועז דער רמב"ם זאגט אין מסכת שבת, זאגט ער נאר אז די הלכה איז אז א זאך וואס א מענטש גלייבט הייסט נישט קיין הוצאה, ווייל ער נעמט עס ארויס לרפואה. אבער דער רמב"ם זאגט נישט אז ער גייט קענען אויסגעהיילט ווערן. דאס איז נאך א,

ר' יואל אשר: נאך א לעוועל. [[#4]]

הלכה כ"ו: גוי מסיח לפי תומו אויף אן איד וואס ער קען נישט

ר' יואל אשר: שוין, זאגט דער רמב"ם ווייטער: **"יצא ישראלי וגוי מעמנו למקום אחר"**, אן איד מיט א גוי זענען אוועקגעגאנגען פון דער שטאט פון וואו זיי גייען, צו אן אנדער פלאץ. און צוריק קומט נאר דער גוי, דער גוי קומט **"והשיח לפי תומו"**, ער זאגט עס באופן לפי תומו, **"ואמר: איש שיצא עמי מכאן"**, דער מענטש מיט וועמען איך בין אוועקגעגאנגען פון דא, **"מת"**. ער האט עס געזאגט באופן מסיח לפי תומו, אויך אזוי ווי איך בין אזוי סורפרייזד אז יענער מת, איז **"משיאין את אשתו"**. זאגט דער רמב"ם: **"ואף על פי שאין הגוי יודע אותו האיש"**, ער זאגט נישט דעם און דעם, דעם יעקב בן שמעון, ער זאגט: דער מענטש מיט וועמען איך בין געגאנגען. איז דאס גענוג?

ר' יצחק: דאס איז לכאורה ווייטער א המשך פון דעם וואס מיר זאגן יעצט, אז וועז מ'זאגט אויף א מענטש, אפילו ער קען אים נישט, ער וועט ווייזן, אפשר מ'וועט אים ווייזן וועט ער קענען ווייזן, באט, וואס הייסט ער קען אים נישט?

ר' יואל אשר: וואס איז א חילוק אז ער קען אים נישט?

ר' יצחק: ער ווייסט נאר דער,

ר' יואל אשר: וואס איז געגאנגען מיט מיר. דאס הייסט בתור הגדת העדות דארף מען אייביג זאגן דעם און דעם מענטש. אבער דא איז דאך נישט קיין הגדת העדות עניווועיס. מ'וועט זאגן אבער נישט בתור הגדת העדות, דאס איז דאך בתור אז ס'איז מוכח פון דעם מצב.

ר' יצחק: דא איז די שאלה עפעס אנדערש. דא איז די שאלה צי ס'איז טאקע דער מענטש. דאס איז, מיר האלטן דאך דא אין דער נייער נושא: וויאזוי ווייסטו אז ס'איז דער מענטש? רייט, נישט דער גוי גיט סימנים, דער מענטש מיט דער לאנגער בארד. ער זאגט: יענער וואס איז געגאנגען מיט מיר, איך האב נישט קיין אנונג ווער ס'איז. אבער מיר ווייסן ווער ס'איז. רייט.

דיסקוסיע: דער תנאי פון "והוא שיאמר קברתיו"

ר' יואל אשר: אבער יעצט קומט אן אינטערעסאנטער תנאי: **"והוא שיאמר קברתיו"**. דאס איז נאר אויב ער זאגט, ווייל מ'קען נאך אלץ מיינען "מת" – ער האט געמיינט אז יענער איז געשטארבן, יענער האט געהאט אן עקסידענט און יענער האט אים געלאזט ליגן. יעצט קען מען נאך אלץ טראכטן אז אפשר איז עס נישט עקזעקטלי, אבער וועז ער זאגט "קברתיו", אדער אפשר וועט זיין די זעלבע זאך נישט וועז ער זאגט "קברתיו", אבער ער זאגט עפעס וואס איז מער ספעציפיק, ס'איז זיכער אז ער איז טויט,

ר' יצחק: איך האב אים געזען ליגן טויט, דעמאלטס.

ר' יואל אשר: לכאורה דאס איז דאס ווארט.

ר' יצחק: ער רעדט וועגן דעם, דער מגיד משנה באריכות, אז ס'זעט אויס דער רמב"ם,

ר' יואל אשר: מיינט אז דאס איז די נאמנות פון מסיח לפי תומו.

ר' יצחק: ס'איז נאר דער פראבלעם איז וועגן תומו, ער דארף זאגן קברתיו. יעדער גוי א מסיח לפי תומו, אזוי זאגט ער. דאס איז דאך נישט אנדערש ווי עני מסיח לפי תומו. דא האט מען נאר,

ר' יואל אשר: צוגעלייגט א הלכה אז, ניין, ניין, ניין, ווייל דער פראבלעם איז אין מלחמה למשל איז אז דו מיינסט אזוי, סאו וועגן דעם וואלט דער מסיח לפי תומו אויך אפשר נישט געלאפן.

ר' יצחק: אבער נישט, א נארמאלער מענטש דארף נישט זאגן קברתיו, ס'איז גענוג אז ער זאגט כ'האב געזען שהוא מת. ס'איז דא עפעס נאך א לעוועל קלארקייט וואס מען פאדערט פון דעם גוי פאר סאם ריזן. אזוי זעט אויס.

ר' יואל אשר: ס'איז גוט, אבער ס'קען זיין אז מ'דארף מער ווי דאס ווארט איז די גאנצע צייט אז ס'זאל זיך אים נישט האבן געדאכט שהוא מת, נאר ס'איז א באשטעטיגונג.

ר' יצחק: אבער ס'איז דא לעוועלס פון דעם. נישט נאמנות. געווענליך, אבער דער פאקט איז אויף אן איד שטייט נישט "והוא שיאמר קברתיו".

ר' יואל אשר: איך ווייס נישט, דארף מען וויסן צי "והוא שיאמר קברתיו" איז דווקא אדער והוא שיאמר דיטעילס פון דער בריאה.

ר' יצחק: ס'איז זיכער עפעס א דווקא, צי קברתיו מיינט דווקא ליטעראלי קברתיו ווייס איך נישט, אבער ס'מיינט זיכער עפעס מער א לעוועל ווי סתם זאגן כ'האב געזען אז ער איז געשטארבן.

איך האב געמיינט עפעס אנדערש. איך האב געמיינט אפשר דמיונות. איך האב געמיינט אז דער גוי איז געגאנגען און ער קומט נישט צוריק מיט אן איד, איז אויב נישט קברתיו זאל מען גיין זוכן דעם איד, ס'איז דאך א מת מצוה, סאו ער זאגט: ניין, כ'האב אים שוין באגראבן. דאס הייסט, דאס פארענטפערט א קשיא אז נישט דארף דער מענטש ליגן ערגעץ, און מען ווייסט דאך אז ער איז נישט געווארן פארלוירן, ער איז נישט געגאנגען אין די הרי חושך, זאל מען גיין זוכן און טרעפן. ס'וועט נישט העלפן ווייל מען וועט נישט קענען זען,

ר' יואל אשר: ס'וועט שוין זיין נאך דריי טעג. און דא רעדט מען פון דין היתר אשתו, מ'רעדט נישט דא פון הלכות קבורה.

ר' יצחק: יא, אבער איך זאג אז ס'קען זיין א קשיא אויף איר, דו געדענקסט דאך אז דער רמב"ם זאגט אז מען פרעגט פאר א מענטש וואס איז געשען. אויב דו ווייסט נישט ווא ער איז – ער איז געשטארבן, נו ווא איז ער? אה, כ'האב אים באגראבן. פארשטייסט? אויב נישט ווערט דאך א קשיא,

ר' יואל אשר: אויף דיין הגדת עדות.

ר' יצחק: אבער ס'איז דאך נישט הגדת עדות, ס'איז דאך א מסיח לפי תומו. וואטעוועך, סעים טינג. וואס איז דער חילוק? ס'איז א קשיא אויף דיין מעשה נאך מער. אויף עדות איז נישט דא אזויפיל קשיות, אויף מעשיות איז דא מער קשיות.

ר' יואל אשר: אנדערע זאגן אז דאס ווארט וואס דא איז, דו האסט דאך צוגעלייגט דעם חידוש אז א גוי אינו יודע אותו האיש, דעמאלטס גייט מען פאדערט מען מער חומרא. נארמאל פריער האט מען זיך נישט געלערנט ביי א גוי מסיח לפי תומו אז מען דארף זאגן קברתיו, וואס איז דא פלוצלינג געשען? ווייל דא איז דא עפעס מער,

ר' יצחק: ווייל אינו יודע מי. ס'איז דא א מחלוקת, דאס הייסט, דער רשב"א זאגט אז יעדער גוי דארף זאגן קברתיו, און דער מגיד משנה זאגט אז דווקא ביי דעם,

ר' יואל אשר: אופן אזוי ווי דו זאגסט.

ר' יצחק: [[#5]] איך פארשטיי אבער נישט וואס האט צו טוהן דאס אז ער קען נישט, וואס האט צו טוהן די צוויי פראבלעמס.

גוי מסיח לפי תומו אויף א גרופע פון צען מענטשן

ר' יואל אשר: שוין, זאגט דער רמב"ם ווייטער: **"וכן אם יצאו עשרה בני אדם כאחד ממקום למקום והן אסורין בקולר"**, צען מענטשן זענען געגאנגען ממקום למקום, און מ'האט זיי ארעסטירט, מ'האט געלייגט אויף זיי הענדקאפס אדער א קולר.

ר' יצחק: קולר איז א קאלער אויף ענגליש. און געווענליך מיינט דאס לכאורה אז מ'נעמט זיי צו הרג'ענען, רייט? יא. אוי, נישט סתם ארעסטירט. יא, אבער דאס איז געווען דעסיידעד אז, וואטעוועך, ס'מיינט אז יא,

ר' יואל אשר: ארעסטאנטן. אדער זיי זענען געווען צען מענטשן, ספעציפיק מענטשן, צען מענטשן וואס זענען דרייווערס פון גמלים, **"או נושאין גמלים וכיוצא בדברים אלו, והשיח הגוי לפי תומו"**, ס'קומט א גוי און איז מסיח לפי תומו, ער זאגט אז: **"עשרה בני אדם שהלכו ממקום פלוני למקום פלוני"**, און זיי טראגן דעם און דעם קולר, אדער זיי טראגן די און די גמלים, **"מתו כולם וקברנום"**, זענען אלע געשטארבן, און מיר האבן זיי באגראבן, דעמאלטס **"משיאין את נשותיהן"**. ווייל אויכעט, הגם ער זאגט נישט די נעמען פון די מענטשן, אבער ער גיט דאך אן וואסערע מין גרופ ס'איז געווען, ס'איז געווען א גרופ וואס טראגט גמלים, אדער א גרופ פון אסורין בקולר, און ער זאגט וקברנום, גלייבט מען זיי, איז אויך דא מסיח לפי תומו.

ר' יצחק: ווייל מיר ווייסן וועך די צען מענטשן זענען בעיסיקלי, ס'איז פלעיסד כסימנים.

ר' יואל אשר: אזוי ווי א שטיקל פארדעם, ס'איז נישט דא קיין נייער חידוש לכאורה, אפשר נאר אז זיי זענען מער מענטשן. ניין,

ר' יצחק: ער ווייסט דא אפילו נישט דעם איין איד, ס'איז א באנטש פון אידן, אבער מיר ווייסן וועך זיי זענען. זע נאר ס'איז א, יא? אזוי שטייט נישט, יא, "יצאו", נאכאמאל, "יצאו עשרה בני אדם", מ'האט זיי אלייגנ געזען, נישט דער גוי האט געזען, יא? מיר זענען, מיר קענען די צען מענטשן וואס גייען, אדער מיט א קולר אדער, ס'הייסט מיר ווייסן קלאר וועך זיי זענען, נישט קיין חילוק.

ר' יואל אשר: אה, און יעצט קומט צוריק דער גוי און זאגט אויף די צען מענטשן וואס טראגן כך וכך,

ר' יצחק: די גרופע מענטשן,

ר' יואל אשר: אפילו אויב דער גוי זאגט נישט אז ער קען דעם איד, איז משיאין את נשותיהן. אקעי. ווייל מיר שטעלן צוזאמען די סטארי בעיסד אויף זיין מסיח לפי תומו. יא. אקעי, און דא דארף אויך זיין "וקברנום" זעט אויס, דאס הייסט אויך אזוי ווי אינו יודע.

ר' יצחק: יא. דאס איז אינו יודע, דער גוי קען זיי נישט.

ר' יואל אשר: ס'איז נישט עקזעקט אינו יודע, ווייל ער ווייסט דאך וועגן דער קבוצה אז ס'איז די קבוצה.

ר' יצחק: ניין, דער גוי ווייסט נישט, מיר ווייסן. דער גוי זאגט אז יענע קבוצה וואס איז געגאנגען. אזוי ווי ער ווייסט, דער איד וואס איז געגאנגען מיט מיר איז נישטא.

אן איד וואס גיט סימנים קעגן אנגעבן אן ארט

ר' יואל אשר: רייט. שוין. **"ישראל שאמר"**, אן איד אן עד אחד זאגט: **"מת איש יהודי עמנו במקום פלוני"**, דער און דער מענטש איז געשטארבן, און איך בין געווען מיט אים במקום פלוני, **"וצורתו כך וכך וסימניו כך וכך"**, און אזוי און אזוי זעט ער אויס, און דאס זענען זיינע סימנים, **"אין אומרין באומדן הדעת הוא פלוני"**, קען מען נישט יעצט זאגן: "אה! ס'שטימט מיט דעם וואס דו זאגסט צורתו, ער האט געהאט אזא און אזא בארד, אזא און אזא נאז, אה! עס מוז זיין יענער", אבער דאס הייסט נישט קיין הגדת עדות, **"עד שיעיד העד שהוא פלוני, ויכיר שמו ושם עירו"**.

ר' יצחק: אינטערעסאנט, ער דארף חומרא וויסן? וואס פריער האט מען יעצט געזאגט אז,

ר' יואל אשר: ביי א גוי מסיח לפי תומו האבן מיר געהאט,

ר' יצחק: אבער דא ביי,

ר' יואל אשר: אן איד איז ערגער פון א גוי?

ר' יצחק: ניין. ס'מיינט צו זאגן עפעס אנדערש, אז ער דיסקרייבט א מענטש.

ר' יואל אשר: ער דיסקרייבט א מענטש, מ'ווייסט נישט וואר דער מענטש איז. קען נישט דער בית דין זאגן בעיסד אויף וואס ער זאגט איז עס דער און דער, דער עד דארף זאגן. דאס איז דווקא אויב ער ווייסט נישט. אה, זייער גוט.

אבער **"אבל אם אמר: אחד יצא עמנו מעיר פלונית ומת"**, דער און דער מענטש איז געקומען פון יענעם און יענעם פלאץ, און ער איז געקומען מיט אונז, ער איז געשטארבן, איז **"מחפשין באותה העיר, אם לא יצא משם אלא הוא"**, אויב נאר איין מענטש פעלט פון דער שטאט,

ר' יצחק: יא, ווייטער. אבל אם אמר,

ר' יואל אשר: יא. **"אם לא יצא משם אלא הוא, תינשא אשתו"**. אויב דער איין מענטש וואס פעלט איז טאקע דער וואס שטימט מיט די סימנים, דעמאלטס איז יא.

ר' יצחק: סאו בעיסיקלי די הלכה איז,

ר' יואל אשר: אבער ס'שטייט נישט סימנים אפילו! דא שטייט אז ס'איז געווען א מענטש פון דער שטאט, און פון דער שטאט פעלט,

ר' יצחק: נאר דער איין מענטש. זייער גוט, סאו דאס איז אזוי ווי סירקומסטענשעל עווידענס, אז א מענטש זאגט – אן איד, א גוי נישט קיין חילוק, רייט? אפילו א גוי מסיח לפי תומו, אבער קל וחומר אן איד – זאגט: דער וואס איז ארויסגעגאנגען אויף דעם צוויי-אזייגערדיגן באס, כ'ווייס וואס, איז געשטארבן, איז געגנוג. אויב אז דא שטייט עפעס א נייע זאך אז מ'זוכט אז יענער, פריער איז נישט געשטאנען דאס, זייער אינטערעסאנט.

בירור דורך דער שטאט אן סימנים

ר' יואל אשר: אויב דער איין מענטש וואס פעלט איז טאקע דער וואס שטימט מיט די סימנים, דעמאלטס איז יא.

ר' יצחק: סא בעיסיקלי די הלכה איז...

ר' יואל אשר: אבער ס'שטייט נישט סימנים אפילו, דא שטייט אז ס'איז געווען א מענטש פון דער שטאט, און פון דער שטאט פעלט נאר דער איין מענטש. דער איין מענטש.

ר' יצחק: זייער גוט. סא דאס איז אזוי ווי סירקומסטענשעל עווידענס, אז א מענטש זאגט – אן איד, א גוי, נישט קיין חילוק, רייט? אפילו א גוי מסיח לפי תומו, אבער קל וחומר אן איד – זאגט: דער וואס איז ארויסגעגאנגען מיט די צוויי-זייטיגע באס, כ'ווייס וואס, איז געשטארבן, איז געגנוג.

אויב אזוי, דא שטייט עפעס א נייע זאך: אז מען זוכט אין יענער שטאט. פריער איז נישט געשטאנען דאס, זייער אינטערעסאנט. דו כאפסט? פארוואס איז פריער נישט געשטאנען דער תנאי אז מען זאל זוכן? דו האסט עס א גאנצע צייט אריינגעלייגט. אבער אין דעם רמב"ם איז נישט געשטאנען ביז יעצט אז מען דארף טשעקן אין דער שטאט אז ס'איז טאקע נישט געווען נאך איינער וואס איז ארויסגעגאנגען.

וויייל ביז יעצט האט מען געערעדט ביי א גוי – ניין, דארט שטייט **"מעמנו"**, מיר ווייסן וואר ס'איז ארויסגעגאנגען. דא ווייסן מיר בכלל נישט. מיר ווייסן בכלל נישט וואר ס'איז. ס'קומט איינער, ער זאגט: ס'זעט מיר אויס אז איינער פון דעם פלאץ איז ארויסגעקומען, גייט מען אין יענער שטאט און מ'טשעקט.

אבער אויב יענער זאגט: א מענטש מיט א לאנגער בארד און מיט אזעלכע פאות, דאס איז גארנישט, וויייל מ'קען נישט סומך זיין אויף דעם אומדן הדעת. מ'דארף אדער זאגן אז דער איז פון עיר פלונית, אדער זאגן אז ער קען אים, אז ער האט דערקענט דעם מענטש, ער קען אים מיט זיין פנים. אקעי.

הלכה כ"ז: עדות בכתב און מי שנשתתק

ר' יואל אשר: [[#2]] וואס טוט זיך אין אזא פאל? זאגט דער רמב"ם: **"מצאו כתוב בשטר"**, ס'איז דא א שטר וואס שטייט דערויף "מת איש פלוני בן פלוני". בקיצור ס'איז עדות בשטר, אן עד שרייבט אויף א שטר **"מת איש פלוני בן פלוני או נהרג איש פלוני, ונודע שזה כתב ישראל"**, מיר ווייסן אז אן איד האט דאס געשריבן,

ר' יצחק: "הרי זו תינשא אשתו".

ר' יואל אשר: דאס הייסט אן עד אחד, דאס איז אויך א פארלעסליכער עד אחד, אן עד אחד בכתב.

"וכן", נאך א הלכה: **"מי שנשתתק"**, א מענטש איז געווארן שטום, **"ובדקו אותו"**, מ'האט געטשעקט צי ער איז קלוג, **"כדרך שבודקין לגיטין"**, אזוי ווי מ'איז בודק לגיטין אויב ער קען מאכן רמזים על הן ועל לאו, מען זעט אז זיין קאפ ארבעט, **"ונמצאת דעתו מכוונת, וכתב"**, און דער מענטש וואס איז שטום שרייבט א צעטל **"שמת פלוני בן פלוני"**, יענער און יענער איז געשטארבן. כ'שטעל זיך פאר אז ביים שרייבן בעט מען אים אויך צו שרייבן באופן אז ער ווייסט וואר דער מענטש איז וכדומה. מ'רעדט דאך אז ער קען אים.

ר' יצחק: יא, האהא, ער זאגט "פלוני בן פלוני", ער האט דאך א נאמען. יצחק בן... וויאזוי האט ער געהייסן דער?

ר' יואל אשר: אבער ער דארף שרייבן אויך "כ'האב געזען", נישט סתם – ס'דארף זיין דיני עד אחד מיט די אלע כללים וואס מען האט געלערנט. **"סומכין על כתיבתו ותינשא"**, וויייל וועז ס'דארף נישט זיין קיין דין הגדת עדות, איז דאך געגוג נאמנות עד אחד.

דיסקוסיע: פארוואס א גוי מסיח לפי תומו בכתב איז נישט נאמן

ר' יצחק: איז דאס אויך א נאמנות עד אחד. דער חידוש איז דא נאר אז מ'קען שרייבן בכתב. ער זאגט אבער למשל, דער רמב"ם זאגט דוקא **"ישראל"**. א גוי, הגם ער איז מסיח לפי תומו, אבער א מסיח לפי תומו פון א גוי בכתב זעט אויס פונעם רמב"ם אז ס'איז נישט גוט. אינטערעסאנט, אז כתב דארף זיין עדות, כ'ווייס נישט פארוואס. אזוי זאגט דער מגיד משנה. ס'איז נישט קלאר פארוואס.

ר' יואל אשר: ס'קען אבער זיין ווייל דער כתב איז א הגדת עדות. ס'מיינט צו זאגן, דער גוי שרייבט עס בתור א ניוס-ריפארט?

ר' יצחק: יא.

ר' יואל אשר: פארוואס זאל מען אים גלייבן? וועו מ'זעט אים, זעט מען לפי המצב. אבער איינמאל ער שרייבט, מיר ווייסן נישט ווער ס'האט עס געשריבן, שוין א ווארט...

ר' יצחק: א ניוס-ריפארט איז א גוטער עקזעמפל. און נישט קיין מעיד – אפשר איז ער יא א מעיד, קענסט נישט ווייסן.

הלכה כ"ח: אין בודקין עדי אשה בדרישה וחקירה

ר' יואל אשר: [[#3]] זאגט דער רמב"ם ווייטער: **"ואין בודקין עדי אשה בדרישה וחקירה"**. ביי אסאך סארטן הגדת עדות איז דא דרישה וחקירה, מ'דארף אויספרעגן די עדים. אבער ביי עדות אשה פרעגט מען נישט עדים בדרישה וחקירה. פארוואס? **"שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל משום התרת עגונה"**.

און דאס, כ'ווייס נישט פונקטליך וואס דאס מיינט, ווייל מיר האבן דאך פריער געלערנט אז מ'פרעגט אים צי האסטו געזען קלאר זיין נאז און צי עס איז געווען גאנץ.

דיסקוסיע: דער חילוק צווישן דרישה וחקירה און אויספרעגן אויפ'ן מציאות

ר' יצחק: דאס איז ממילא א קשיא, דער רמב"ם האט אבער בפירוש געזאגט...

ר' יואל אשר: דרישה וחקירה מיינט מסתמא וועלכע שעה ס'איז געווען און די עקסטערע זאכן, ווער נאך האט געזען.

ר' יצחק: דער רמב"ם זאגט קלאר אז **"העידו שואלין דבר ברור, היאך ראית"**, רייט? סאו אויף דעם האט שוין דער מגיד משנה דארט געבראכט דעם ירושלמי אז דאס האט נישט קיין שייכות מיט דרישה וחקירה, דאס איז די בעיסיקס. אזוי זעט אויס.

זעט אויס אז דרישה וחקירה מיינט אופנים וואס מ'פרעגט אויס אן עד און מ'טרייעט אים צו כאפן. זייער גוט, מ'טרייעט אים צו כאפן: וויפיל אזייגער איז געווען? אויב זיי זאלן זאגן אנדערע שעות, האסטו זיי געכאפט. מ'זוכט נישט צו כאפן די עדות אשה. אודאי זוכט מען יא אויסצוגעפינען די ריעליטי. ווייל וואס דער רמב"ם גייט זאגן, די גאנצע זאך איז געבויעט אויף אויסגעפינען די ריעליטי. סאו דאס דארף מען יא, אבער ס'איז נישט דא קיין ענין פון **"שלא אמרו להחמיר אלא להקל"**, שטימט? אהה. אזוי מיין איך מוז מען לערנען.

און אויך, ס'איז דאך מער פון דעם: מיר האבן געלערנט אז עד מפי עד למשל פרעגט מען אים נישט אויס, רייט? ווייל ער ווייסט נישט, און ס'איז כשר. ס'איז נישט דא קיין זאך אז מ'דארף דרישה וחקירה.

ר' יואל אשר: דער רמב"ם זאגט נאר...

ר' יצחק: אז אויב מ'קען, פרעגט מען אים.

ר' יואל אשר: יא, אין דער פריערדיגער הלכה. ס'איז אינטערעסאנט אז ס'איז געווען אסאך חומרות אין דעם פרק, אבער אין כללי איז דאס דער כלל אז מ'וויל מתיר זיין.

ר' יצחק: [[#4]] די אלע חומרות זענען נאך די גרויסע קולות. יא.

ר' יואל אשר: נאך דער קולא אז אן עד איז נאמן.

ר' יצחק: אלע חומרות זענען דא הגבלות אין קולות, שטימט? יא, רייט. זאגט דער הייליגער רמב"ם: יעצט וועל איך מסביר זיין וואס גייט דא פאר.

ר' יואל אשר: אז וועו ס'איז דא צוויי עדים, איז נישט דא קיין מקום, ווייל די אלע חומרות זענען טאקע...

ר' יצחק: וועו ס'איז נישט דא צוויי עדים.

ר' יואל אשר: יא. ניין, וועו ס'איז דא צוויי עדים, און ס'איז געווען א שעת מלחמה, גלייבט מען זיי יא. הגם מענטשן זענען זיך טועה, אבער ס'איז צוויי עדים – האמן האמונה. דא איז דאך אלץ נאר אן עד אחד, דארף מען ניצן אונזער פראקטישע סברא צי מיר קענען אים גלייבן.

הלכה כ"ט: דער יסוד פון עדות אשה און מילתא דעבידא לגלויי

ר' יואל אשר: זאגט דער רמב"ם: **"אל יקשה בעיניך"**, זאל נישט זיין שווער, **"שהתירו חכמים הערוה החמורה בעדות אשה"**. ס'איז דאך אן ערוה חמורה, ס'איז דאך א פרוי וואס האט א חזקת אשת איש א גאנצע צייט. פלוצלינג זענען מיר איר מתיר, נישט נאר נישט מיט צוויי עדים, נאר אפילו נישט איין כשר'ער עד, נאר **"בעדות אשה או שפחה"** אפילו, **"עד מפי עד"** אדער **"מפי הכתב ובלא דרישה וחקירה כמו שביארנו"**.

ס'זאל זיין זייער שווער! זאגט דער רמב"ם: **"שלא הקפידה תורה על עדות שני עדים"** – אויף דער מצוה אז ס'דארף זיין שני עדים ביי עדות – **"ושאר משפטי העדות"**, למשל אז ס'קען נישט זיין קיין שפחה און ס'איז דא דרישה וחקירה, **"אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בוריו אלא מפי העדים ובעדותם"** – עפעס וואס דו גייסט נישט וויסן נאר דורך די עדים, דעמאלטס דארף מען מאכן חקירות ודרישות און אזוי ווייטער די אלע זאכן. **"כגון שהעידו"**, זיי האבן עדות געזאגט אויף א מענטש **"שזה הרג זה"**, זיי ווילן מעיד זיין אויף א רוצח, אדער אויף א מלוה, דעמאלטס פרעגט מען זיי אויס, ווייל ס'איז נישטא קיין אנדער וועג צו וויסן אז ער איז געווען דער רוצח, אדער אז ער איז געווען דער לוה און ער איז געווען דער מלוה, דארף מען אויספרעגן.

ר' יצחק: צו וויסן אז יענער איז גע'הרג'עט געווארן, וואס דאס לערנען מיר דא, איז גרינג אויסצוגעפינען, מ'קען אויסגעפינען. צו וויסן אז ער האט גע'הרג'עט יענעם, אז ער איז דער רוצח, אדער אז ער האט געבארגט פון יענעם – דאס האסטו געדארפט זיין פונקט ביי יענער מעשה. נישטא קיין שום וועג צו וויסן, נאר

איינער וואס איז דארט געווען און געזען, רייט? דאס איז בעיסיקלי וואס דער רמב"ם טרייעט ארויסצוברענגען, רייט? **"אבל"**...

ר' יואל אשר: "אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריו שלא מפי העד הזה", עפעס וואס מ'קען מברר זיין על בוריו, ביז דער ענד, גוט מברר זיין נישט מפי עד זה, **"ואין העד יכול להישמט אם אין הדבר אמת"**, אויב ס'גייט זיך ארויסשטעלן אז ס'איז נישט אמת גייט זיך דער עד נישט קענען ארויסדרייען, **"כגון זה שהעיד שמת פלוני"**, ער האט מעיד געווען "מת פלוני", און יענער גייט צוריקקומען, גייט ער דאך נישט קענען האבן קיין שום תירוץ – איז דעמאלטס **"לא הקפידה תורה עליו"**, האט די תורה נישט מקפיד געווען אזוי שטארק אויף דעם עד, **"שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר"**, ווייל ס'איז א מילתא דעבידא לגלויי. ווייל ס'קען זיך ארויסשטעלן, זאגט דער רמב"ם, דא איז דא אנדערע וועגן פון מברר זיין, וועט א מענטש, אן עד, נישט זאגן ליגנט אויף אזעלכע מיני זאכן.

דעם רמב"ם'ס צוויי-שטאפיגער הסבר אין מילתא דעבידא לגלויי

ר' יצחק: ס'איז אינטערעסאנט אז דער רמב"ם לכאורה אין דער ענד זאגט ער ממש דאס, אז **"אין העד יכול להישמט"**, דאס הייסט וואס די גמרא רופט "מילתא דעבידא לגלויי", אבער ביז דעמאלטס האט ער צוגעלייגט א גאנצן לאנגן הסבר. ער האט געזאגט אז פארוואס בכלל דארף מען צוויי עדים? צוויי עדים דארף מען ביי א זאך וואס איז נישט עבידא לגלויי. ס'הייסט, ס'איז נישט דא קיין וועג פון וויסן נאר דורך עדים, דאס טייטשט ער. און ממילא קומט אויך אויס אז די עדים אליינס נעמען אויף זיך זייער אסאך, כאילו זיי וויסן אז מ'גייט זיי נישט קענען אפפרעגן, אבער זיי זענען די נאמנות.

סאו ס'איז דא צוויי זאכן, פארשטייסט? ס'הייסט, לאמיר פרובירן צו טראכטן:

1. איין זאך, אז דאס איז א זאך וואס מ'דארף נישט בעצם עדים, סאו בעצם טוען מיר דא דאס לגלויי.

2. און ממילא, וויבאלד ס'איז אזא סארט זאך, איז אפילו איין עד – וויבאלד ער האט מורא פון דיינע חקירות וואס דו גייסט מאכן, פון דיין "לעמוד על בוריו" – ממילא איז ער שוין אליינס אן עומד על בוריו.

אינטערעסאנט. [[#5]] יא?

די תקנת חכמים פון התרת עגונה און בירור המציאות אין היינטיגע תשובות

ר' יואל אשר: "לפיכך הקלו חכמים בדבר זה", מ'איז מקיל געווען ביי דעם ענין פון עגונות דא, **"והאמינו בו עד אחד מפי שפחה ומן הכתב ובלא דרישה וחקירה"**. פארוואס? פארוואס האבן זיי טאקע מקיל געווען? ס'טייטש, דו האסט געזאגט א גוטע סברא, אבער די חכמים האבן געדארפט מאכן די הלכה, זיי האבן געדארפט אוועקשטעלן די הלכה אזוי. פארוואס האבן זיי עס טאקע געמאכט?

ס'טייטש, ער מיינט לכאורה צו זאגן: פארוואס האבן זיי עס נישט געלאזט אויף די רעגולער דיני עדות? פארוואס גייט מען מאכן א חילוק וויטאין דיני עדות? **"כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות"**. כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות האבן זיי געמאכט א קולא אויף עפעס וואס מאכט סענס די קולא. זיי זענען נישט געגאנגען מתיר זיין עגונות לשוק וועג ס'מאכט נישט קיין סענס, אן דער זאך אז ס'איז א דבר שעשוי להיגלות. סאו מ'דארף פארשטיין: וואס איז א דבר שעשוי להיגלות? ס'גיט אביסל מער נאמנות. האבן די חכמים געמאכט די נייע הלכה אז ס'זאל נישט זיין די געווענליכע דיני עדות אויף דער עדות.

ר' יצחק: ס'הייסט, איך וואלט געזאגט עפעס אזוי: קודם כל, דער שכל זאגט אז מ'דארף נישט דא קיין עדות גמורה, ווייל דא איז נישט קיין נושא וואס דארף עדות גמורה. אבער אקעי, ווארט ס'זאלן קומען עדים! וועג מ'זאל זאגן ביי אנדערע נושאים – ס'איז דא נאך אסאך מילתא דעבידא לגלויי'ס אויף דער וועלט – זאגט מען נישט אז מ'דארף נישט קיין עדים. מען זאגט נישט. איך מיין, ס'איז דא אז אן עד אחד קען מאכן שבועות, ס'איז דא אסאך זאכן, אבער מ'זאגט נישט דאס, ווייל זאלן קומען עדים! אבער דא קען מען דאך נישט ווארטן זאלן קומען עדים, ווייל ביזדערווייל איז דאך דא א בת ישראל אן עגונה. אזוי טייטש איך, ממילא איז דא די דחיפות. דאס אז מ'דארף נישט ווארטן אז ס'זאלן קומען עדים איז וועגן די עגונות. אדער אפשר וואלט אסאך מאל טאקע נישט געווען דא קיין צוויי עדים ביי א מענטש וואס איז געשטארבן, וכדומה.

אבער ס'איז זייער אינטערעסאנט אז דער רמב"ם זאגט דא מער ווייניגער קלאר, אז דער גאנצער נושא פון עגונות איז א זאך וואס מ'קען אויסגעפינען די ריעליטי. און דאס איז בעיסיקלי דער מקור פון די אלע רבנים וואס זאגן אז וועג מ'מאכט אן עגונה-תשובה, קודם דארף מען אויסגעפינען צי דער מענטש איז געשטארבן, נאכדעם קען מען טרעפן פאר וועלכער סברא. אבער בעיסיקלי דער רמב"ם זאגט אז מ'דארף אפילו יענץ נישט טוהן! די אלע סברות וואס די חכמים האבן געזאגט ביי אן עד, איז ווייל זיי טראכטן אז אויף אזא אופן איז דער מענטש געשטארבן. סאו ס'איז אביסל פאני אז מ'דארף בכלל שרייבן א תשובה. ס'הייסט, די אלע הלכות זענען שוין די חידושים. פארשטייסט וואס כ'זאג?

ר' יואל אשר: נו, מ'דארף שרייבן א תשובה אויף דעם צי ס'שטימט מיט די אלע הלכות.

ר' יצחק: ניין, ס'דארף נישט שטימען מיט די, קענסט מאכן א נייע הלכה! פארוואס נאר די חכמים? וועג איז געסטאפט דאס אז מ'קען מאכן הלכות? ס'איז נישט דא קיין הלכות דא. דער גאנצער עד – פארוואס איז אן עד אחד נאמן? ווייל אויף אזא אופן געווענליך זאגט אן עד אחד נישט קיין ליגנט. איז פארוואס איז די-ען-עי נאמן? ווייל די די-ען-עי זאגט נישט קיין ליגנט, א גוטן טאג! פארוואס דארף מען עס אריינלייגן אין אן אנדערן כלל?

דער רמב"ם זאגט קלאר אז הלכות עדות איז נאר אויף... דער רמב"ם האט דא צוגעלייגט א גרויסן חידוש וואס שטייט נישט אין דער גמרא, רייט? אקעי, דער רמב"ם לייגט צו – אפשר שטייט

עס, ס'זאל זיין פשט – אבער אז דאס וואס שטייט אין דער תורה אז מ'דארף עדות רעדט זיך נישט פון די נושאים, ס'רעדט זיך נישט פון דעם.

ר' יואל אשר: רייט, סאו דא מן התורה דארף מען זיכער נישט קיין עדות. אזוי קומט אויס. פארוואס האבן די חכמים נישט מחמיר געווען אזוי ווי זיי זענען געווענליך מחמיר, אז מ'זאל לכל הפחות דארפן עפעס?

אריכות: דער יסוד פון ידיעה קעגן עדות אין בית דין

ר' יואל אשר: אויף דעם איז דער רמב"ם פארענטפערט: **כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות.**

ר' יצחק: יא. אבער זייער אינטערעסאנט, מען קען אפילו אזוי זאגן, ס'קומט אויס – ס'סאונדט פונעם רמב"ם אז מדאורייתא וואלט מען אפילו נישט געדארפט קיין...

ר' יואל אשר: עד אחד אויך נישט. אויב מ'ווייסט. מדאורייתא דארף מען דאך וויסן, אבער פון וואו ווייס איך אז איך ווייס?

ר' יצחק: נאו פראבלעם, אויב דו ווייסט. אוקעי. מען פרעגט א שאלה: ס'איז דא אזוי ווי א הלכה, נישט קיין עד אחד, און א...

ר' יואל אשר: פרוי זאגט אז "איך ווייס", גלייבט מען איר?

דער פשט אין "העיד לה עד אחד... ונישאת על פיו" (הלכה כ')

ר' יצחק: דא איז דאך אין די אלע הלכות, ס'איז דא א חילוק פון וואס דער בית דין זאגט און וואס די פרוי טוט אליינס, רייט? **נישאת לא תצא.** וואס מיינט דאס? ס'מיינט אז ס'איז דא אזא...

ר' יואל אשר: ס'איז געשטאנען קלאר אז די פרוי קען הערן פון איינעם און גיין חתונה האבן, אזוי ווי זי דארף נישט גיין צו בית דין. יא,

ר' יצחק: דאס איז געשטאנען? איך האב נישט געזען ס'איז געשטאנען. יא, געשטאנען זייער קלאר?

ר' יואל אשר: איך האב נישט געזען דאס.

ר' יצחק: ס'איז געשטאנען...

ר' יואל אשר: איך האב נישט געזען דאס. סעיף כ', **"וכן האשה שהעיד לה עד אחד"**, יא,

ר' יצחק: אבער עס מיינט העיד בבית דין. וועד האט דיר געזאגט אז...

ר' יואל אשר: "העיד לה", פאר איר,

ר' יצחק: "ונישאת על פיו",

ר' יואל אשר: און אינדערמיטן שטייט **"וחכם שהורה להשיא אותה לכתחילה מנדין אותו"** – וויאזוי האט זי יא חתונה געהאט? זי האט געטוהן אליינס.

ר' יצחק: "העיד לה" אבער מיינט אז ער איז געקומען אין בית דין, און דער חכם האט געזאגט ניין,

ר' יואל אשר: און זי האט נישט געפאלגט? ס'מיינט נישט אזוי. **"העיד לה"** מיינט ער האט איר געזאגט, און זי גייט, זי האט חתונה. דעמאלטס איז אוקעי, אבער אויב זי איז געגאנגען צו דעם בית דין און...

ר' יצחק: דער בית דין זאגט ניין, ובדיעבד **"אם נישאת לא תצא"**, ס'מאכט נישט אויס. אפילו אויב דער בית דין האט געזאגט ניין.

ר' יואל אשר: אבער איך זאג אפילו אויף דעם: דאס **"ואם נישאת לא תצא"** איז אפילו אויב זי איז בכלל נישט געווען פאר בית דין. זי האט געהערט דעם עד, זי איז געגאנגען, זי האט חתונה געהאט. אזוי איז משמע אין דעם לשון דא.

דער חילוק צווישן א מענטש'ס אייגענער ידיעה און די פארמאלע הלכות פון בית דין

ר' יצחק: קען זיין, ס'קען זיין אזוי ווי דו זאגסט. איך וויל זאגן אן אנדער סברא, אפשר איז עס דאס זעלבע.

איך וויל טראכטן אז וועז א מענטש טוט זאכן אליינס, יא? אזוי ווי דו זאגסט, די אלע הלכות איז וואס דער רב זאגט. אבער וועז א מענטש טוט זאכן אליינס – איך זע אז מיין מאן איז געשטארבן, דארף איך גיין אין בית דין זאגן אז איך האב געזען? די אשה אליינס, אפילו ס'איז געווען א, לאמיר זאגן ס'איז געווען א מלחמה. דער בית דין, יא, אזעלכע אופנים, ס'איז דא אופנים וואס דער בית דין גייט איר מוציא זיין, נאו פראבלעם. אבער איך זאג, לאמיר פאר דעם וואס דער בית דין איז מוציא: וואס איז דער דין פון דעם מענטש, בין אדם לעצמו, לדיני שמים כאילו, יא? ס'איז דא א דין "אין דבר שבערוה פחות משנים", ס'מיינט נישט דאס, רייט? א מענטש וואס ווייסט אז עפעס איז כשר אדער טריפה, אדער...

ר' יואל אשר: האט נישט קיין שאלה, די אלע בירורים איז נאר...

ר' יצחק: וועז מ'האט א שאלה. רייט, סאו לכאורה דאס איז דער רמב"ם וואס זאגט, בעיסיקלי. איך מיין,

ר' יואל אשר: ס'איז דא עפעס חידוש אזוי? פונקט אזוי, ווייל קידושין איז נישט אזוי שטארק א פרייוועט זאך נאר פאר איר. זי דארף דאך גיין טרעפן א מאן וואס גלייבט איר, און מ'דארף טרעפן א רב וואס איז בקי בטיב גיטין וקידושין זאל זיין מסדר קידושין וואס גלייבט איר – מ'דארף נישט קיין מסדר קידושין. איך מיין צו זאגן, ס'איז נישט אזוי שטארק א פרייוועט זאך.

ר' יצחק: יא, אבער פאס אויף, דאס זאג איך: שטארבן איז נישט – דער רמב"ם זאגט קלאר, ס'איז נישטא קיין דין "אין דבר שבערוה פחות משנים" מדאורייתא. אויף שטארבן בעצם, אויב זי ווייסט, איז געווג. ביסט געערעכט אז ויבאלד ס'איז דא אנדערע מענטשן אינוואלווד, הייבן זיך אן פראבלעמס, אבער ס'זעט מיר אויס אז אויף דעם וועט מען פארשטיין אז ס'איז געבויעט די אלע הלכות פון אויב **נישאת לא תצא** וכדומה – ווייל זי האט געזאגט אזוי, אונז דארפן האבן אסאך א שטערקערן בירור.

אונז האבן דאך געפרעגט: וואס איז דער פשט פון דעם **נישאת לא תצא**, וויאזוי ארבעט עס בכלל, פארשטייסטו נישט? פשט איז אז

וען א מענטש זאגט "איך זע, ס'זעט מיר אויס אז ער איז געשטארבן", וואו שטייט אין דער תורה אז מ'טאר נישט דאס טראסטן? זאג מיר, ברענג מיר איין פסוק, איין דרשה, עפעס א מקור אז א מענטש קען זיך נישט טראסטן וואס עס זעט אים אויס. פארשטייסט דאך וואס איך פרעג? וואו שטייט עס? אפשר שטייט עס ערגעץ, אפשר בין איך ראנג. שטייט **"על פי שנים עדים יקום דבר"** – דאס רעדט פאר דעם בית דין, דאס רעדט נישט פאר מיר. אשת איש איז אזוי ווי אן איסור שבינו לבין המקום.

שקלא וטריא: גואל הדם, איסור חלב מיט מלקות, און דיני ממונות

ר' יואל אשר: איך מיין, ס'איז א זאך וואס איך טוה. איינער גייט – א גואל הדם גייט און הרג'עט יענעם ווייל "איך ווייס זיכער אז יענער איז א רוצח", איז ער ווייטער חייב מיתה, ווייל...

ר' יצחק: צוויי עדים וואס האבן געזאגט. ער מעג! ניין,

ר' יואל אשר: דער גואל הדם טאר נישט גיין יעצט הרג'ענען דעם רוצח, און ער וועט זיין חייב מיתה אויב ער וועט יא גיין, ווייל ער קען נישט זאגן "איך ווייס פאר זיכער".

ר' יצחק: אוודאי קען ער!

ר' יואל אשר: ניין, דער גואל הדם דארף אויך הערן פון צוויי עדים אז ער איז טאקע דער רוצח, נאר דעמאלטס קען ער זיין א גואל הדם.

ר' יצחק: פשוט אזוי? אה, ס'איז פשוט. לערן הלכות גואל הדם איינמאל, וועלן מיר זען. דאס איז אן אנדער נושא, ס'איז א מער קאמפליצירטע זאך. אבער איך רעד דאך – גואל הדם איז א בינו לבין חבירו, איך פארשטיי נישט וואס עס קומט אריין, איך רעד דאך פון א דבר שבינו לבין המקום, אבער איך ווייס אז די זאך איז כשר אדער פארקערט. איך האב נישט אויף דעם קיין... איך מיין דאס הייסט "עד אחד נאמן באיסורין" בעיסיקלי, אבער אפילו אן עד אחד, אז א מענטש ווייסט אז עפעס איז מותר אדער אסור.

ר' יואל אשר: אויב איז דא א חזקה אז דאס איז חלב,

ר' יצחק: פרעגט מען א שאלה,

ר' יואל אשר: ווער זאגט? און א מענטש זאגט "איך ווייס פאר זיכער",

ר' יצחק: און לויט דער קלארער הלכה,

ר' יואל אשר: לויט דער קלארער הלכה ווייסט ער נישט אויף זיכער,

ר' יצחק: די אלע הלכות ראיות,

ר' יואל אשר: חזקות... בית דין קען אים געבן מלקות?

ר' יצחק: ס'קען זיין דער בית דין האט אים געגעבן מלקות, איך רעד יעצט וואס איך מעג טוהן.

ר' יואל אשר: אז דער בית דין קען אים געבן מלקות, קען ער עס דאך נישט טוהן! ער טאר נישט? פארוואס? וואלטן מיר געזאגט מ'קען אים נישט געבן מלקות, וואלט איך עס געגעסן בהיתר.

ר' יצחק: דער בית דין ווייסט נישט, דער בית דין האט געטוהן לויט וואס זיי ווייסן. אבער איך דארף נישט ווארטן פאר...

ר' יואל אשר: דער בית דין זאל וויסן. ס'איז אביסל שווער צו זאגן. יעדער זאל טוהן זיין זאך: דו עס וואס דו האסט צו עסן,

ר' יצחק: דער בית דין זאל שלאגן וועמען זיי האבן צו שלאגן, ס'איז נישט מיין שאלה. דו קענסט טוהן אן אנדער זאך, דער בית דין רעכנט זיך מיט דעם. **נישאת לא תצא** טייטש ער רעכנט זיך מיט דעם.

ר' יואל אשר: ס'איז אן אנדער ענין.

ר' יצחק: זייער גוט. סאו, כ'ווייס נישט וואו ס'איז נוגע, מ'דארף טראכטן אן עקטשועל ציור. אבער אויב איך ווייס עפעס, א מענטש ווייסט עפעס – וואס כ'ווייל נאר אזוי זאגן: אז א מענטש ווייסט עפעס לענין איסור, נישט וועז ער ווייסט עס – ביי דע וועי, ביי געלט איז אויך דא אזוי. מענטשן, דאס איז דאך דער דין פון חזקה: ער נעמט עס, נאכדעם דער בית דין איז דן נאכדעם. אבער וועז א מענטש ווייסט עפעס, איז נישט דא א זאך ער דארף ווארטן אז ס'זאל הייסן פארמאל אז מ'ווייסט. איך ווייס! דער פארמאל איז נוגע פאר בית דין, אויב מ'ווייסט נישט, דער בית דין ווייסט נישט.

ר' יואל אשר: אוקעי, "כל דאלים גבר" וועט אייביג זיין אזוי: דו האסט א ספק וועמענ'ס ס'איז? איך האב נישט קיין ספק, ס'איז מיינס.

ר' יצחק: איך האב עס שוין לאנג געכאפט. ביי דע וועי, חושן משפט עסומט דאס. חושן משפט איז טאקע... מענטשן האבן שוין געכאפט. נישט "קים לי", "קים לי" איז שוין אין בית דין. גאנץ חושן משפט הייבט זיך אן נאכדעם...

ר' יואל אשר: וואס יעדער איינער האט געטוהן וואס ער האלט. סאו בעיסיקלי, מ'לערנט ארויס פון דעם אז ס'איז זייער גוט צו זיין זיכער מיט זאכן.

ר' יצחק: אוקעי. וועז דו ביסט זיכער מיט זאכן וועסטו געווענליך געווינען... אגען, א מענטש דארף אליין זיין ארנטליך; אויב דו ביסט נישט זיכער, ביסט נישט זיכער. אבער כ'זאג אז אויב א מענטש איז זיכער, ווייס איך נישט אויב ס'איז דא אזא זאך אז ער דארף פרעגן א שאלה. שאלות זאל דער צווייטער פרעגן, ער זאל דעם בית דין פרעגן. אוקעי, בקיצור,

סיום הלכות גירושין

ר' יואל אשר: עד כאן. אה, מ'האט געענדיגט הלכות גירושין, הא? בריך רחמנא דסייען.

ר' יצחק: געלויבט דער אייבערשטער וואס האט אונז געהאלפן ענדיגן, אנקומען ביז דא.